

SZŰCS KATALIN

MAGYAR ISKOLÁK (CSEH)SZLOVÁKIÁBAN

*1944-től napjainkig, a kulturális élet
fontosabb vonatkozásaival*

Szűcs Katalin

Magyar iskolák (Cseh)Szlovákiában
1944-től napjainkig, a kulturális élet
fontosabb vonatkozásaival

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár, 2014

Ajánlás

Iskola és kultúra nem létezhet egymás nélkül, vagy erősítik vagy gyengítik egymást. Szűcs Katalin könyvében – hat korszakra osztva – azt a kérdéskört vizsgálja, hogyan próbálta az elveszített második világháború után a Csehszlovákiában rekedt magyarság nemzeti identitását, anyanyelvét és kultúráját megőrizni, másrészt a hatalom milyen eszközökkel próbálta azt gyengíteni egészen napjainkig (pl. az oktatás „kétnyelvűsítése”, az új Szlovákiában „alternatív szlováknyelv-oktatás”, a kisiskolákat felszámoló „integráció” és sok iskolának közös, azaz szlovák–magyar igazgatás alá vonása, a szülők különböző módon való befolyásolása).

A könyv stílusa gördülékeny, érződik rajta a szerző téma iránti elkötelezettsége. A könyv előremutató, ma nagyon is aktuális gondolatokat tartalmaz. „A szlovák iskola soha nem adhatja meg a magyar gyerekek azt, amit a magyar iskola. Nem ismerhetik meg itt a magyar irodalmat, a magyar történelmet, a magyar hagyományokat és a magyar kultúrát. Pontosabban: mindezt csak torz alakban ismerhetik meg.” – olvashatjuk a könyvben. A magyar nyelv és kultúra támogatása nemcsak a szlovákiai magyar közösség érdeke, hanem a szlovákiai magyar kultúra, és ezzel együtt Szlovákia kultúrájának sokszínűsége érdekében is fontos lenne.

Szűcs Katalin könyve hasznos adalékul szolgálhat a történelemtudománynak, ezért a könyvet jó szívvel ajánlom a XX. századi magyar történelem iránt érdeklődő olvasóknak, történészeknek, politológusoknak, oktatáspolitikusoknak.

Dr. Cseszka Éva

*Az unokák, amikor jeles ünnepeken
körben állnak a nagyszülők
udvarán –
nem értik egymást.
Az unokák a nagyszülőket sem értik.*

(Gyurcsó István)¹

2012. február 29-én a Kossuth Rádió 19 órai híreiben bementék, hogy a szlovákiai 2011-es népszámlálás adatai szerint 62 ezerrel kevesebben vallották magyarnak magukat.

2012. március 10-én leégett a krasznahorkai vár, a legfőbb magyar kulturális örökségek egyike. Az ugyanazon napi választásokon a Magyar Kollíció Pártja² nem jutott be a parlamentbe.

¹ Az unokák megszületnek... Csicsay Alajos–Ruda Gábor (szerk.): Táj – kép – szó. Az Ister-Granum Eurorégió Antológiája 2004. „Észak-Kelet Régió Fejlesztéséért és Idegenforgalmáért” Közhasznú Alapítvány, Jósvafő, 2004. 72–73.

² A továbbiakban: MKP, 2012. szeptember 22-től Magyar Közösség Pártja.

1. Bevezetés

1. 1. Személyes vonatkozások

Tanulmányom témájának kiválasztását nagyban befolyásolta a felvidéki magyarsághoz való szoros kötődésem. Már egy emberöltőnyi ideje élek Magyarországon, de a lelki köldökzsinór még mindig a felvidéki magyarsághoz köt. Hogy honnan ez az erős kötődés-ragaszkodás a szülőföldhöz, a megmaradásukért küzdő kisebbséghez? Talán a sorsközösség összetartó ereje, amit én is megélhettem, átélhettem, és ezért külön hálas vagyok a sorsnak. Úgy érzem, emberi, erkölcsi tartást és egy egészséges nemzettudatot alakított ki bennünk elsősorban a család, az iskola és a kis közösségi csoportok összetartó ereje, azáltal, hogy megtartatták/megtartottuk anyanyelvünket. Most így visszagondolva és olvasva a szakirodalmat, amely fehéren-feketén rögzíti az utókor számára a megpróbáltatásokat, ez nem kis erőfeszítésbe került, úgy a szülőknél, mind pedig tanárainknál.

Ezek a dolgok a gimnáziumi évek alatt kezdtek tudatosulni bennem, amikor a magyartanárom, aki egy karizmatikus személyiség volt, titkon, burkoltan, akkor számunkra még észrevehetetlenül táplálta belénk büszke magyar mivoltunkat. A magyar irodalom és nyelvtan órái nem csupán a tantervi anyag leadását és annak számonkérését jelentették, hanem valami sokkal többet. Belépve a tanterembe, a táblán ehhez hasonló idézetek fogadtak:

„...büszke vagyok, hogy ilyen tébolyító helyzetekben is, megsegít a magam letagadhatatlan magyar magyarsága!”

„Nyelvéből kiesve létének céljából is kiesik az ember...” – figyelmeztet Sütő András.

Hogy milyen ember is volt ő, kiderül azokból az idézetekből, amit 1984. február 1-jén írt emlékül, búcsúzóul az emlékkönyvembe, mint érettségiző diáknak útravalóul, jelképesen a hamuban sült pogácsa mellé:

„Küldöncök vagyunk, akik lepecsételt levelet viszünk valahová. Hogy mi van a levélben, azt nem szabad megtudnunk, majd csak a célnál. Ha mindent megtaláltunk volna, akkor már nem lenne keresnivalónk a világon. Élni annyi, mint keresni!” (Herczeg Ferenc)

„Sokan azt gondolják: Magyarország – volt; – én azt szeretem hinni: lesz!” (Széchenyi István)

Családunkban természetes volt a magyar nyelv használata, mondhatni az anyatejjel szívtuk magunkba e nyelv kincses szótárát, így vált anyanyelvünkkel. Ezen a nyelven énekeltek, verseltek és mondtak mesét, valamint tanították az imát szüleink, nagyszüleink és dédszüleink. Így öröközték nemzedékről, nemzedékre. Ez a mi őseinktől kapott örökségünk, amely nem kis büszkeséggel tölt el, ezért vállaljuk emelt

1. kép:

A farnadi Magyar Tannyelvű Alapiskola névtáblája erősen hiányos magyar felirattal (Szűcs Boglárka felvétele, 2012)

fővel azt a sorsot is, amely megbélyegzi egész életünket. És az örökséget meg kell becsülni, hogy majd a mi utódaink is meg tudjanak maradni egészséges lelkületű magyarnak. A rokonságban csupán anyai ágon volt szlovák anyanyelvű család, amelynek tagjai velünk magyarul beszéltek. Számunkra ez olyan természetes dolog volt.

Az akkoriban közel kétezer lakosú felvidéki községben, ahol felnőttem, mondhatni szintiszta magyar anyanyelvű családok laktak, minimális volt azoknak a száma, akik szlovák nyelven beszéltek. Mégis sokan voltak a korosztályomból azok, akik az általános iskola kapuján belépve nem a magyar osztályok padjait koptatták. (A szlovák és a magyar iskola egy épületben volt.) Valószínű, hogy nem ők döntötték el hatévesen, hogy nem az anyanyelvükön fognak megtanulni betűt vetni, olvasni, számolni és más ismereteket elsajátítani. Én szerencsés voltam, és hálás is vagyok, hiszen szüleim a lehető legjobban döntöttek, amikor a magyar tannyelvű iskolába íratlak be. Az én esetemben már nem is nagyon latolgatták a lehetőségeket, inkább a bátyámmal kapcsolatosan merültek fel bennük bizonyos kételyek afelől, hogy jól döntöttek-e.³

³ Már beíratlak a szlovák iskolába, és a szülők hazafelé menet megbeszélték, milyen jól döntöttek. De az egyik asszony a magyarokra vonatkozó lekicsinylő megjegyzést tett, mire föl édesanyám felháborodott, másnap szüleim visszamentek, és nagy nehezen átíratlak a fiukat a magyar iskolába.

Nincs szükség kimutatásra, statisztikai adatokra. Az élet őket igazolta. Mindhárom gyermeküknek megadták a legtöbbet, amit egy szülő a gyermekének adhat: az anyanyelvén való boldogulás lehetőségét. A bátyám a magyar gimnázium elvégzése után szlovák egyetemre ment jogot tanulni, ma ügyvéd és hivatalos magyar–szlovák tolmács és fordító. Az öcsém magyar szakközépiskolai érettségivel szintén érvényesülni tudott.

A magyar iskolák és tanáraik elleni támadásokról, a kisebbségi létünket gyengítő, a többségi nemzetbe való asszimilációs „háttér munkákról” mi, diákok nem sokat tudtunk, tudhattunk. A szocialista rendszerben nem létezett sajtószabadság, sem szabad véleménynyilvánítás, minden az egyeduralkodó párt utasításai és irányítása szerint történt. A szlovák nyelv jobb elsajátítása érdekében, de – mint később láttuk – valójában egy jól átgondolt asszimilációs stratégia egyik építőkockájaként a nyolcvanas évek elején a reáltantárgyakban használt szakkifejezéseket az adott óra keretén belül már szlovákul is oktatták.

Közben tanáraink neveltek, tanítottak, példát mutattak, és mindezek mellett napi szinten keményen küzdöttek a magyar anyanyelvű iskolák

2. kép: A zselízi J. A. Comenius Magyar Tannyelvű Gimnázium névtáblája szintén hiányos magyar felirattal (Szűcs Boglárka felvétele, 2012)

megmaradásáért. Mert egy nemzet megmaradása attól függ, hogy lesznek-e, maradnak-e iskolái. (Lásd 1–5. sz. melléklet: Iskolai bizonyítványok)

Kilépve a gimnázium falai közül, következett a megmérettetés, hogy a magyar tannyelvű iskolában megszerzett tudással képesek vagyunk-e ugyanazon kihívásoknak megfelelni, mint a szlovák nyelvű gimnáziumot végzett diákok. A válasz egyértelműen igen, bár sokan vannak, akik az érvényesülést és az életben való sikeres boldogulást kizárólagosan a szlovák nyelvű iskolákban megszerzett tudástól teszik függővé. Semmiképpen sem találtattunk könnyűnek, hiszen közülünk nagy számban folytatták tanulmá-

nyaikat főiskolán, egyetemen és lettek szakmájukban, pályájukon megbecsült emberek. Ez vonatkozik azokra is, akik nem tanultak tovább, hiszen nekik is helyt kellett állni, bekerülve akár egy teljesen szlovák nyelvű közegbe, munkahelyre. A magyar iskolában megszerzett szlovák tudással képes voltam és vagyok „hivatalos” tolmácsként és fordítóként helytállni.

Saját magam példáján is felmerültek bennem kételyek, kérdések, hogy vajon elég stabil alapokat, felkészültséget adott-e az iskola számomra. Elegendő-e és minőségileg is megfelelő-e az a tudás, amit egy felvidéki magyar iskola tudott adni egy magyarországi iskolához képest. Az életem ugyanis úgy alakult, hogy érettségi után Magyarországon telepedtem le, itt alapítottam családot. Én azonban a mai napig is büszkén vallom, hogy a felvidéki magyarsághoz tartozom. Életem legmeghatározóbb éveit abban a közegben töltöttem, átívódva azzal a szellemiséggel, amit az iskola, annak összes tanára és a magyar közösség adott, adni tudott. Ezek adták és képezték az alapot, hogy egy más közegben – igaz, hogy magyarok között, de magamat mégse teljesen otthon érezve – könyvtárosként helyt tudjak állni a munkahelyemen és más felvállalt feladatok teljesítésében, legjobb tudásom szerint, alázattal, másoknak segítve.

Elszomorított, amikor pár hónappal ezelőtt értesültem arról, hogy az *alma matert* a szlovák gimnázium épületébe költöztették, gazdasági okokra hivatkozva. Mintha nem változott volna semmi az eltelt több mint 25 év alatt. (Vajon pár év múlva nyílik-e még magyar anyanyelvű osztály szeptemberben, vagy csak a völgyben a kerti virágok?)

1. 2. *Miről is szól a tanulmány?*

A tanulmány kronológiai sorrendben felöleli a szlovákiai magyar iskolák helyzetének alakulását a második világháború végétől napjainkig, a lehetőségekhez mérten a kulturális élettel való összefüggésben, a következő nagyobb témacsoportokat tárgyalva: a jogfosztottság időszaka (1944–1948), a magyarok egyenjogúsítása (1948–1963), a pártállam demokratizálásának kísérlete (1963–1969), a normalizáció két évtizede és a kisebbségi jogvédő mozgalom létrejötte (1969–1989), a „bársonyos forradalomtól” Csehszlovákia megszűnéséig és a kisebbségi intézményrendszer kiépülése (1989–1992), végül pedig a magyar iskolák és kulturális intézmények helyzete az új Szlovákiában (1993–2011).

Feldolgozásra kerülnek a magyar iskolahálózat elleni különböző lépések, mint a kétnyelvűsítés bevezetésének megkísérlései (utóbb

„alternatív” oktatásnak álcázva), a megannyi magyar kisiskolát megszüntető integráció, az iskolák közös (azaz leginkább szlovák) igazgatás alá vonása és az iskolaválasztásnak a szülőkre nehezedő problémakörei.

Miért kellett (erkölcsi értelemben) ezt a tanulmányt megírni? Elsősorban az anyanyelvének és kultúrájának megmaradásáért és az erőszakos asszimiláció ellen küzdő **szlovákiai magyar közösség érdekében**, de tágabb értelemben **egész Szlovákiáért** is, mivel a többségi nemzet⁴ részéről a magyar iskolák leépítésére tett folyamatos kísérletek, a magyar nyelv ellen hozott különböző törvények, rendeletek és intézkedések következtében sérül a szlovákiai magyar kultúra, és ezzel együtt Szlovákia kultúrájának sokszínűsége is. Már a békés egymás mellett élés feltételeit egyengető multikulturális kapcsolatok szükségességét hangoztató különböző európai jelszavak is ellentmondásba kerülnek a Szlovákián belüli kisebbségpolitikai gyakorlattal, a kisebbségi nyelvek védelmére vonatkozó nemzetközi egyezmények pedig még inkább. A cél a népek közötti egyetértés mind teljesebb megvalósulása lenne, interkulturális kapcsolatok kialakítása és fejlesztése (azaz nemcsak az úgy-ahogy való egymás melletti, adott esetben acsarkodó létezés, hanem a valójában békés együttélés, egymás tényleges, nem csak felületes, és így szükségszerűen tévedésekben bővelkedő megismerése, valamint az előítéletek mind tökéletesebb leépítése) útján. A jelenlegi hivatalos oktatáspolitikai viszont – akarva-akaratlan – éppen ez ellen irányul.

1. 3. Források

A (cseh)szlovákiai magyarság története – beleértve az oktatásügy történetét is – a mai napig sincs megfelelően feldolgozva. Még kevésbé a második világháború után kezdődő korszak. Várat magára a Csemadok történetének feldolgozása is. Mindez azért is volt így, mert nehéz volt hozzájutni a forrásokhoz. (POPÉLY Á., 2006: 7) A tanulmány ezeknek a hiányoknak – legalábbis részleges – pótlásához szeretne hozzájárulni, főképpen az oktatás és a kultúra területén.

Elsődleges forrásnak tekinthető pl. Ardamica Zorántól, Pék Lászlótól, Popély Árpádtól és Szabó Mihály Gizellától az e-mailben kapott

⁴ A „többségi nemzet” korántsem kezelendő homogén közegként, annak csak egy viszonylag szűk rétegére mondható, hogy intoleráns a nemzeti kisebbségekkel szemben. Viszont ez az intoleráns réteg nagyon is képes a törvényhozó és végrehajtó hatalom befolyásolására és manipulálására.

információk, beszélgetések a hozzátartozókkal, a tőlük rendelkezésre bocsátott dokumentumok, a szerző saját iskolai bizonyítványai.

Másodlagos forrás a szerző, más magánszemélyek és különböző könyvtárak (mint az esztergomi Helischer József Városi Könyvtár, a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár, a Párkányi Városi Könyvtár, az OSZK), intézmények (pl. a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet) tulajdonát képező könyvek, folyóiratok és fényképek, valamint internetes adatbázisok (<http://www.foruminst.sk/hu/16/11/18/folyoirattar>).

Év szerint megkülönböztethetünk az 1989-es rendszerváltás előtti, illetve utáni dokumentumokat, a tanulmány szövegének megírásánál leginkább az utóbbiakat használva. Hely szerint döntő többségében szlovákiai és magyarországi dokumentumok kerültek feldolgozásra, amelyek kisebb részt szlovák nyelvűek voltak.

Lehetőleg nem támaszkodik a tanulmány a rendszerváltás előtt megjelent tanulmányokra, tanulmánykötetekre, olyan szerzőktől, mint pl. Dusek Imre, Csanda Sándor vagy Juraj Zvara, akik a kommunista párt nemzetiségi politikájának megfelelő megoldásokat sugallnak. Ajánlott irodalom viszont Duray Miklós *Kettős elnyomásban* című kötete (DURAY, 1989/1993) és Szabó Rezsőnek a Csemadokkal foglalkozó műve (SZABÓ, 2004). (POÉLY Á., 2006: 13–14) Fontos feladat lenne a túlhaladott pártállami álláspontokat tükröző művek részletesebb kritikája is, de ez már nem témája a tanulmánynak.

1956 – Üdvözljük Farnadon – 2006
(Szűcs Boglárka felvétele, 2014)

2. Általános összefüggések

A környező országokban is általában észlelhetjük a jelenséget, hogy a társadalmi mobilizáció következtében egyre inkább megszűnő félben van a nagycsalád, gyengül a nagyszülők, sőt még a szülők szerepe is a nevelésben. Az iskolára így egyre nagyobb feladat hárul az anyanyelv elsajátításában, megtartásában, ezzel az identitás megőrzésében. Kisebbségi helyzetben ez a társadalmi folyamat még inkább veszélyezteti a nyelv és a kultúra továbbadásának lehetőségeit, az iskola még nehezebb problémákra kell, hogy felkészüljön. Lehetetlen helyzetbe kerül a kisebbség, ha a többségi nemzet még az iskoláitól is megfosztja, vagy a nyelv és a kultúra továbbvitele szempontjából alkalmatlan oktatási modellekbe kényszeríti a kisebbséget. Csehszlovákiában a második világháború után, a jogfosztottság idején, évekre bezárták a magyar iskolákat. Hogyan ítélik meg az eseményeket a témával foglalkozó kutatók?

„1945-ben hirtelen olyan káros politikai légkör érte a szlovákiai magyarságot, amelyet még ma sem tud kiheverni. Az állampolgári jogaitól megfosztott etnikum csak egymás között használhatta anyanyelvjárását. Nem ébredt föl újra a korábbi hivatali kétnyelvűség.” (NÉMETH, 1991: 39) A hivatalos iratok csak szlovákul megadott kifejezései aztán mélyen bevésődtek az emberek tudatába. (I. m. 39)

„Ez a fajta nyelvi iskolázás ugyan a kétnyelvűség bővítését, fejlesztését szolgálta, de a szlovák egynyelvűségbe vagy az asszimilációba való áthajlást valójában más teremti meg: az állandó munkahelyi kommunikáció, a családi együttes vagy a teljesen szlovák nyelvű közösségben való huzamosabb tartózkodás. (...) Az anyanyelvi iskoláztatás hiánya, a teljes jogfosztottság, a Cseh- és Morvaországba történt deportálások, a lakosságcsere Magyarországgal az asszimilációt segítette elő. A számban megcsappant magyarság, az értelmiségét nem tudva kinevelni, egy idő múlva bizonyos jogokat visszanyert ugyan, de ekkorra már a kétnyelvűség is erőteljesen jelentkezett. A magyarság etnikai arculata továbbra is károsodik: nem kielégítő az anyanyelv használata az óvodától kezdve, nyelvi nehézségek vannak a főiskolákra jutásban, korlátozták a helységnevek magyar használatát, szlovakizálták a történelmi magyar családneveket.” (I. m. 39–40)

Nemzeti önazonosságunknak anyanyelvünk a legfontosabb tényezője. Egy-egy nyelv kialakulásának történelmi folyamata annak

is biztosítéka, hogy az azonos anyanyelven beszélők között mély kapcsolat van. Az anyanyelv nemcsak kommunikációs eszköz, hanem sajátos szemlélet, gondolkodásmód, sajátos logika is. Az anyanyelv „az etnikum egyéniségének lényegi meghatározója”. (GÁLL, 1983: 94, idézi GÖRÖMBEI, 2010) Megőrzi annak tapasztalatait, biztosítja a folytonosságot. Az anyanyelvvel egy közösség történelmi tapasztalatainak, sajátos szemléletformáinak, közösségi titkainak is birtokába jut az ember.

Súlyos vesztesége a magyarságnak, hogy a második világháború utáni korszakváltás nem a magyar szellemiségben kimunkált szellemi-erkölcsi értékek alapján történt, hanem a nemzetet elnyomó idegen nagyhatalom érdekei szerint.

A kommunista diktatúra betiltotta a nemzeti irodalom sokszínűségét: minden polgári értéket száműzött, a nemzeti érzést, nemzeti gondolatot pedig nacionalizmusnak bélyegezte és üldözte. Kirekesztette a nemzetből a Trianonban elszakított magyar nemzetrészeket éppúgy, mint a nyugati magyarságot.

Az egészséges nemzeti tudat létszükséglete minden olyan közösségnek, amelyik meg akar maradni. A globalizáció megsemmisítő tendenciáinak csak olyan nemzet tud ellenállni, amelyik nem végletesen különböző, egymással szemben álló részekből áll, hanem amelyik nemzeti közösségként tud dönteni létének legalapvetőbb kérdéseiben. (GÖRÖMBEI, 2010, vö. ANDRÁSFALVY, 2005: 35)

„Az etnikai identitás megőrzésének az átörökített etnikai tudás- és kultúrákészlet elemeinek funkcionális beépülésén túl további feltétele, hogy az elemkombinációk által kialakított etnikai identitás ne kerüljön ellentétbe az identitáskonstrukció más, nem etnikai identitáselemeivel, és kulturális reprezentációiban, származása és csoporttagsága vállalásában ne érje a többség részéről sem korlátozás, sem diszkrimináció.” (BINDORFFER) A jogfosztottság időszakában egyértelműen, de a különböző asszimilációs praktikák alkalmazásában ma is fellelhető a korlátozás és a diszkrimináció. „...a kisebbségben élő magyarság létét veszélyeztető nemzetiségpolitikai gyakorlat a kisebbségi lét jogi, politikai, vallási, gazdasági, kulturális-tudományos stb., tehát *valamennyi* szférájában kimutatható. Világosan tetten érhető a történelemhamisításban, a magyar nemzeti tudat ápolásának akadályozásában, gazdasági tevékenységük leépítésében, az anyanyelvi oktatás fokozatos szűkítésében, anyanyelvük használatának, vallásuk gyakorlásának korlátozásá-

ban, intézményeik megszüntetésében vagy leépítésében, az anyaországgal való kapcsolataik korlátozásában stb.” (TÓTH P., 1991)

Az asszimiláció egyik leghatékonyabb (ugyanakkor első látásra nem feltétlenül szembeötlő) eszköze a nemzetiségi iskoláknak a többségi nemzet részéről történő valamilyen módon való manipulálása. „A magyarországi kisebbségek anyanyelvű iskoláinak kéttannyelvűvé alakítása éppúgy nem e közösségek érdekeit szolgálta, mint ahogy a szlovákiai alternatív iskolák bevezetése sem válna kisebbségünk javára.” (LANSTYÁK, 1994)

A szlovákiai magyar iskolák története egyet jelent az oktatásnak egy „hamis véleményhatalmi rendszer” (Bogár Lászlónak az ECHOTV-ben elhangzott szavaival élve) alapján megkísérelt kétnyelvűsítése elleni folyamatos küzdelemmel. „Több volt a villámokat is szóró fekete viharfelhő, mint a derűs égbolt.” (FIBI, 2001: 17) A hamis „érvrendszer”, érthetőbben fogalmazva: a hazugsághalmaz csak „jót akar” a szlovákiai magyaroknak, hogy jobban megtanuljanak szlovákul. Ez az állítás egyrészt azért hiteltelen, mert a háború után, a jogfosztottság éveiben a magyar iskolák bezárásával már kimutatta valós szándékait a (cseh)szlovák nacionalizmus, másrészt viszont semmilyen probléma sincs a magyar iskolákkal. De ezt bizonyítani a széles néprétegek előtt nem egyszerű, miközben az álcázott és furfangos politika célja az volt, hogy megszüntessen „minden akadályt, ami a nemzetállam kialakításának útjában áll, de mindezt lehetőleg olyan burkoltan hajtani végre, hogy a külföld ne bírálhassa a mesterségesen felgyorsított asszimilációs folyamatot, sőt még dicsérje is az ország politikáját a nemzetiségek ügyének felkarolásáért, a velük való törődésért.”⁵ (I. m. 17) Ebben a helyzetben nagyon nehéz meggyőzni a szülőket az anyanyelvű oktatás előnyeiről. A családban ugyan egy bizonyos szinten megtanulják a gyerekek az anyanyelvet, de a későbbi könnyebb érvényesülés, elhelyezkedés érdekében a szülők közül sokan a többségi nyelvű iskolákba íratják gyermekeiket. Úgy gondolják, hogy a szaknyelv államnyelven való elsajátítása könnyebb boldogulást jelenthet. Pedig fontos érv lenne annak megértése, hogy az anyanyelven megszerzett ismeret a legértékesebb. A magyar iskola mellett szól a következő megállapítás is:

⁵ Külföldi példa volt a jugoszláviai nemzetiségi politika, lásd lent a jugoszláviai modellt: 3. 2. 6. Első kísérletek a kétnyelvű oktatás bevezetésére 1953–1959.

„A magyar tanítási nyelvű⁶ alapiskolák tanulóinak tudásszintje megfelel a szlovákiai átlagnak, és semmilyen felmérés, de a gyakorlat sem igazolja, hogy a magyar alapiskolákban végzett tanulók nem tanulnának olyan sikeresen tovább, vagy nem érvényesülnének az életben úgy, mint azok a magyar nemzetiségű tanulók, akik szlovák nyelvű iskolába járnak.” (LÁSZLÓ, 1998: 129, vö. KEHL–VINCZE, 2009: 77–78)

„A szlovák nyelv tökéletes ismerete hivatalosan a csehszlovákiai magyaroknak a többségi társadalomba való minél jobb beilleszkedését van hivatva elősegíteni, számukra teljes esélyegyenlőséget teremteni, valójában azonban a kisebbség nyelvi és kulturális asszimilálásának az eddigi politikai körülmények között leginkább célravezetőnek vélt módszere kíván lenni. – Az olyan nagyszámú, az általa lakott területen a lakosság abszolút többségét kitevő nemzetiség esetében, mint amilyen a szlovákiai magyarság, a második nyelvnek a széles tömegek által történő »tökéletes« elsajátítása csak illúzió lehet, így illúzió lehet csupán maga az esélyegyenlőség is, az érvényesülési lehetőségeknek a többségével azonossá vagy közel azonossá válása. Ezt sokkal jobban szolgálná a nemzetiség nyelvén folyó közélet megteremtése, mint az »anyanyelvi szintű« szlovák nyelvismeret elvárása mindenkitől, egyéni képességekre, műveltségre, társadalmi helyzetre vagy ambíciókra való tekintet nélkül. – Hogy az igazi cél nem a kétnyelvűség, hanem a nyelvcsere elősegítése, azt jól mutatja az a tény is, hogy a magyar többségű területek szlovák lakosságának kétnyelvűségét soha senki nem szorgalmazta.⁷ Ugyanerre enged következtetni az a gyakorlat is, hogy míg a szlovák nyelv minél nagyobb fokú elsajátításának elérésére a hatóságok részéről számtalan erőfeszítés történt az elmúlt negyven év során (így pl. a szlovák nyelv tanításának óvodai bevezetése, a szlovák nyelvi órák

⁶ Itt magyar tannyelvű (azaz röviden: magyar) iskolákról van szó, következetesebb lenne ezt használni a „magyar tanítási nyelvű” kifejezés helyett, amely tulajdonképpen azt jelenti, hogy vannak magyarórak az iskolában, de a tannyelv szlovák. (Vö. LANSTYÁK, 1994)

⁷ (A szerző jegyzete) A szlovén–magyar vegyes lakosságú szlovéniai Muravidéken 1959 óta kizárólag ún. kétnyelvű iskolák működnek, ide kell, hogy járjanak a magyar és a szlovén gyerekek egyaránt. A szlovének részére a kétnyelvűség azonban – a magyar nyelv visszaszorítása miatt – kevésbé valósul meg. Lásd lent a jugoszláviai modellt: 3. 2. 6. Első kísérletek a kétnyelvű oktatás bevezetésére 1953–1959.

számának növelése a magyar iskolákban, a különféle szaktantárgyak szlovák nyelven való oktatásának szorgalmazása, a kétnyelvű érettségi vizsga erőltetése, az egyetemekre történő anyanyelvű fölvételi vizsga jogának megtagadása stb.), addig az első nyelvnek, a magyarnak az egyes területeken ijesztő méreteket öltő leépülésével legfőljebb néhány nyelvművelő foglalkozik a maga meglehetősen erőtlen (bár azért nem teljesen hatástalan) eszközeivel.” (LANSTYÁK, 1991: 20–21)

Hogy látja a helyzetet egy elismert szlovák kutató? „...a szlovákiai magyarok törekvéseit saját nemzeti identitásuk megőrzésére a Szlovák Köztársaság egy sajátos csoportjának legitim akarataként kell felfogni. *A magyarok kívánságai* tehát nem valamiféle idegenek vagy betolakodók követelése...” (KUSÝ, 2002: 189) Ezért a magyar nemzeti kisebbség és általában a szlovákiai nemzeti kisebbségek elnyomása, asszimilációja nemcsak kisebbségellenes álláspont, hanem végeredményben Szlovákia – és egyben az Európai Unió – elleni tevékenység is, mert gyengül a kulturális sokszínűség. A nyelvi elnyomás szintúgy abszurd állapot, hiszen a magyar nyelv az Európai Unió hivatalos nyelve, így az Európai Unió egyik tagállamában, Szlovákiában nem lenne szabad, hogy hátrányos helyzetbe kerüljön (mint ahogy a többi tagállamban sem). A nemzeti kisebbségek elnyomásának van gazdasági hátránya is (legalábbis rövid távon), és ez is Szlovákia (nemzetgazdasága) elleni tevékenység, mert többek közt Bajnok István gyermekpszichiáter (BAJNOK, 1992, vö. TARICS, 1994: 66–67, 68–70) és Horňák Otília grafológus (HORŇÁK) tudományos módszerekkel igazolta annak veszélyét, ha magyar gyereket szlovák iskolába járatnak, mert: „...idegen nyelvet egészen fiatal korban, még éretlen, kifejeletlen anyanyelvi alapokon tanulni nem fizio-logikus, élettanilag ártalmas.” (BAJNOK, 1992: 25) Azt is „...tudjuk, hogy a számos szociológiai és szociálpszichológiai tényezővel terhes **kisebbségi kétnyelvűség** előbb csak **épségében**, majd **léteben fenyegeti** a kisebbségek **anyanyelvét.**” (GYÖRI-NAGY, 1992: 109) És ezáltal sérül a nemzeti kisebbségek kultúrája is.

Vančóné Kremmer Ildikó kutatásában azt vizsgálta, hogy a szlovák tanítási nyelvű iskolába járó magyar–szlovák kétnyelvű gyerekeknél milyen hatással van a másodnyelven való tanulás a magyar nyelvük fejlődésére, konkrétan a beszédészlelés és beszédértés terén.

„A szlovák tanítási osztályokba járó kisebbségi gyerekek a tanítási órán csak a szlovák nyelvet használják. Ezek a tanulók tulajdonképpen

a nyelvi befulladásási programban (submersion program) vesznek részt, az oktatás többségi nyelven folyik, de az osztály nyelvileg heterogén, vagyis többségi és kisebbségi tanulókból áll. Esetünkben ez az oktatási forma azzal járhat, hogy ha sikeresek is lesznek a többség nyelvén, első nyelvükhöz és kultúrájukhoz való kötődésük csekély lesz, a többségi csoport értékeit fogadják el, és a nyelvcsere illetve az asszimiláció náluk könnyebben bekövetkezik.” (VANČONÉ, 2007: 33; vö. VANČO, 2008)

„A szlovákiai magyarok iskolázottsági szerkezete eleve hátrányos, a legtöbb gyerek nem értelmiségi családból jön. Ebből kifolyólag otthon, a szülőktől sem kapja meg azt a segítséget, amellyel áthidalhatná az idegen nyelvű iskolai oktatás nehézségeit. Ráadásul a szlovákiai magyarok szlovák nyelven oktatása nem egy átgondolt program, hanem a magyar gyerekek bármiféle módszertan nélküli bedobása a szlovák közegbe.” (WESTINDEX.SK/LANSTYÁK, 2012)

Tehát az erőszakos asszimiláció nemcsak a kulturális sokszínűséget csökkenti, hanem alulkvalifikált, sok esetben lelkileg beteg embereket is termel, akik adott esetben rokkantnyugdíjasokká válnak, gyengítve a nemzetgazdaság teljesítményét.

Egy erős nemzetiségi iskolahálózat mellett nagyon fontos, hogy legyenek nemzetiségi könyvtárak is, megfelelő személyzettel.

Az, hogy mi a szerepe, feladata a könyvtárosnak a munkája során, nagyon sok szempontból meg lehet közelíteni a kérdést. Egy jó könyvtárosnak olvasottnak, műveltnak, tájékozottnak kell lennie. Tehát magának a könyvtárosnak is olvasónak kell lennie. Igazán akkor tudunk segíteni, ha képesek vagyunk az olvasó fejével gondolkodni. Az újabb generáció *információs könyvtáros* megnevezéssel kapja a diplomáját. Az informatika egy kis szegmense a munkánknak. Sikert, megelégedettséget akkor érünk el, amikor rálelünk a keresett információkra. Kicsit nyomozóként viselkedünk, amikor az olvasónak szegezzük a kérdéseinket, ugyanis ezáltal próbálunk eljutni a felvetődő probléma megoldásához.

Gyakran elhangzik, hogy a könyvtárnak és a könyvtárosnak nevelő szerepe van. Még ha nem is direkt módon, mint a pedagógusnak, de semmiképp sem elhanyagolható e téren végzett munkája. Az olvasót, könyvtárhasználót kiszolgálva a kölcsönzőpult mögött állva akaratlanul is mintaként állunk a környezetünkben lévők számára. És a könyvtár falait elhagyva is mintaként szolgálunk, szolgálhatunk.

Munkánk során különböző típusú emberekkel találkozunk. Mindenképp a pozitív kapcsolat kialakítására kell, hogy törekedjünk. Nem árt, ha rendelkezünk egy kis pszichológiai érzékkel. Szükség van a konfliktusmegoldási készségre is, hiszen gyakran kerülünk kapcsolatba „problémás olvasókkal”. Fontos a nyitottság, az empátiás készség, és nem utolsósorban a szolgálatkészség.

A családot alapozásként emlegetjük, az iskolában folyik a készségek kialakítása, a könyvtárban pedig az olvasási igény megszilárdítása és a folyamatos igény fenntartása. Emellett mindenképp hangsúlyozni kell a könyvtáros identitás megtartó és -alakító szerepét is.

A nemzetiség megmaradásának további fontos feltételei az önálló könyvkiadás, írott és elektronikus médiák, különböző kulturális szervezetek, színházak, zenei élet megléte, olyan mozik működése, ahol magyar filmeket magyarul lehet megnézni, és hogy a közösségi élet mennyi területén használni lehessen a magyar nyelvet.

Fontos a hitélet helyzete, hogy tömbben vagy szórványban él-e az adott közösség, meghatározó szerepet játszik az állam és az anyaország kisebbségpolitikája, mindkettőnek gazdasági helyzete, nemzetközi megítélése. (Vö. ARDAY, 2008: 147)

A szlovákiai magyarok a rendszerváltás idejéig – mint ahogy Duray Miklós is hangoztatta – kettős (nemzeti és politikai) elnyomásban éltek. A szovjetbarát ideológia, az „ortodox szovjet típusú” (VAJDA, 2009: 270) csehszlovák rendszer kiemelkedő volt az egész „szocialista táboron” belül, kiváltképp a magyarországi helyzethez viszonyítva. (Lásd pl. a *Szovjetbarát*⁸ című szlovákiai havilapot, a rendszerváltás előtt úton-útfélen látható, „szocialista jelszavakat” hirdető transzparenszeket, pl. a lenti 3. kép, stb.)

A rendszerváltás sok tekintetben nehezítette a kisebbségi magyar közösségek sorsát, megszűnt az integráló szovjet erő, a nemzetiségek még inkább ki lettek szolgáltatva a többségi nemzet nacionalizmusának, a magyar iskolahálózat leépítésére tett kísérleteknek. A tanulmányban főként ezt a küzdelmet próbáljuk bemutatni, amely a magyar iskolák megtartásáért folyt és folyik.

⁸ 6–8. sz. melléklet: a Szovjetbarát című lap címlapjai. Lásd még: <http://nektar.oszk.hu/en/manifestation/2544264>, vö. http://www.foruminst.sk/publ/egyeb/folyoirattar/egyeb_folyoirattar_2.pdf, <http://www.foruminst.sk/hu/16/4/18/folyoirattar/5/276/szovjetbarat>

3. kép: „Kommunista sajtó – fegyver a harcban a békéért és a szocializmusért” – pozsonyi fénykép Új Szóval és Pravdával egy tűzfalon (dokumentumfelvétel)

3. A magyar iskolák háború utáni történetének hat korszaka

3. 1. A jogfosztottság időszaka 1944–1948

A háború végén és a háború után a kis kivétellel (aktív antifasiszták) kollektív bűnösöknek kikiáltott szlovákiai magyarok ellen az előrenyomuló szovjet csapatok szárnyai alatt az új szlovák pártvezetés elmarasztaló intézkedéseket hozott.

„A német- és magyarellenés jogfosztó intézkedések alapdokumentumává és hivatkozási forrásává váló ún. kassai kormányprogram VIII. fejezete a kollektív bűnösség elve alapján kilátásba helyezte a németek és magyarok megfosztását csehszlovák állampolgárságuktól, IX. fejezete felelősségre vonásukat, X. és XI. fejezete vagyonuk lefoglalását, XV. fejezete pedig iskoláik bezárását.” (POPÉLY Á., 2006: 22)

„A második világháború utáni (cseh)szlovák politika egyik legfőbb célját – a magyar kisebbség felszámolását – nem érte el ugyan, a kikényszerített lakosságcsere, valamint az azzal párhuzamosan zajló ún. belső telepítés keretében Dél-Szlovákiába érkező több tízezer bel- és külföldi szlovák telepese segítségével mégis sikerült jelentősen megváltoztatni a két világháború között még meglehetősen homogén magyar nyelvterület etnikai összetételét. (...) A lakosságcsere azonban nem csupán Dél-Szlovákia etnikai jellegét változtatta meg, hanem máig ható kitörölhetetlen nyomokat hagyott a (cseh) szlovákiai magyarság társadalom- és művelődésszerkezetén is, mivel elsősorban a hagyományosan kultúrateremtő és -hordozó városi polgárságot és értelmiséget, valamint a falusi nagy- és középbirtokosságot sújtotta.” (I. m. 25) 1945 májusától júniusáig 31 780 személyt toloncoltak ki Magyarországra. 1946 novemberétől 1947 februárjáig hivatalosan 41 666 magyart (köztük gyerekeket, nőket és időseket) deportáltak Cseh- és Morvaországba, de számuk valójában 60 és 100 ezer között lehetett. 1947 áprilisától 1948 decemberéig a „lakosságcsere” keretében 89 660 magyart telepítettek át Magyarországra (helyettük 71 787, azaz 17 873-al kevesebb magyarországi szlovák érkezett). (I. m. 24–25) A veszteség tehát hivatalosan 163 106, becslések szerint 180-220 ezer fő.

Nagy veszteség érte a szlovákiai magyar közösséget azáltal is, hogy a jogfosztottság éveiben, azaz 1945–48 között⁹ a tanulni vágyó magyar fiatalok százai hagyták el Szlovákiát, részben hivatalosan, másrészt a határfolyókon, zöldhatáron átszökösve Magyarországra. Tanulmányaik befejeztével, ritka kivételtől eltekintve, ott is maradtak. (CSICSAY, 2008a: 39)

1946. június 28-án a magyar kormány a Külügyminiszterek Tanácsánál tiltakozott a csehszlovákiai magyarok egyoldalú kitelepítési terve és a reszlovakizációs kampány ellen. A távirat szerint a csehszlovák kormány *fait accompli* akar teremteni. (POPÉLY Á., 2006: 99)

A Csehországba deportálás, a „lakosságcsere” és a reszlovakizálás témák kiváló szakértője Vadkerty Katalin. (VADKERTY, 1993, 1996, 1999, 2001)

Jelen tanulmány szerzőjének apai nagyapja bekerült a Magyarországra áttelepítendők névjegyzékébe¹⁰, de végül is Csehszlovákiában maradhatott, majd 1949. február 14-én megkapta a csehszlovák állampolgárságot.¹¹ A kormány 1948. szeptember 30-i határozatát október 25-én a Törvénytár 245/1948 számú törvénye kodifikálta. Az említett törvény 1. §-a első bekezdése értelmében azon magyar személyek, akiknek az állandó lakhelyük 1938. szeptember 1-ig Csehszlovákia területén volt bejegyezve és csehszlovák állampolgárok voltak, megkapták a csehszlovák állampolgárságot, ha 90 napon belül felesküdték a Csehszlovák Köztársaságra.¹² Csehszlovák állampolgárságot nem kaphattak azok a személyek, akiket állam- és a népi demokratikus rendszer elleni tevékenységgel vádoltak.

A második bekezdés alapján férj, ill. az apa után a feleség, a kiskorú gyermekek is jogosultak voltak a csehszlovák állampolgárságra, abban az esetben, ha teljesítették az első fejezetbe foglaltakat. Tehát a 2. fejezet a magyar nemzetiségű kiskorúakra is vonatkozott. (GABZDILOVÁ)

⁹ A jogfosztottság állapotának megszűnése még elhúzódott, pl. a magyar iskolák csak 1950. szeptember 1-jén nyíltak meg.

¹⁰ 9. sz. melléklet: Igazolvány („Fehér lap”) – Nagy Stefan (Nagy István); 10. sz. melléklet: Igazolvány („Fehér lap”) – Jozef Sányi (Sányi József)]

¹¹ 11. sz. melléklet: Výmer – Štefan Nad’ [Végzés – Nagy István]

¹² Sbierka zákonov republiky Československej. Roč. 1948, čiastka 93, vydaná 17. novembra 1948. (A Csehszlovák Köztársaság Törvénytára. 1948. év, 93. rész, kiadva 1948. november 17-én.)

3. 1. 1. A magyar iskolák bezárása

Az 1944. augusztus 29-én kitört szlovák nemzeti felkelést követően, a szeptember 1-jén megalakult Szlovák Nemzeti Tanács (a továbbiakban: SZNT) már szeptember 6-án rendeletet hozott a német és magyar nemzeti kisebbség valamennyi típusú és fokú iskoláinak bezárásáról, kivéve az 1938. október 6-ig létrehozott elemi iskolákat. (LÁSZLÓ, 2006: 64; vö. POPÉLY Á., 2006: 39)

1945. év elején „még tapasztalható némi szándék a magyar nyelvű iskoláztatás problémáinak a demokratikus elvek szellemében való megoldására. Ezt támasztja alá az iskolai ügyek 1945. február 21-én kinevezett megbízottjának, Ondrej Pavliknak a Pravda¹³ 1945. február 20-i számában megjelent interjúja is, amelyben arról szól, hogy »a demokráciával akármilyen nemzetiségi elnyomás összeegyeztethetetlen... Azt valljuk, hogy szlovák gyermek szlovák iskolába, magyar magyarba való...« (...)

Nem telt el azonban egy hónap sem, és a helyzet gyökeresen megváltozott a magyar elemi iskolák rovására. (...) A Moszkvában 1945. március 22-e és 29-e között a kormányprogramról zajló tárgyalásokon már semmi esélye nem volt annak, hogy a magyarkérdés »megoldására« legalább az SZNT *Manifesztumának* szellemében kerüljön sor. (...) A Moszkvába vitt és a Csehszlovák Kommunista Párt által kidolgozott kormányprogram javaslata nem tartalmazta a magyar iskolák bezárását... (...) A március 26-i tárgyalásra azonban (...) a XV. fejezet szövegéhez néhány konkrét javaslatot is betejesztettek a magyar iskolákról...” (LÁSZLÓ, 1998: 95–96)

¹³ A Pravda (Igazság) elnevezésű napilap 1920. szeptember 15-én jelent meg először, amikor a szlovákiai Rózsahegyen Pravda chudoby (Szegénység Igazsága) névvel hetilapot kezdett el kiadni a Csehszlovák Szociáldemokrata Párt. 1934 júliusának közepén a kiadást fél évig szüneteltették, a szerkesztők új sajtóorgánum kiadására tértek át Ľudový denník (Népi napilap) elnevezéssel. A szlovák állam ideje alatt ennek az újságnak az illegális Hlas ľudu (Népszava) volt a folytatója. 1944. szeptember 9-től, rövidebb a szlovák nemzeti felkelés kitörése után, Besztercebányán kezdett megjelenni a felkeléssel szimpatizáló Pravda (Igazság). A felszabadulás után fokozatosan jelent meg a Východoslovenská a Stredoslovenská Pravda (Kelet-szlovákiai és Közép-szlovákiai Igazság). 1948–1989 között Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága (a továbbiakban: SZLKP KB) lapja volt. Forrás: [http://sk.wikipedia.org/wiki/Pravda_\(slovensk%C3%BD_denn%C3%ADk\)](http://sk.wikipedia.org/wiki/Pravda_(slovensk%C3%BD_denn%C3%ADk)) (2012. 03. 28. 23:43)

Láthatjuk a szegyenletes eredményt: az új csehszlovák kormány 1945. április 5-én meghirdette a Kassai Kormányprogramot, amelynek XV. fejezete elrendeli minden magyar iskola kivétel nélküli bezárását. (LÁSZLÓ, 2006: 64, vö. i. m. 97)

„A politikai döntéshozatalt már a faji gyűlöleten alapuló eszméket valló politikai erők uralták. (...) ...megközelítőleg 823 magyar tanítási nyelvű iskolát zártak be, amelyek 2229 osztályában 95 801 gyermek tanult.” (LÁSZLÓ, 1998: 97; vö. 1. táblázat) 1945-ben már valamenynyivel több iskola, osztály és tanuló volt, mint az 1. táblázat szerinti 1937/1938-as tanévben.

1. táblázat: **A tanintézmények típusok szerinti megoszlása 1937/1938**

Intézménytípus	1937/1938		
	Intézmény	Osztály	Tanuló
Óvoda	13	11	757
Elemi iskola	754	1 879	85 507
Polgári	21	109	4 399
Gimnázium	7	77	3 370
Tanítóképző	3	8	339
Összesen	798	2 084	94 372

(Forrás: LÁSZLÓ, 2006: 63.)

A magyar könyvek megsemmisítése

Az 1945–1948 között meghozott magyarellenes intézkedések között szerepelt az országban működő magyar könyvtárak és könyvtári hálózatok felszámolása. Elkobozták és megsemmisítették a magyar könyvállomány jelentős részét. Becslések szerint a két világháború közötti csehszlovákiai magyar köz- és tudományos, valamint intézményi, egyesületi és magánkönyvtárakból származó megsemmisített és kiselejtezett, kidobott könyvek száma elérte a milliós nagyságrendet is.¹⁴ Ma-

¹⁴ A könyvek megsemmisítése (könyvégetés) sokak szerint emberiség elleni bűncselekménynek minősül. Összehasonlításként: a náci könyvégetés során (Csehszlovákiához képest „csak” – Sz. K.) közel 20-25 ezer könyvet pusztítottak el. (Vö. <http://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6nyv%C3%A9get%C3%A9s> (2012. 04. 06. 21:56) Ebben a „kuss magyar” korszakban (ZÁGOREC-CSUKA,

gyar könyv a népkönyvtárakban az 1950-es években jelent meg ismét.¹⁵ Ebben az időszakban az általános művelődést is a politikai elvként érvényesítő dogmatikus kultúraszemlélet határozta meg. (TÓTH L., 1998: 249) Elég, ha csak a korszak néhány mértékadó lapjának sokat sejtető címére gondolunk: ilyen a már fent említett *Szovjetbarát*, valamint lent (3. 2. 1. A magyar sajtó és könyvkiadás) még *A Szocializmus Felé Vezető Út* és a *Propagandista*, valamint az 50-es évek második felében induló *Szocialista Nevelés*.

3. 1. 2. A Beneš-dekrétumok a történelemkönyvekben

Nem tartjuk szükségesnek részletesebben indokolni, hogy a történelemtanításnak igen jelentős tudatformáló szerepe van. Magyar iskolában elvárható lenne, hogy a tankönyveket magyar szerzők írják. Ezzel szemben más volt a helyzet a rendszerváltás előtti Csehszlovákiában.

1950-től 1989-ig a történelemtankönyvek jelentős részét ún. fordítási-mutációs rendszerben adták ki. Az oktatás központosított jellegéből fakadóan a tankönyveket cseh szerzők, cseh nyelven írták, ezeket fordították szlovákra és magyarra. A politikai helyzettől függően egy-egy tankönyvnek időnként módosított fordítása készült: a csehből szlovákra fordított könyvekben a szlovák tanulók szlovák, a magyar tanulók pedig a magyarra fordított tankönyvekben magyar történelmi kiegészítéseket olvashattak. A mutáció kifejezés tehát egyszerre jelöl nyelvi átültetést és/vagy a helyi viszonyokhoz igazított tartalmi pótlást. (VAJDA, 2009: 259)

Tisztában kell lennünk azzal, hogy az először cseh, később csehszlovák, végül szlovák perspektívájú tankönyvek mindvégig kitarthatóan marxista osztályharcos beállítottságúak. (I. m. 261) Vegyünk két példát a számunkra fontos és mindmáig problematikus Beneš-dekrétumokkal kapcsolatban. (Lásd még lent: 3. 6. 6. A Beneš-dekrétumok kérdése, megerősítésük 2007-ben.) Egy 1953-as történelemkönyvben olvasható:

2007: 13) nemcsak Szlovákiában semmisítettek meg magyar könyveket, hanem pl. Szlovéniában is. (KÉGLI, 2010: 60) De az „anyaország” is eléggé „jeleskedett”. Kalász Márton írja le, hogyan szortírozták a könyveket a pécsi jezsuita gimnáziumban (KALÁSZ, 2010: 26–27).

¹⁵ Mint az iskoláknál (lásd fent, hogy a magyar iskolák csak 1950. szeptember 1-jén nyíltak meg), a jogfosztottság állapotának megszűnése a könyvtárügy területén is elhúzódott.

„A CSKP¹⁶ keresztülharcolta a kormányban a dekrétumok kidolgozását (...) Ezek [tartalmazták] a németek és az árulók vagyonának elkobzását, a határvidék benépesítését végrehajtó, a nemzet megtisztulására, az árulók és a háborús bűnösök megbüntetésére alakult népbíróságok felállítását.” (I. m. 278, vö. DEKAN–MACEK–HUSA–HUSOVÁ–KLÍMA–DOLEŽAL–KRÁL, 1953: 336)

1966-ban szintén kidomborodik az osztályharcos szemlélet:

„A Kassai Kormányprogram értelmében a háború utáni első időszakban forradalmi változások valósultak meg nálunk. A kormány ebben a szellemben dolgozta ki intézkedéseit, amelyek Eduard¹⁷ Beneš aláírásával mint elnöki okiratok láttak napvilágot. Ilyen okirat intézkedett az ellenség és az árulók vagyonának nemzeti gondnokság alá helyezéséről (...) Bár a csehszlovák burzsoázia a nemzet ellenségeit, az árulókat és a velük együttműködőket sújtó okiratokkal egyetértett, érvénybe lépésüket halogatta (...) A kommunista párt azonban kitartóan keresztülvitte a forradalmi program minden lényeges célkitűzését.” (I. m. 279 vö. HUSA–KROPILÁK, 1966: 308) A szemelvényekből nem derül ki, hogy a történelemtananyag írnak-e a magyar iskolák bezárásáról (lásd fent LÁSZLÓ, 2006: 64).

A tankönyvek a magyarságról a „kirekesztő identitás” értelmében beszélnek. Ez azért is tragikus, mert az 1950–60-as években iskolázott szlovákok, köztük a mai aktív szlovák politikai garnitúra, ezekből a tankönyvekből szerezte történelmi impulzusainak nagy részét. (VAJDA, 2009: 274)

3. 1. 3. Ellenállás

A tilalom ellenére a komáromi Szent Benedek-rendi Gimnázium néhány tanára a VI. évfolyam töredéke számára 1945 ősztől a bencés rendházban illegális oktatást tartott. A Dél-Komáromi Állami Gimnázium, illetve a győri Szent Benedek-rendi Gimnázium adott erről bizonyítványt. A vizsgákra a tanulók átszöktek a határon. (SIDÓ, 2001: 8–9)

A református egyház, még a magyar tagozatok megnyitása előtt, száznál is több vasárnapi iskolát létesített. Ezenkívül az elbocsátott tanítók közül többen is szerveztek házi oktatást a szlovák iskolába be nem iratkozott magyar tanulók számára. (I. m. 11)

¹⁶ Csehszlovákia Kommunista Pártja

¹⁷ A cseh eredeti szerint Edvard.

1946-ban a Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség (CSMADNÉSZ) a következő illegális hírleveleket adta ki: *Gyepű Hangja* (hely: Barslédec–Pozsony, szerk.: Hentz Zoltán–Lipcsey Gyula), *Észak Szava* (hely: Rozsnyó, szerk.: Krausz Zoltán–Varró István–Hajdú László). Megjelent még a *Felvidék* című illegális magyar nyelvű lap is. (POPÉLY Á., 2006: 117)

Menedék címmel 1947-ben az érsekújvári Szent György Kollégium fiataljai néhány példányban irodalmi-művészeti szemle két számát készítették el. (TÓTH-FILEP, 2000: 73)

3. 2. Egyenjogúsítás 1948–1963

A kommunista hatalomátvétel első hónapjaiban gyakorlatilag semmiféle pozitív változást nem hozott a magyar kérdés kezelése terén, hiszen az immár egyeduralkodó kommunista párt árnyalatnyival sem folytatott kevésbé magyarellenés politikát, mint a felszámolt polgári pártok. (POPÉLY Á., 2006: 25)

„Az 1948 februárjában hatalomra került kommunista párt – kinyilatkoztatott elvei ellenére – (...) ragaszkodott az általuk megdöntött Beneš-rendszer rendelethez...” (SIDÓ, 2001: 10) Tehát a februári kommunista hatalomátvétel nem hozta meg a várt fordulatot, mint ahogy azt a pártállami propaganda évtizedeken keresztül hangoztatta. Továbbra is születtek magyarellenés intézkedések, így a kollektív jogfosztottság időszaka csak az 1948. október 25-i törvény megalkotásával zárult le (lásd lent). POPÉLY Á., 2006: 18)

Csehszlovákiában 1948. május 9-én fogadták el a szovjet mintára készült új alkotmányt, amely a nemzetiségi jogokkal nem foglalkozott, s a kisebbségek létezéséről még csak említést sem tett. Hasonló szellemiségű volt az április 21-én kelt új iskolatörvény is, amely magyar iskolák létesítésének lehetőségével nem számolt. (I. m. 25–26)

„A magyar kisebbség jogállásának rendezése a Nemzetgyűlés 1948. október 25-én elfogadott 245/1948. sz. törvényével kezdődött, amely a csehszlovák állampolgárságukat elveszített magyarok számára – bizonyos korlátozások mellett – lehetővé tette állampolgárságuk visszaszerzését.” (I. m. 26)

„A nacionalista politika formális lezárását az 1949. április 16-án aláírt csehszlovák–magyar barátsági, együttműködési és kölcsönös segélynyújtási egyezmény szimbolizálta.” (I. m. 27)

„A negyvenes évek végén és az ötvenes években általában párthatározatok, ritkábban a Megbízottak Testülete¹⁸ határozatai formájában történtek kísérletek a magyarság helyzetének további rendezésére és egyenjogúságának – legalább formális – biztosítására, a magyar lakoságnak az ország politikai, társadalmi és gazdasági életébe való újbóli integrálására. (...) A határozatok azonban csupán korlátozottan, nem ritkán pedig csak papíron valósultak meg, ráadásul mivel általában titkosnak minősítették őket, és nem hozták nyilvánosságra, a pártállam korlátai között ellenőrzésükre sem kerülhetett sor.” (I. m. 28–29)

„Az etnikai tisztogatás ritkábban emlegetett kísérőjelensége volt a dél-szlovákiai összefüggő magyar településhálózat magyar helynév-anyagának módszeres elszlovákosítása.” (TÓTH L., 1998: 51)

1951. november 13-án megkötötték a csehszlovák–magyar kulturális együttműködési egyezményt, amelyből kimaradt a kisebbségi jogok és a nemzetiségek kölcsönös támogatásának Magyarország részéről kezdetben szorgalmazott rögzítése.

Az 1960. július 11-én elfogadott ún. szocialista alkotmány mondta ki az ország állampolgárainak egyenjogúságát, a nemzetiségek anyanyelvi oktatáshoz és művelődéshez való jogát. Az egyenjogúság formális biztosítása ellenére folytatódott a nacionalista gyakorlat. Az 1960. évi közigazgatási reform során a járások egyesítésével elérték, hogy a magyarok csak a Dunaszerdahelyi és a Komáromi járásban maradtak többségben. A szlovák többségű járásokban tovább csökkent a nyelvhasználati jogok érvényesítésének lehetősége. (POPÉLY Á., 2006: 28, 30)

3. 2. 1. A magyar sajtó és könyvkiadás

1989-ig a szlovákiai magyar újságok túlnyomó része azoknál a kiadóknál jelent meg, amelyek valamilyen társadalmi szervezet – Szocialista Ifjúsági Szövetség (a továbbiakban: SZISZ), Nőszövetség, Szocialista Akadémia, Csehszlovák–Szovjet Baráti Szövetség, Forradalmi Szakszervezeti Mozgalom – irányítása alatt álltak, vagy közvetlenül Csehszlovákia (illetve Szlovákia) Kommunista Pártja lapjai voltak. (LACZA, 1998: 383) Tehát a pártállami korszak sajtója a kommunista párt propagandájának megbízható

¹⁸ A Megbízottak Testülete 1944. szeptember 1-jén az SZNT végrehajtó szerveként alakult meg. A nyolc megbízotti hivatalnak két-két vezetője volt, egy baloldali és egy jobboldali. (POPÉLY Á., 2006: 39–40)

szócsöve volt. A magyar lapokban nem lehetett írni a szlovákiai magyarok sérelmeiről, és a rendszer hivatalos ideológiáját sem lehetett bírálni. (POPÉLY Á., 2006: 16) A következőkben pillantsunk bele a legjelentősebb magyar lapok megszületésének körülményeibe.

2. táblázat: Magyar nyelvű lapok¹⁹

Sorszám	Magyar cím / szlovák cím / megjegyzés	Hely	Első megjelenés	Főszerkesztő / felelős szerkesztő / kiadó
1	Jó Barát / a Földművelődésügyi Minisztérium és a Népjóléti Minisztérium hetilapja a Csehszlovákia deportált magyarok részére	Prága	1948. július 28.	Szily Imre
2	Új Szó / a csehszlovákiai magyar dolgozók hetilapja	Pozsony	1948. december 15.	Lőrincz Gyula
3	Szabad Földműves / a Szlovákiai Egyesült Földműves Szövetség és a Szlovákiai Szövetkezeti Tanács magyar nyelvű mezőgazdasági hetilapja	Pozsony	1950. március 15.	Kugler János
4	Alkotó Ifjúság / a CSISZ ²⁰ kulturális folyóirata 1953 nyaráig	Pozsony	1950. szeptember	Száraz József, Hrubják Emil
5	Úttörők Lapja / 1951. április 1-től Pionírok Lapja	Pozsony	1950. november 1.	Turi Mária
6	Szovjetbarát	Pozsony	1951. január	Samo Faltan
7	A Szocializmus Felé Vezető Út / Cestá k socializmu / kétnyelvű járási lap	Rimaszombat	1951. június	
8	Kálvinista Szemle / Kalvínske hlasy / a szlovákiai református egyház hivatalos lapja	Kassa	1951. július 15.	Andrej Maťašík
9	Népbíró / Sudca ľudu / az Igazságügyi Megbízotti Hivatal havilapja	Pozsony	1951. július	
10	Fáklya / a Csemadok kulturális és politikai folyóirata	Pozsony	1951. szeptember 1.	Szabó Béla
11	Propagandista / magyar nyelvű havilap, pártoktatási segédanyag, Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága (SZLKP KB) lapja		1951. október	SZLKP KB kultúrpropaganda osztálya
12	Kettős Járom Alatt / emigráns körlevél	Portola Valley, USA	1951. december	CSMN ²¹
13	Szövetkezeti Falu / Družstevná dedina / kétnyelvű járási földműves lap	Dunaszerdahely	1951	

¹⁹ Teljesebb áttekintés kapható a Fórum Kisebbségkutató Intézet honlapján: <http://www.foruminst.sk/hu/16/11/18/folyoirattar> (2012. 03. 22. 14:36)

²⁰ Csehszlovák Ifjúsági Szövetség

²¹ Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmánya

14	Pionírok Lapja / 1968. szeptembertől Táborút	Pozsony	1951. április 1.	Turi Mária
15	Dolgozó Nő / a Csehszlovák Nőszövetség képes havilapja; 1966. januártól Nő	Pozsony	1952. január 15.	Hanka Nová
16	Új Ifjúság / a CSISZ Szlovákiai KB hetilapja	Pozsony	1952. január 26.	Szőke József
17	Kis Építő / gyereklap Utódlap: Tücsök, 1991. március, főszerk.: Batta György	Pozsony	1952. szeptember	Beňo Antal, decembertől Varga Magda
18	Csehszlovákiai Sport / 1970–1971 Sportvilág	Pozsony	1953. március 3.	Federmayer István
19	A Népknevelő Naplója / Zápisník agitátora / az SZLKP kerületi és városi bizottságának agitprop osztálya lapja	Pozsony	1954. augusztus	
20	Szocialista Nevelés / az Oktatásügyi Megbízott Hivatal lapja	Pozsony	1956. január	Náhlowsky Zoltán, később Turczel Lajos
21	Népművelés / a Népművelési Központ havi közlönye	Pozsony	1956. február	
22	(A) Hét / a Csemadok kulturális hetilapja	Pozsony	1956. december 2.	Egri Viktor
23	Irodalmi Szemle / a SZÍSZ ²² első magyar nyelvű folyóirata a háború után	Pozsony	1958. szeptember	Dobos László

1948. december 1-jén a Magyar Bizottság²³ ülésén Lőrincz Gyula bejelentette, hogy a magyar pártlap címe *Új Szó* lesz. A bizottság ellenezte más magyar lap megjelenését (a szakszervezetek *Munka* című laptervezetét), szorgalmazta a prágai *Jó Barát* megszüntetését a deportáltak hazatérte után.

December 15-én megjelent Pozsonyban a csehszlovákiai magyar dolgozók hetilapjaként induló *Új Szó* első száma, főszerkesztő Lőrincz Gyula. (I. m. 155, 157) A sajtó a szocialista nevelés hatásos eszköze akart (és sok tekintetben tudott is) lenni. Pregnáns példaként 1951 januárjában megjelenik Pozsonyban a Csehszlovák–Szovjet Baráti Szövetség²⁴ *Szovjetbarát* című havilapjának első száma. Vezető szerkesztője Samo Falťan. (POPÉLY Á., 2002)

²² Szlovák Írók Szövetsége

²³ A Magyar Bizottságot 1948. november 12-én hozta létre az SZLKP KB Politikai Titkársága, a magyarsággal kapcsolatos párthatározatok végrehajtására, a KB segéd- és tanácsadó szerveként. Benne helyet kaptak új kisebbségi *elitként* (kiemelés – Sz. K.) a kommunista mozgalom pártmunkásai, mint Major István, Lőrincz Gyula, Fábry István, Kugler János és Rabay Ferenc. Első feladata egy magyar nyelvű pártlap (ez lesz majd az *Új Szó*) létrehozása. (POPÉLY Á., 2006: 27, 154)

²⁴ A II. évf. 1952. 2. sz. 2. oldalán (a borító belső oldalán): Csehszlovákiai Szovjetbarátok Szövetsége havi folyóirata, lásd lent a 6–8. sz. mellékletet.

1951. július 8-án a *Szabad Földműves* fejlécén megjelenik „A csehszlovákiai magyar dolgozó parasztok hetilapja” felirat. (POPÉLY Á., 2006: 188)

1952. május 21-én az *Új Szó* fejlécén, az SZLKP KB Elnökségének május 17-i határozata alapján megjelenik a („megtisztelő” – Sz. K.) felirat: „A szlovákiai Kommunista Párt napilapja”. (Május 22-től: „Szlovákia Kommunista Pártjának napilapja”.) (I. m. 194) Ide „fejlődött” nem egészen két és fél év alatt a „csehszlovákiai magyar dolgozók” lapja. De hát ez volt a Magyar Bizottság feladata, hogy magyar nyelvű pártlapot hozzon létre (lásd fent).

Könyvkiadás

A jogfosztottság évei után, 1949 elején a Tájékoztatási és Művelődési Megbízotti Hivatal utasítására a Tatran Rt. kiadta magyar nyelven Klement Gottwald: *1948 februárja* című könyvét (1948 februárjában történt meg a kommunista hatalomátvétel Csehszlovákiában), amely a csehszlovák kormány és az alkotmányozó nemzetgyűlés fontosabb dokumentumait tartalmazta. Magyar nyelvű brosúrákat, politikai kiadványokat más szlovák kiadók (Práca, Pravda) is megjelentettek. Az intézményes magyar könyvkiadás megoldásával először a Pravda Kiadóvállalat próbálkozott, Magyar Könyvtár néven (1949–1952). A Magyar Könyvtár együttműködött magyarországi kiadókkal, megelőzve ezzel a közös könyvkiadási egyezmény intézményét. Kb. 75–80, főleg politikai művet jelentetett meg. Értékes kezdeményezése volt a Magyar Könyvbarátok Körének (1950) megszervezése. Az első könyvklubnak 1952-ben 15 ezer tagja volt. 1953-ben létrejött a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó. Ez formálisan a Csemadok KB-hez tartozott, de tevékenységében önálló volt. Indulása évében 47 művet jelentetett meg.²⁵ (CSANDA–FÓNOD)

Az önrendelkezés visszaszorításaként 1956. január 1-jén megszüntették a Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadót, amely magyar szerkesztőségként beolvadt a pozsonyi Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadóba (POPÉLY Á., 2006: 215), a későbbi Tatranba.

²⁵ A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól napjainkig. (Folyamatosan kiegészülő internetes változat) Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, http://www.foruminst.sk/hu/9/lexikon/0/a_csehszlovakiai_magyarok_lexikona (2012. 04. 11. 7:16)

Rádió

1949. január 3-án köszönthette először Pozsonyból a Szlovák Rádió Magyar Adásának hallgatóit Monoszlóy M. Dezső (Macke Dalibor) felelős szerkesztő, 15 perces hírműsorral. Később naponta két alkalommal sugárzott műsort a Magyar Adás, reggel és délben 40-60 percben. A híreket az Új Szóban megjelentekből állították össze, nem pedig a hírügynökségek jelentései alapján. Egyre nagyobb teret kapott a szlovákiai magyar irodalom és kultúra. Ez a műsorszerkezet a hatvanas évek elejéig jellemezte az adást. (LACZA, 1998: 418–419, vö. POPÉLY, 2006: 158) Az 1948 utáni Csehszlovákiában a magyar nyelvű televízió létrehozására több próbálkozás is történt. A megvalósítás sokat váratott magára: a Csehszlovák Televízió magyar nyelvű adásának beindítása csak 1983 októberében valósult meg. (I. m. 425)

3. 2. 2. Az 1948. április 21-én jóváhagyott oktatási törvény

Ez a törvény még meg sem említi a magyar iskolákat. A 3. § arról rendelkezik, hogy az iskolákban szlovák a tanítási nyelv, amely alól kivételt csak a kormány adhat. A törvényt indokoló hivatalos jelentés ezzel a paragrafussal kapcsolatban kimondja, hogy kivételek szükségesek mindenekelőtt a lengyel és ukrán tanítási nyelvű iskolák esetében. A törvény jogi magyarázatai között azonban már megjelentek arra vonatkozó utalások, hogy nem ütközik a törvénybe, ha a kormány esetleg a magyar iskolák részére is kivételt ad, azonban a kormány döntése a kivételek megadásáról csupán határozat jellegű és nem kötelező érvényű. Tehát a magyar iskolák sorsa a szlovákiai államhatalmi szervek kezében volt. (LÁSZLÓ, 1998: 105)

3. 2. 3. Pedagógusképzés, felsőoktatás

1948-ban a magyar iskolák megnyitásával párhuzamosan jelentkezett a pedagógushiány. A harmincas évek végén mintegy 2300 pedagógusa volt a magyar iskoláknak. Ebből csupán 100 pedagógus maradt, hiszen az elsők között szerepeltek a kitelepítési listán. A tanítóhiány pótlására tanfolyamokat szerveztek, amely képesítést nem adott, a résztvevők a pedagógiai irányzatú dolgozók felsőbb iskoláiban vagy más tanítóképzőkben tanultak tovább. A gimnáziumot végzett magyar fiataloknak

négyszeres tanítói tanfolyamot szerveztek. Szép számban voltak azok a magyar főiskolai hallgatók, akik tanítói állást vállaltak. Így 1950-ben a magyar nyelvű alap- és középiskolai képzés mintegy 900 magyar pedagógussal kezdődött meg. A felső tagozatos és középiskolai tanárhány gondjait enyhítette, hogy 1951/1952-es akadémiai évben a Comenius Egyetem Pedagógia Karán 5 tanulmányi szakon megindult a magyar tanárképzés, 44 hallgatóval. A pozsonyi Pedagógiai Főiskolán viszont egy-egy magyar csoportot indítottak középiskolai tanári szakon, majd ezt 1956-ra teljesen be is szüntették. 1990-ig Szlovákiában a magyar nyelv és irodalom szakon kívül más szakon, magyar nyelven nem folyt tanárképzés. 1959-ben folyó átszervezések által megszűntek a pedagógiai gimnáziumok és a pedagógiai főiskolák. Az alsó tagozatos tanítók és felső tagozatos tanárok képzését a Pedagógiai Intézetek, majd 1964-től önálló Pedagógia Karok vették át. A középiskolai tanárképzés viszszerült az egyetemekre. (LÁSZLÓ, 2006: 153–154; vö. POPÉLY Á. 2006: 188)

A kritikus méretű pedagógushányra a hatalom politikai jellegű megoldással reagált. A tanítójelöltek alkalmasságát a kommunista párt szervei döntötték el. Csak polgári iskolai végzettséget (hat osztályt) kellett igazolni, a politikai feltételekhez a munkás-, illetve kisparaszti származás, CSISZ-, illetve CSKP-tagság, vagy egyéb bizonyítható „politikai fejlettség” tartozott. (SIDÓ, 2001: 12)

3. 2. 4. A Csemadok megalakulása

A Csemadok 1949. március 5-én alakult meg Pozsonyban, a mozaikszó jelentése: Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete. Alapszabályzata szerinti feladata volt: „gondoskodni a szlovákiai magyar nemzetiségű polgárok általános kulturális fejlődéséről”, továbbá a kommunista párt elvárásaként: „a dolgozók nemzetközi szolidaritási eszméjének ápolása” és a „Csehszlovák Köztársaság és annak népi demokratikus rendszere iránti lojalitás kifejezése”, valamint „a szovinizmus és a revizionizmus megnyilvánulásai elleni fellépés.” De fellelhető egy – mai szemmel is pozitívan értékelhető – interkulturális és a népek közötti kölcsönös megbékélést előmozdító cél is, hogy a Csemadok egymás kultúrájának kölcsönös megismertetésével járuljon hozzá a többségi nemzet és a magyar kisebbség egymás felé való közeledéséhez. A pártidiktátúra előírásainak kényszerű betartása mellett viszont a Csemadok a szlová-

4. kép: A megalakulás 50. évfordulójára készült emléktábla az érsekújvári járási Csemadok székházban (dokumentumfelvétel, Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület [MBKKE] Archívum)

kiai magyarok általános helyzetét értékelő szervezetté is vált. A hatvanas években kezd megszűnni a pártpropaganda közvetlen kiszolgálása, előtérbe kerül a magyar kultúra ápolása. (VARGA, 2004: 405–408)

Az 1949-től az ötvenes évek végéig terjedő sztálinista korszakban elsősorban pártpolitikai és kulturális feladatokat látott el. A Csemadok helyi, járási (4. kép) és központi szervezetei az állampárt modellje szerint jöttek létre. A szervezet központi kulturális folyóirata 1951-ben *Fáklya* néven indult, majd *(A) Hét* címen adták ki 1956. december 2-től. (SZÉKELY T., 2009: 131)

A Csemadok *(A) Hét* című kulturális folyóiratának szerkesztője 1975-től Lacza Tihamér volt. A folyóirat elsősorban a Csemadok életével, a kultúrával és a társadalom problémáival foglalkozott. A szervezet a kisebbség kulturális igényeinek a kielégítésére az ötvenes évek első felében az Állami Faluszínház magyar tagozatát, majd

a komáromi Magyar Területi Színház hozta létre. A Csehszlovákiai Magyar Könyvkiadó és a Csehszlovákiai Magyar Népművészeti Együttes megalakítását szintén a Csemadok szorgalmazta, sajnos működésük nem volt hosszú életű. Az ötvenes évek második felében alakult meg az Ifjú Szívek Magyar Népművészeti Együttes. 1958-ban Irodalmi Szemle címmel folyóiratot adtak ki. Az évtizedeken keresztül legjelentősebb kulturális esemény is ebben az időszakban indult el, mégpedig az Országos Dal- és Táncünnepélyek sereg-szemléje. (I. m. 131–132)

Felnőttoktatás

Szlovákiában az 1920-as évektől intézményesített állami felnőttoktatási (népművelési) rendszer működött, amelynek szerves része volt a magyarul folyó képzés is. Az 1950-es évektől Népművelési Intézet Magyar Osztálya a Csemadokkal közösen tanfolyamokat szerveztek magyar népművelők számára. Szakmai folyóiratukat *Népművelés* (lásd fent 3. 2. 1. A magyar sajtó és könyvkiadás) címen jelentették meg. (KULCSÁR, 2006: 277)

3. 2. 5. Óvodák

A magyar nemzeti kisebbség megmaradásának egyik legfontosabb összetevője a magyar óvoda, mert az anyanyelv ápolása mellett az iskolai oktatásra is felkészít. Az asszimiláció már az óvodában kezdődik, ezért nagyon fontos a magyar óvoda megtartása. A második világháború után először az 1950/1951-es tanévben jöttek létre a magyar tanítási nyelvű óvodák. (LÁSZLÓ, 1998: 121–124; vö. 2006: 93)

1951. szeptember 1-jén Komáromban óvónőképző magyar pedagógiai gimnázium nyílt meg. (POPÉLY Á., 2006: 188–189)

3. 2. 6. Első kísérletek a kétnyelvű oktatás bevezetésére 1953–1959

A tanulmányban az egyik leggyakrabban tárgyalt téma a kétnyelvű oktatás bevezetésének különböző változatai. A hatalomnak ezek a próbálkozásai a magyar tannyelvű oktatás ellen irányultak.

Az 1953-as iskolatörvény sem rendelkezik a magyar nyelvű oktatásról. 1954. október 29-i ülésén az SZLKP KB Elnökségének határozata,

a mai szóhasználatlalt, az alternatív oktatás bevezetését ösztönzi. (LÁSZLÓ, 1998: 107)

1954. október 29-én az SZLKP KB elnöksége „feladatul adta az iskolaügyi megbízottnak, Ernest Sýkorának, dolgozzon ki tervezetet arra, hogy azokon a településeken, ahol a lakosok keveslik a szlovák nyelv oktatására hozott intézkedéseket, vezessék be néhány tantárgy szlovák nyelvű oktatását. 1955. december 7-én, nyilván pártfeladatkn, az Új Szó *Mi legyen a gyerekből* címen vitacikket jelentetett meg, amely a magyar iskolákban folyó szlováknyelv-oktatás minőségéről és jelentőségéről szolt.” (CSICSAY, 2002: 169)

1955-ben kiépült a szlovák állami pedagógiai intézetek hálózata, amely intézetekben magyar szakemberek is helyet kaptak. (I. m. 252)

1958-tól kezdve olyan politikai, valamint társadalmi légkör alakult ki, amely akadályozta a további magyar iskolák alapítását és a magyar iskolákban a szlovák nyelvtudásra, a szlovák nyelv oktatására helyezte a hangsúlyt. A különböző típusú magyar tanítási nyelvű szakiskolákban, vagy a szlovák iskolák mellett létrehozott magyar osztályokban, már igen gyakran szlovák nyelven történt a szaktantárgyak oktatása. (LÁSZLÓ, 1998: 107)

Továbbmenve, nézzük a sok tekintetben emlékezetes 1959. évet. (A szlovéniai Muravidéken – a magyar iskolák ellehetetlenülésével-ellehetetlenítésével – 1959-ben, azaz az 1959/60-as tanévben vezették be az ún. kétnyelvű oktatást, amely a kétnyelvű terület minden tanulójára, tehát magyarokra és szlovénekre egyaránt kötelező, és a két nyelv egy órán belüli váltakozó használatát jelenti.)

„A Megbízottak Hivatala (valójában kormányzóhivatal) 1959/37. számú rendeletében, amelyet 1959. február 2-án adott ki, megbízta a nemzetiségi osztályt (akkor már ilyen is volt), hogy mérje fel a magyar iskolák tanulóinak szlováknyelv-tudását, a tanítók számára pedig szervezzen szlováknyelvtanfolyamokat. Valószínűleg a felmérés eredménye ösztönözhetette Vasil’ Bil’akot arra – aki 1959-ben lett az iskolaügyi megbízott –, hogy a jobb eredmény elérésének érdekében határozott lépéseket tegyen. Első teendői közé tartozott, hogy elővette a fiókból a Sýkora által kidolgozott tervezetet, s elhatározta, a lakosság megnyerésére, mármint arra, hogy a magyar szülők maguk kérjék egyes tantárgyak szlovák nyelven való tanítását a magyar iskolákban, a Csemadokot fogja felhasználni, ezért magához hívatta Lőrincz Gyulát, a szervezet központi bizottságának elnökét, és Pathó Károly vezetőtitkárt.” (CSICSAY, 2002: 170) A Sýkora-tervezet felé hajló, és a jugoszláviai modell

(eke)t végső soron tévesen értelmező²⁶ Lőrincz Gyulát a gyermekeiket szlovák iskolába járató „élvonalbeli tisztségviselők” támogatták. Pathó Károly Szabó Rezsővel a kétnyelvű oktatás bevezetése ellen érvelt. (I. m. 170–171) Ez a Csemadok vezetésében (és egyben a pártban) tapasztalható megosztottság menthette meg 1959-ben a magyar iskolákat. A hatalom viszont úgy reagált, hogy „ettől az időtől kezdve mindmáig a járási tanfelügyelőségek fő feladata lett a szlováknyelv-oktatás színvonalának ellenőrzése. (...) 1959-ből való az a rendelet is, amely előírta a szlovák nyelvű társalgás, azaz a »konverzáció« beépítését a magyar iskolák tanmenetébe. Azt is kimondták, hogy e tantárgy oktatását olyan pedagógusokra kell bízni, akik jól bírják a szlovák nyelvet. Ez a kitétel arról is tanúskodik, hogy a szlovák nyelv és irodalom szakosok tudásával sem volt megelégedve a központi vezetés, annak ellenére, hogy e pedagógusok szakképesítésüket szlovák főiskolákon szerezték meg.

Elrendelték a magyar és a szlovák gyerekek közös táboroztatását is, amely később bevett szokássá vált.” (I. m. 171–172)

3. 2. 7. Az 1960. július 11-i törvény

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság Alkotmánya (Tt. 100/1960. sz. törvény; 1960. július 11.) a nemzeti kisebbségekre vonatkozóan a következőket mondja ki: „a 20. cikkely 2. bekezdése szerint minden állampolgárnak nemzetiségre és fajra való tekintet nélkül biztosított az egyenlősége, a 24. cikkely általában biztosítja mindenki számára a művelődéshez és az iskolához való jogot, de nem tér ki a nemzeti kisebbs-

²⁶ Pathó Károly csak interpretálja Lőrincz Gyula nézeteit, és igaz ugyan, hogy a szlovéniai Muravidéken már az 50-es évek közepén bevezették két természettudományos tárgy szlovén nyelvű oktatását a magyar iskolákban (illetve tagozaton) (RUDA, 2009: 151, vö. SZÉKELY A., 2008: 78), de a mai értelemben vett muravidéki kétnyelvű modell alkalmazása az 1959/60-as tanévvel kezdődött, a lakosságnak a szlovákiainál „eredményesebb meggyőzése” (azaz a pártrendelések rafináltabb, erőszakosabb érvényesítése) útján. És itt már nem egy-egy tárgy szlovén nyelvű oktatásáról, hanem – a magyar nyelv és irodalom tantárgyon kívül – olyan szlovén nyelvű oktatásról van szó, amelyben a magyar nyelv – mindinkább szükségtelenné váló „segédnyelvként” – egyre inkább alárendelt szerepet játszik, és végső soron a – magyarul sok esetben gyengén tudó szlovén anyanyelvű – tanár (tanító) dönti el, milyen mértékben alkalmazza, figyelmen kívül hagyva az esetenként pozitív tényezőket tartalmazó előírásokat is.

ségek anyanyelven történő művelődéshez való jogára.” (DOLNÍK, 2006: 24, vö. LÁSZLÓ, 2004: 184–185)

A 25. cikkely szerint „az állam biztosítja a magyar, az ukrán és a lengyel nemzetiségű állampolgárok számára az anyanyelvi oktatás és a kulturális fejlődés minden lehetőségét és eszközét”. (POPÉLY Á., 2006: 238)

Az 1960-ban elfogadott alkotmány lényegesen befolyásolta a csehszlovák iskolarendszer alakulását is, mivel a kilencéves alapiskolai képzés mindenki számára kötelezővé vált. Ez az alkotmány azért is nagy jelentőségű, mert a magyar, az ukrán és a lengyel gyermekek számára kimondja az anyanyelvű művelődés jogát. Az új alkotmány alapján a Nemzetgyűlés 1960. december 15-én elfogadta az oktatási és nevelési rendszerről szóló 186. számú törvényt, amely szerint a kötelező iskolai alapképzés a kilencéves alapiskolákban történik. Az említett 186/1960. számú iskolatörvény 29. §-a szerint a magyar, az ukrán és a lengyel nemzetiségű gyermekek részére alapított iskolákban az oktatás nyelve a nemzetiségek anyanyelve. Lényegében ez a törvény legalizálta a magyar iskolák létezését. Ennek alapján épült ki a szlovákiai magyar iskolahálózat, nagyon leszűkített jogkörökkel, tanfelügyelői hálózattal, a legfelsőbb szinten az oktatási tárca keretén belül működő nemzetiségi tagozattal. (LÁSZLÓ, 1998: 107–108)

3. 3. A pártállam demokratizálásának kísérlete 1963–1969

3. 3. 1. Kétnyelvűsítő tantervek 1963-ban

A legvédtelenebbnek a szakközépiskolák mutatkoztak, ugyanis „...az 1963-ban kibocsátott tantervek meghatározták, hogy a szakközépiskolákban mely tantárgyakat kell szlovák nyelven oktatni, aminek következménye az lett, hogy az addig magyar nyelven oktató szakközépiskolák némelyikét anyanyelvet is oktató iskolákká alakították át, végül pedig teljesen szlovákká.” (CSICSAY, 2002: 175)

Mindamellet, hogy a hatvanas évek elejét a desztalinizálás²⁷ jellemezte, és így a csehszlovákiai magyar kisebbség belső vitáiban előtérbe

²⁷ 1961-ben a Szovjetunióban már a második desztalinizációs hullám kezdődött meg, amely már kihatással volt a csehszlovák pártvezetésre is. A CSKP KB 1963 decemberében elítélte a lakosságcsere módszereit, a csehszlovákiai deportálást és a reszlovakizációt, elismerve, hogy ezekért nemcsak a burzsoá nacionalizmust terheli a felelősség, mint ahogy azt a propaganda hirdette, hanem az az egész párt és az ország politikája volt. (POPÉLY Á., 2006: 31)

került a magyarok üldözésének és a kisebbségi érdekképviselőnek a kérdése, mégis ebben az időszakban folyt a területi átrendeződés, amelynek folytán magyarul lakta járásokat vontak össze olyan járással, amelyekben szlovákok laktak túlsúllyal. Párhuzamosan zajlott a körzetesítés, nagyobb településekhez csatolták a kisebb falvakat. Ezen az alapon folyt a termelőszövetkezetek egyesítése is. 250 magyar lakta településen beszüntették az alsó tagozatos iskolákat (iskolaintegráció – kisiskolák összevonásáról lásd még lent: 3. 4. 2. Az 1973-as időszak). Ezekkel a kérdésekkel a **Csemadok** hivatalosan nem foglalkozhatott, mivel az érvényben lévő alapszabály a kisebbségi jogvédelem lehetőségét kizárta. Lacza Tihamér szerint, a 60-as években lazult a kötelék, nyíltabban lehetett a problémákról írni a *(A) Hét* hasábjain. 1968-ban a Csemadok az érdekképviselői tevékenységet is felvállalta. A márciusi Csemadok-program a kisebbségi magyar politikában áttörést jelentett. (SZÉKELY T., 2009: 132–133)

A 60-as években a Csemadok vezetése több beadványt intézett a párt- és állami szervekhez, amelyekben megfogalmazta a párthatározatok tényleges betartásának igényét, s a magyar kisebbség kulturális életének, oktatásügyének és intézményrendszerének fejlesztésére, valamint egy nemzetiségi törvény megalkotására vonatkozó javaslatait. Mindeközben hathatós támogatásra talált az általa is felkarolt, Duray Miklós és Varga Sándor által vezetett ifjúsági klubmozgalom, amely keretében kezdett formálódni az az új értelmiségi nemzedék, amely kivette részét az 1968-as reformfolyamatból, szervezte a hetvenes-nyolcvanas évek ellenzéki mozgalmát, majd élére állt az 1989-es rendszerváltásnak is. (POPÉLY Á., 2006: 31)

Könyvkiadás, rádiózás

1967. január 1-jén a pozsonyi Tatran Könyvkiadó (a volt Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó) önálló részlegeként Dobos László vezetésével megalakult a Magyar Üzem. (I. m. 264) Az esemény a demokratizálódási folyamat és a magyarok egyenjogúsítása jeleként is értelmezhető.

1963-ban bővült a Szlovák Rádió Magyar Adásának műsorideje: hétköznap három és fél órára, szombat és vasárnap hat órára. Állandó rovatai: ismeretterjesztő, ifjúsági, mezőgazdasági és irodalmi műsorok, valamint a szórakoztató programok: magyar nóta, könnyű- és komolyzene. (LACZA, 1998: 420)

3. 3. 2. Az 1968-as események

„A szlovákok a Gottwald és Novotný alatti időszak centralizmusa után nagyobb önállóságot követeltek, s vita indult a csehszlovák állam föderatív átrendezéséről. Ezzel párhuzamosan ismét felerősödött a szlovák nacionalizmus, s előkerültek a hontalanság éveit idéző nacionalista jel-szavak. A CSKP reformista vezetése azonban ragaszkodott a kisebbségi jogok törvényi szabályozásához, s felkérték a kisebbségi szervezeteket, dolgozzák ki javasataikat. Ebben a légkörben vált a Csemadok a magyarság képviselőjévé. Támogatta a változásokat, s megfogalmazta a magyarságot érintő legfontosabb tennivalókat. Javaslatában a föderatív állammodellből kiindulva a nemzetiségek helyzetét az önrendelkezés alapján kívánta megoldani. Az 1968 márciusában közzétett memorandumában²⁸ a Csemadok kollektív kisebbségi jogok megadását, a közigazgatásban és az államhatalomban való arányos részvételt, a járások átszervezését, autonóm magyar iskolahálózat létrehozását, nemzetiségi miniszteri tárca létrehozását javasolta. A Matica slovenská²⁹ heves tiltakozása ellenére a csehszlovák pártvezetés kedvezően fogadta a javaslatokat, és beépítette azokat programjába.

A Varsói Szerződés tagállamainak 1968. augusztus 21-én Csehszlovákiát megszálló katonái és tankjai (4–5. kép) azonban nemcsak a demokratizálás eredményeit, a dubčeki reformista pártvezetést, hanem a kisebbségi kérdés megoldásának lehetőségét is eltiporták. A magyar kisebbség a cseh és szlovák közvéleményhez hasonlóan döbbenten és ellenségesen fogadta az országot megszálló idegen katonákat. Ezen még az sem változtatott, hogy a Dél-Szlovákia bizonyos részeire a Magyar Néphadsereg egységei vonultak be. 1938 novemberétől eltérően, most nem diadalkapuk fogadták a magyar katonákat, hiszen mindenki jól tudta, hogy ittletük ideiglenes, és nem szabadságot hoztak, hanem a kommunista diktatúra eszközeiként érkeztek meg.” (SIMON, 2001)

²⁸ 1968. március 12-én a Csemadok KB egyúttal felkéri az SZLKP KB-t, hogy hívja vissza tisztségéből Dénes Ferencet, az Új Szó főszerkesztőjét (aki 1952-től az 1951-ben indult Szovjetbarát, a Csehszlovákiai Szovjetbarátok Szövetsége havi folyóirata felelős szerkesztője volt, lásd fent a 3. 1. A magyar sajtó és könyvkiadás pontot), mert „dogmatikus magatartása miatt főszerkesztőként és az SZNT képviselőjeként is elvesztette a csehszlovákiai magyar dolgozók bizalmát”. (POPÉLY Á., 2006: 269–270)

²⁹ Magyarul: Szlovák Anyácska, országos hatókörű szlovák kulturális közjogi és tudományos intézmény, székhelye Túrócszentmárton / Martin.

5. kép: Pozsony, 1968

6. kép: Pozsony, 1968

Moszkvába hurcoltak állami és pártvezetőket, mint Alexander Dubčeket, Oldřich Černíket, Josef Smrkovskýt és František Kriegelt. Prágában Ludvík Svoboda köztársasági elnök nem nevezte ki a szovjetek kreálta „munkás-paraszt kormányt”, Alois Indra sem vállalta a kormányelnöki posztot. Minden vezető szerv elítélte a megszállást, tüntetések zajlottak. A Csemadok kiállt az állami és pártvezetés mellett, a Magyar Ifjúság Központi Tanácsa, a magyar írók és a magyar párttagok is csatlakoztak (becsületükre váljon – Sz. K.). (POPÉLY Á., 2006: 286; vö. SIMON, 2001) A Szlovák Rádió munkatársai alkalmi stúdiók-ból közvetítettek. A Magyar Adás a Gabonaváros fedőnevet kapta. (LACZA, 1998: 421)

1968. augusztus 22-én Prágában megtartották a megszállást elítélő rendkívüli XIV. pártkongresszust, a **szovjetbarát** [kiemelés tőlem – Sz. K.] irányzat hívei nem kerültek be az új KB-be. Augusztus 23-án a Csemadok a csehszlovákiai magyarokhoz intézett felhívásában a prágai döntések mellett érvelt, kijelentve, hogy „Nálunk nem volt ellenforradalom, és erre hivatott szerveink nem hívták be a Varsói Szerződés csapatait. Követeljük, hogy e csapatok hagyják el hazánk területét.” Azonban augusztus 23–26. között Moszkvában az elhurcolt csehszlovák vezetőket, akikhez Ludvík Svoboda, Gustáv Husák és Vasil’ Biľák is csatlakozott, az ún. moszkvai jegyzőkönyv elfogadására kényszerítették (a „szocialista-ellenes erőkkkel” való leszámolás, a helyzet „normalizálása” és a XIV. pártkongresszus érvénytelenítése). Így augusztus 26–28. között a Moszkvából visszatért Gustáv Husák érvényt szerzett a moszkvai jegyzőkönyvnek, első titkárrá választották. Augusztus 28-án a Nemzetgyűlés még elítélte a megszállást, de a kormány már intézkedett a moszkvai jegyzőkönyv teljesítésének ügyében. A fordulathoz csatlakozott a Csemadok KB Elnöksége is. Augusztus 31-én a párt is jóváhagyta a moszkvai jegyzőkönyvet. Viszont szeptember 7–8. közötti ülésén a Csemadok KB a nemzetiségi kérdés megoldásának továbbra is a március 12-i javaslatát tartotta, és jóváhagyta a megszállást elítélő augusztus 21. utáni nyilatkozatait. Szeptember 11-én az SZLKP Elnöksége Samo Falt’an (*A Szovjetbarát* első vezető szerkesztője 1951-ben. Lásd fent: 3. 2. 1. A magyar sajtó és könyvkiadás) vezetésével munkabizottságot hozott létre a nemzetiségi alkotmánytörvény és végrehajtási törvény javaslatainak előkészítésére, amelyben a Csemadokból Dobos László és Szabó Rezső is helyet kapott. Egyúttal megkezdődött a Nemzetiségi Bizottság és a Nemzetiségi Titkárság megszervezése is. Szeptember 12-én a június 30-án megszűnt *Pionírok Lapja* utódlapjaként, a CSISZ Szlovákiai KB kiadásában, Pozsonyban megjelent a *Tábortűz* című hetilap első száma, főszerkesztője Petrik József. Másnap a Nemzetgyűlés 127/1968. sz. törvénye gyakorlatilag ismét felszámolta a sajtószabadságot. Szeptember 14-én Szencen tartotta meg első ülését a Csehszlovákiai Magyar Pedagógusok Országos Szövetségének előkészítő bizottsága. Szeptember 21-én a *Szabad Földművesben* Pathó Károly főszerkesztő a moszkvai jegyzőkönyv szellemében a „jobboldali” és „szektás” törekvésekkel való leszámolást sürgette. Szeptember 23-án az SZNT Elnöksége 185. sz. határozatával létrehozta az Elnökség Nemzetiségi Titkárságát. Szeptember 29-én (*A Hét Fórum* című melléklete önálló társadalompolitikai mellékletté vált, a demokrati-

zálódási folyamat és a magyar kisebbség helyzete rendezésének legfontosabb fórumaként. Szeptemberi esemény még, hogy Onódi János helyett Mócsi Ferenc lett a *Szocialista Nevelés* című hetilap felelős szerkesztője. Október 4-én létrejött a Nemzetiségi Bizottság. Október 12-én a *Pravda*-ban a SZÍSZ Elnöksége és a Szlovák Tudományos Akadémia Ludovít Štúr Nyelvtudományi Intézete támadta a nemzetiségi alkotmánytörvény tervezetét, követelte a szlovák nyelv államnyelvvé nyilvánítását, a kisebbségek nyelvének védelmét pedig a szlovákok jogai elleni támadásnak minősítette. Hasonló támadást indított a Matica slovenská és a Comenius Egyetem több intézete is. Október 13-án a SZÍSZ Magyar Szekciója³⁰ visszautasította a szlovák nyelv államnyelvvé nyilvánításának követelését, és síkra szállt a nemzetiségi nyelvhasználat és a nemzetiségek anyanyelvi művelődésének joga mellett. Október 18-án a Nemzetgyűlés ratifikálta a szovjet csapatok „ideiglenes” csehszlovákiai tartózkodásáról szóló szerződést. (POPÉLY Á., 2006: 287–291)

Másfelől viszont a prágai tavasz eredményei közé tartozik, hogy a csehszlovák parlament 1968. október 28-án elfogadta a föderációról szóló alkotmánytörvényt és az 1968. évi CXLIV. sz. nemzetiségi törvényt. Az 1969. január 1-jén életbe lépett törvények a Varsói Szerződés tagállamainak beavatkozását követően sajnos már nem teljesíthették küldetésüket. Az elfogadott nemzetiségi törvény már nem is volt azonos a korábban kidolgozott változattal, mert abból Gustáv Husáknak, az ország „erős emberévé” előlépett szlovák politikusnak köszönhetően a nemzetiségi öngazgatást biztosító részek kimaradtak. (SIMON, 2001)

3. 3. 3. Az 1968. október 27-i törvény

Az 1968. október 27-én elfogadott Tt. 144/1968. számú, „A nemzetiségek jogállásáról szóló Alkotmánytörvény” 1. cikkelye szerint „a Csehszlovák Szocialista Köztársaság a cseh és a szlovák nemzet, valamint az ország területén élő nemzetiségek külön állama. A szocialista demokrácia és az internacionalizmus szellemében biztosítja a magyar, német, lengyel és ukrán (rutén) nemzetiségek sokoldalú fejlődéséhez szükséges feltételeket.” (DOLNÍK, 2006: 24, vö. LÁSZLÓ, 1998: 108)

³⁰ Mai szemmel nézve különös, hogy a Szlovák Írók Szövetségének Magyar Szekciója volt, hogy tehát a szlovákiai magyar írók hivatalosan és elsősorban „szlovák” írók voltak, és mint ilyenek alakíthattak magyar szekciót. Sajnos a Magyar Írószövetség elnevezés is intoleráns a magyarországi nemzetiségi írókkal szemben.

3. 4. A normalizáció két évtizede, kisebbségi jogvédő mozgalom 1969–1989

3. 4. 1. A (szlovák–magyar) vegyes igazgatású iskolák létrehozása 1970–1971-ben

1970-től 1980-ig 195 magyar oktatási intézmény (ebből 110 alapiskola) került szlovák–magyar közös igazgatás alá. Ezekben az igazgatók 67%-a szlovák volt, akiket támogatott a járási hivatal, így bővült a szlovák tagozat, a magyar pedig sorvadt. (FIBI, 2001: 21)

3. 4. 2. Az 1973-as időszak

„A minisztérium 1973. október 17-én 3915/1973-II. sz. alatt hagyta jóvá az alapiskolai hálózat integrációjára vonatkozó módszertani utasításokat.” A ténylegesen megszüntetett magyar alapiskolák száma Szlovákia területén jóval magasabb, közel kétszer több volt a tervezettnél. (LÁSZLÓ, 1998: 128; vö. FIBI, 2001: 20)

Az óvodai hálózat tekintetében relatív visszafejlődés a hetvenes években történt. A csökkenés okait több tényezővel magyarázhatóak. Előfordult, hogy a hatóságok azt a tájékoztatást adták a szülőknek, hogy csak szlovák nyelvű óvodai osztályok nyílnak. Fokozatosan nőtt azon szülőknek a száma, akik már eleve a szlovák nyelvű óvodát választották. A magyar nemzeti kisebbség népszaporulata tartósan kisebb volt az országos átlagnál. A kisebbség politikai és társadalmi képviselői kevésbé foglalkoztak a magyar nyelvű óvodák problémáival. „Ahogy növekszik a szlovák nevelési nyelvű óvodákba járó magyar gyermekek száma, úgy növekszik azok száma is, akiket szlovák tanítási nyelvű iskolába íratnak be.” (I. m. 121–124)

3. 4. 3. Törekvés a kétnyelvű (alternatív) iskolák létrehozására 1974-től

„Annak ellenére, hogy az érvényben lévő 1968-as alkotmány garantálja az anyanyelven való művelődés jogát, 1974-től kezdve Szlovákiában a hatalmi szervezetekben felerősödtek azok a törekvések, amelyek a magyar tanítási nyelvű iskoláknak kétnyelvű (alternatív) iskolákká történő meg-

változtatását igyekeztek elérni. Erre jó alkalom kínálkozott a hetvenes évek vége felé, amikor az új oktatási törvény megalkotása és jóváhagyása időszerűvé vált.” (LÁSZLÓ, 1998: 109)

3. 4. 4. Tervezet a magyar iskolahálózat felszámolására 1977-ben

Milyen előzetes intézkedéseket hozott a hatalom? 1977-ben tervezet készült a Nyitrai Pedagógiai Főiskola magyar tagozatának fokozatos leépítésére és a magyar nyelvű iskolahálózat felszámolására. (CSICSAY, 2002: 175) Az Oktatási Miniszter 1977. szeptember 1-jei hatállyal megjelent rendelete a szlovák nyelv tanításának bevezetését írja elő a magyar nevelési nyelvű óvodákban, egyelőre kísérleti szinten. (LÁSZLÓ, 2006: 68)

Az első hatalmi próbálkozás, amely a magyar tanítási nyelv visszaszorítására irányult, 1978-ban történt. Ekkor Szlovákiában olyan törvényjavaslat született, amely szerint a magyar iskolák 5. évfolyamtól kezdve bevezették volna a tantárgyak szlovák nyelvű oktatását, a magyar nyelv és irodalom, a történelem és a földrajz kivételével. (LÁSZLÓ, 2006: 65, vö. LÁSZLÓ, 1998: 109)

1978 áprilisában „Duray Miklós geológus a magyar iskolák nyelvi átépítése elleni tiltakozás megszervezése céljából – mintegy 10-15 magyar értelmiségi közreműködésével – megalakítja az illegális Csehszlovákiai Magyar Nemzetiség Jogvédő Bizottságát. A magyar lakosság a tavasz folyamán a Bizottság kezdeményezésére a szlovák állami és pártvezetéshez intézett levelek sokaságában tiltakozik a tervbe vett intézkedések ellen.” (POPÉLY Á., 2006: 357–358) Olyan széleskörű és erős ellenállás bontakozott ki, hogy a törvényjavaslatok nem kerültek elfogadásra. A magyar nyelvű iskolák egységes irányítás alatt álltak, egységes óraterv és tanterv határozta meg a működésüket. Ez alól kivételt jelentett a szlovák nyelv és szlovák irodalom, amely tantárgyaknak az oktatása mind tartalmilag, mind pedig módszertanilag eltért a többitől. (LÁSZLÓ, 2006: 65; vö. LÁSZLÓ, 1998: 109–110)

3. 4. 5. Mozgalom a kétnyelvűsítés ellen 1983–84-ben

A kétnyelvű oktatás bevezetésére a második próbálkozás 1983-ban kezdődött, amikor törvényjavaslat készült az oktatás nyelvének megváltoztatására, amely szerint a minisztérium engedélyezheti a magyar tannyel-

vű iskolákban némely tantárgy szlovák nyelven való tanítását, amennyiben erre a tanulók szüleinek kérésére az illetékes nemzeti bizottság javaslatot tesz. (LÁSZLÓ, 2006: 65, LÁSZLÓ, 2001: 39; vö. LÁSZLÓ, 1998: 110–111) De a minisztérium kérés nélkül is elrendelheti egyes tantárgyak szlovák nyelven történő oktatását. (I. m. 111)

Az 1977-es kísérletek alapján 1983. szeptember 1-jével bevezetett nyelvi nevelés célja az óvodás korú gyermekek hatékony nyelvi felkészítése, valamint a nyelvi kommunikáció elvének érvényesítése volt. (LÁSZLÓ, 2006: 68)

„A magyar iskolák felszámolására vonatkozó elképzelésekből végül is alaposan átgondolt tervezet lett, melynek kidolgozásával az oktatásiügyi minisztérium egyik magyar munkatársát bízta meg Marta Vlačihová miniszterhelyettes. Egy másik magyar alkalmazott pedig tájékoztatta erről a Csemadok országos vezetőségét, illetve az elnököt, Sidó Zoltánt és néhány elnökségi tagot.

A szóban forgó bizottság (csupa fiatal értelmiségi és főiskolás) 1983 szeptemberében megszervezte a Szlovákiai Magyar Iskolák Védelmi Csoportját, mely borítékokba zárt felhívások ezreit küldte szét az országban.

A tervezetet mint törvényjavaslatot a szlovák kormány 1983. november 25-én hagyta jóvá. Ennek lényege az volt, hogy az addig anyanyelven oktató iskolákban ötödik osztálytól felfelé a tantárgyak felét szlovákul fogják tanítani. A törvényjavaslat mégsem vált törvénné, mert nem hagyta jóvá a parlament. Ennek három oka volt. Az egyik, s tán legnyomósabb, hogy Durayék felhívására tízezrével mentek a tiltakozó levelek a kommunista párt központi irodájába, a csehszlovák és szlovák parlamentbe, valamint a kormányokhoz. Sidó Zoltán Csemadok-elnök a pártközpontban kieszközölte, hogy a tervezetet vitassák meg a Csemadok Központi Bizottságának pártcsoportjával, amire 1984. március 9-én került sor Pozsonyban, a párt székházában. Mintegy negyven Csemadok-tisztségviselő jött össze (nem mindegyik meghívott), akik közül tizenegyen szólaltak föl, s mindannyian tiltakoztak a tervezet megvalósítása ellen. A kommunista párt központi bizottságát és a szlovák kormányt Ľudovít Pezlár ideológiai titkár, Juraj Buša oktatásiügyi miniszter, helyettese, Marta Vlačihová, Miroslav Válek (költő), a kulturális ügyek minisztere, Nagy Kázmér, a frissen kinevezett magyar nemzetiségű munka- és szociális ügyek minisztere, s természetesen más magas rangú pártfunkcionáriusok és hivatalnokok képviselték. Vala-

mennyien a tervezet mellett érveltek, bizonygatva, hogy az mennyire hasznára válik a magyaroknak. Az ott lévő magyarok viszont jól tudták, mennyire váltak hasznára a magyarországi szlovákoknak, a jugoszláviai magyaroknak és más országok nemzeti kisebbségeinek a hasonló iskolatípusok, mint amilyeneket Szlovákiában terveztek létrehozni, ezért hajthatatlanok voltak. (...)

A harmadik ok, amely a tervezet szentesítését megghiúsította, Ľubomír Štrougal szövetségi miniszterelnök 1984. március elején tett hivatalos látogatása volt Magyarországon, mely alkalomból találkozott Kádár Jánossal (...), aki nemtetszését közölte vele a készülő törvényről. A miniszterelnök március 9-én érkezett haza Prágába, tehát ugyanazon a napon, amelyen a Csemadok képviselőivel tárgyaltak a szlovák politikuskok. Március 19-én a szlovák kormány rendkívüli ülésén visszavonták a törvényjavaslatot, ami viszont nem jelentette azt, hogy végképp el is vetették.” (CSICSAY, 2002: 175–176, vö. LÁSZLÓ, 1998: 110–112)

Újabb állami próbálkozás a nemzetiségi iskolák tanítási nyelvének megváltoztatására 1989-ig nem történt. A magyar kisebbség sikeresen megküzdött az államhatalom próbálkozásaival.

3. 4. 6. Fordulat a gyermeklírában

Kézenfekvő, hogy az óvoda, az iskola és a gyermeklíra, de természetesen általában a gyermekirodalom szoros kapcsolatban állnak egymással. Ezért érdemes megvizsgálni, hogy milyen szerepet játszik (játszhat, játszhatna) a gyermek- és ifjúsági irodalom az anyanyelv megőrzésében, hogyan tehető szorosabbá a kisebbségi gyermek- és ifjúsági irodalom kapcsolata a kisebbségi oktatással, hogyan válhat ezáltal a kisebbségi oktatás eredményesebbé, hogy mik a feltételei a kisebbségi gyermek- és ifjúsági irodalom fejlődésének (vagy egyáltalán megmaradásának) és ezzel összefüggésben magának az adott nemzeti kisebbség megmaradásának. (RUDA, 2005: 3) Ha az írók eljönnek az iskolába, találkoznak a gyerekekkel, nagyon valószínű, hogy a személyes élmény következtében később – már felnőttként – szívesen forgatják majd a könyveiket. Az irodalom így (és ezáltal a nyelv és az identitás megőrzése) nem valami elvont, távoli, adott esetben unalmas dolog marad, hanem valóban eléri célját.

„A határon túli gyermeklírában a hetvenes, főként a nyolcvanas évek jelentik a valós fordulatot. Nevezetesen azt, hogy (...) a Felvidéken (...) ekkor jelennek meg azok az antológiák, kötetek, amelyek – a hazai gyer-

meklírában is fellelhető változást némi fáziskéséssel követve – határozottan szakítanak a korábbi sematikus, politikumot hordozó költői szemlélettel, és alkotják meg a valós magyar költészeti hagyományokra épülő, a magyar gyermekfolklórból tudatosan építkező saját gyermeklírájukat. (...) Magyarországon (...) a valódi áttörést, a sematizmus meghaladását, valóságos poétikai forradalmat Weöres Sándor: *Bóbita* című kötetének megjelenése jelentette 1955-ben.” (KOMÁROMY, 2010: 25)

Szlovákiában az első antológiát Koncsol László válogatta össze *Vadlúdtermő ritka fa* címen 1967-ben. Ezután több mint tíz év telt el, míg kiadásra került Gágyor Józsefnek a galántai járásban végzett néprajzi gyűjtéséből a *Szól a rigó kiskorában* (1978) című kötete. Ugyancsak 1978-ban jelent meg a *Tapsiraré-tapsórum*, majd rá egy évre (1978) a *Labdarózsa nyári hó* című két válogatás a költők gyermekverseiből. Szlovákiában a weöresi szintet – Szeberényi Zoltán irodalomkritikus szerint – csak Simkó Tibornak sikerült elérnie, a több kiadást megért *Tikiriki takaraka* című kötetével. Viszont nagy sikert aratott a ma már nem publikáló Keszeli Ferenc, a *Kajla Fülöp kalandjaival*. Átfogó gyűjtemények, amelyek képet adnak a második világháború utáni szlovákiai magyar gyermekirodalom három-három és fél évtizedes útjáról, a *Mullók városa* (1983) és a *Hogyan kell repülni* (1986) című összefoglaló antológiák voltak, Tóth László válogatásában. (CSICSAY, 2005: 48–49)

Rádió és televízió

Az 1968-as politikai reformkísérlet után a cenzúrát megerősítették. A KP a rádiót és a televíziót eszközként használta fel annak érdekében, hogy a fiatalok körében a párt ideológiáját terjessze. Ebből a megfontolásból bővítették az iskolásoknak szóló műsorok terjedelmét. Nem tudni milyen megfontolásból, de ezzel párhuzamosan a népi kultúra értékeinek a bemutatása is egyre nagyobb teret kapott. Elsősorban azonban a SZISZ munkája és a hadseregben folyó kiképzés „népszerűsítése”, mai szóval kifejezve, reklámozása volt a cél. Sokszor ez volt az egyetlen útja annak, hogy be lehetett számolni olyan kezdeményezésekről is, amelyek a magyarság azonosságtudatát erősítették. Nagyon sok múlt a szerkesztők leleményességén, rátermettségén is.

A szerkesztők életében a 80-as évek hozták meg azt a fordulatot, hogy egyre nagyobb teret kaptak saját ötleteik megvalósításához. A Magyar Adás a Szlovák Rádió szerves része volt a kezdetektől fogva. A rendszer-

váltás jelentős változásokat hozott az adás életében is. A társadalomban bekövetkezett változások a műsorok hangvételén is tükröződtek, riportok, beszélgetések készültek az eddig elhallgatott történelmi eseményekről. A műsor szerkezete is átalakult. (LACZA, 1998: 421–423)

A Csehszlovák Televízió 1983 októberében beindított magyar nyelvű adásában a heti harminc perces műsort a szlovák híradó keretein belül adták le. A külpolitikai és általános hírek mellett a nemzetiségi szempontból közömbös eseményekről adtak tudósítást. (I. m. 425–426)

3. 5. A „bársonyos forradalomtól” Csehszlovákia megszűnéséig. A kisebbségi intézményrendszer kiépülése 1989–1992

„A kommunizmus bukását követő politikai rendszerváltozás a magyar nemzeti közösség (népcsoport) számára elsősorban a politikai életben hozott pozitív változást. Más területeken inkább visszaesést jelentett.”³¹ (DURAY, 1999: 137) Így például az 1990-es nyelvtörvény nem biztosította a magyar nyelv hivatalos érintkezésben való használati jogát. (vö. i. m. 139)

A rendszerváltás után a „szlovákiai oktatásügyet meghatározó törvények a következő években is érvényesek maradtak, csak formai változásokat hoztak bennük (pl. törölték a szocializmusra, kommunizmusra utaló kifejezéseket). (...) ...elsősorban azok a személyek távoztak önként, vagy az újonnan alakult politikai és társadalmi szervezetek nyomására a tanügyet irányító és ellenőrző tisztségekből (köztük néhány iskolaigazgató is), akik a kommunista rendszer elvtelen kiszolgálói voltak.” (DOLNÍK, 2006: 23–24)

A nemzetiségi iskolák ügyével a hatvanas évektől a minisztériumban egy külön tagozat foglalkozott, mely 1990-ben a vegyesen lakott területek iskolaügyi osztályaként látta el feladatát. Ez nem jelentett mást, mint, hogy azon munkálkodtak, hogy hogyan lehetne megerősíteni a szlovák nyelvű oktatást, valamint az oktatási nyelv szlovákra történő változtatását. (LÁSZLÓ, 1998: 112)

„A szlovák kormány már 1991. január 26-án elfogadta az iskolák alapításáról és fenntartásáról szóló alapelveket a nemzetiségileg vegye-

³¹ Az elnyomott kisebbségből legyen társnemzet. Magyarok Csehszlovákiában / Szlovákiában 1918–1992. POLITIKAI MEMORANDUM, 1993. Lásd még FAZEKAS–HUNČIK, 2005: 175.

sen lakott területeken. Ezen alapelvek szerint lényegében az óvodák, valamint az alap- és középiskolák szintjén egyaránt két típus szerint alapíthatók iskolák, osztályok. Az egyik típusba tartozó iskolákban vagy osztályokban a szlovák nyelven kívül a teljes tanítás a nemzetiség anyanyelvén folyik. A másik típusú iskolában, osztályban csak a nemzetiség nyelvét tanítják, és az összes többi tantárgy oktatása szlovák nyelven folyik. Az elfogadott elvek szerint olyan iskolák is létezhetnek, amelyekben más iskolák osztályait is elhelyezik, olyanokéit, amelyekben az oktatási nyelv eltérő a befogadó iskola oktatási nyelvétől, vagy amelyekben csak a nemzetiség nyelvét tanítják.” (I. m. 112)

Gyakorlati változást ezek az intézkedések az oktatási nyelv terén nem hoztak. Általában a korábban megszüntetett kisiskolák visszaállítása történt meg. 1992-ben került sor az iskolaalapítási és -fenntartási elvek módosítására, amelynek lényege a már említett két iskolatípus mellett egy harmadik típusba tartozó iskolák, osztályok alapítása, amelyekben a társadalom- vagy természettudományi tárgyakat az oktatási nyelvtől eltérő, a magyar iskolák esetében szlovák nyelven tanították volna. Az 1979-es és 1984-es iskolai törvényjavaslatok nagyon hasonlóak az 1992-es módosító intézkedésekkel, amelyekkel az államhatalom 1992 őszén megkezdte az alternatív iskolák alapítását. (I. m. 112–113) A magyar nemzeti kisebbség elutasítja az alternatív iskolát...

3. 5. 1. Új könyvkiadók, új lapok

A rendszerváltás előtti egyetlen kiadó, a Madách Könyv- és Lapkiadó 1989 után elveszítette hegemoniáját, 1991-ben új kiadók jöttek létre, mint Pozsonyban a Kalligram és a Nap Kiadó – utóbbi 1992-től dunaszerdahelyi székhellyel (POPÉLY Á., 2006:550), lásd még lent: 3. 6. 5. Könyvkiadás –, Dunaszerdahelyen a Lillium Aurum. (A további, 1993-tól alapított kiadókat lásd lent: 3. 6. 5.) Helyi, regionális alapítványok és önkormányzatok is kiadnak honismereti munkákat. (LISZKA, 2005: 103)

A rendszerváltás után a korábbi lapok kiadóit irányító szervezetek (pl. SZÍSZ stb., lásd fent: 3. 2. 1. A magyar sajtó és könyvkiadás) megszűntek, vagy átalakultak, a kiadók gazdasági szempontok szerint tevékenykedtek, a veszteségesnek minősülő nemzetiségi lapokat sorsukra hagyták. (LACZA, 1998: 383) A rendszerváltás után alapított lapokról a 3. táblázat ad áttekintést.

3. táblázat: Magyar nyelvű lapok a rendszerváltás után³²

Sor-szám	Cím / megjegyzés	Hely	Első megjelenés	Főszerkesztő / felelős szerkesztő
1	Barátnő / 1969-től a Nő mellélete	Pozsony	1989	Megyeri Andrea
2	Nap / független lap, hetente kétszer; * 1992. május 15-től Dunaszerdahely	Pozsony*	1989. december 15.	Hunčík Péter
3	Regio / kisebbségtudományi szemle	Budapest	1990. január	Filep Tamás Gusztáv
4	Keleti Napló / társadalmi és kulturális havilap	Kassa	1990. január	Máté László
5	Iffi / volt Új Ifjúság	Pozsony	1990. január	Horváth Rudolf
6	Remény / katolikus hetilap	Pozsony	1990. április 8.	Koller Gyula
7	Cserkész	Dunaszerdahely	1990. július 5.	Hodossy Gyula
8	Szabad Földműves Újság / a Szabad Földműves utódlapja	Pozsony	1991. február 18.	Mészáros János
9	Szabad Újság / volt Szabad Földműves Újság	Galánta	1991. július 8.	Mészáros János
10	Tücsök / volt Kis Építő	Pozsony	1991. június	Batta György
11	Új Nő / volt Nő	Pozsony	1991. október	Kocsis Aranka
12	Tábortűz / 1968. szeptemberig Pionírok Lapja	Komárom	1991	Benyák Mária
13	Kalligram / Irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat	Pozsony	1992. június	Grendel Lajos
14	Katedra / a Szlovákia Magyar Pedagógusok és Szülők Lapja	Dunaszerdahely	1993	Hodossy Gyula
15	Hajrá! / sporthetilap 1996-ig Hajrá!	Dunaszerdahely	1993	Batta György
16	Harangszó / katolikus havilap	Nagykapos	1997	Pankovics Miklós
17	Szörös Kő / irodalom, művészet, kritika, 2009-ig, jelenleg online	Pozsony	1996	Balázs F. Attila
18	Pedagógusfórum / a Szlovákia Magyar Pedagógusok Szövetségének lapja	Komárom	2002	Lendvay Tibor, jelenleg Hajtman Béla
19	Átkelő / az Ister-Granum Eurorégió kulturális folyóirata	Jósvafő / Piliscsaba	2005	Bartos Anikó
20	Opus / a Szlovákiai Magyar Írók Társasága (SZMÍT) irodalmi folyóirata	Dunaszerdahely	2009	H. Nagy Péter

³² Teljesebb áttekintés végett lásd a Fórum Kisebbségkutató Intézet honlapját: <http://www.foruminst.sk/hu/16/11/18/folyoirattar> (2012. 03. 28. 18:16)

3. 5. 2. A Csemadok a rendszerváltás után, felnőttoktatás, közművelődés

1968 után a Csemadokban is elkezdődött a konszolidáció. A nyolcvanas években a Csemadok kifogásolta a magyar tannyelvű iskolák összevonását, illetve bezárását, a magyarországi művészek fellépéseinek betiltását, illetve korlátozását a Csemadok rendezvényein, valamint a magyar könyvek és sajtótermékek behozatalának korlátozását. 1989 után a Csemadok fokozódó aktivitással vesz részt a szlovákiai magyarság problémáinak megoldásában. (VARGA, 2004: 408–411)

Az 1989. novemberi ún. bársonyos forradalom új helyzet elé állította a magyar kisebbséget. A Csemadok 1990. évi alapszabályzatában a Szövetség új funkcióit is meghatározták. A Szövetség „önkéntes, társadalmi, kulturális és érdekvédelmi szövetség. Célja: tömöríteni, szervezni mindazokat, akik munkájukkal hozzájárulnak a csehszlovákiai magyarok társadalmi, tudományos és kulturális életének kibontakozásához. Szorgalmazza a jogegyenlőséget, az egyéni és a kollektív jogok képviseletét és védelmét, valamint az anyanyelv szabad használatát. A Szövetség célul tűzte ki a nemzetiségi azonosságtudat erősítését, a közös hazában élő két – a cseh és a szlovák – nemzettel, a nemzeti kisebbségekkel és etnikai csoportokkal való együttélés alapfeltételeinek megteremtését.” (GÁL, idézi SZÉKELY T., 2009: 137)

Az 1989 és 1994 közötti időszaknak a harmadik nagyon fontos eleme, hogy a megváltozott társadalmi-politikai helyzetben a Szövetség jövőjét többen politikai párttá alakulásában látták, míg mások a civil szervezetként való működést szorgalmazták. Az 1949-es megalakulása óta az elnökség először, az irányító kommunista párt utasításait figyelmen kívül hagyva határozhatta meg, hogy hol a helye, mi a szerepe a szervezetnek. (SZÉKELY T., 2009: 137–138)

A Mečiar-kormány teljesen megvonta a Csemadoktól az állami támogatást, működési támogatása nem volt. Ebben az időben a magyarországi pályázatok által volt biztosított a működés. (I. m. 139)

A Galántán 1991. áprilisi közgyűlésén elfogadott alapszabály a rendszerváltozás utáni elképzeléseket tükrözi. A Csemadok szervezeti formája polgári társulás, kulturális és érdekvédelmi szervezet és neve a Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetségére változik. Gyűjtőfunkciója a mai napig létezik, bár a pártok és mozgalmak megjelenésével kicsit átalakult. A nemzeti élet egészének a megszervezése mind-

maig megmaradt. A Szövetség az 1968-as események, a Prágai Tavasz és az alkotmánytörvény kidolgozása során végzett érdekképviselési tevékenységet első alkalommal. Majd második alkalommal 1983-ban, amikor a magyar nyelvű oktatás teljes megszüntetésére új iskolatörvényt kíséreltek meg bevezetni. Fő tevékenységi súlypontja a kulturális rendezvények szervezése, a hagyományok és az anyanyelv ápolása és mindezek megőrzése, amelyek segítik a magyar kisebbség megtartását identitásában. (I. m. 144)

Felnőttoktatás, közművelődés a rendszerváltás után

1990-ben a Népművelési Intézet Magyar Osztálya megszűnt és ezzel együtt az államilag támogatott magyar képzés is. A járási népművelési központi épületeket a Matica slovenská kisajátította, legfőként a magyarlakta részeken. A képzések pótlásával a 90-es években a magyar civil szervezetek próbálkoztak. Az újjáalakult Nemzeti Népművelési Központ csupán a közigazgatási egységek szintjén foglalkozik a szlovákiai magyar közművelődést érintő kérdésekkel, problémákkal. A közművelődés fogalmának értelmezése Szlovákiában kissé összetett. 1989 előtti időszakban „az amatőr és félprofi művészeti mozgalmak, csoportok vezetőinek szakmai továbbképzését értették, amely a maga eszköztárával és lehetőségeivel a felnőtt lakosság kulturális igényeinek kiszolgálását tartotta szem előtt.”(KULCSÁR, 2006: 277) 1989 után az intézményi háttér is átalakult és maga a fogalom is differenciálódott. Az állami szervek mellett, amelyek a képzéseket végezték megjelentek a nonprofit intézmények, szakmai szervezetek, alapítványok. Fokozatosan megjelentek a profitorientált intézmények is. Hosszútávra tervezett, államilag támogatott szakmai képzések megvalósítása a Csemadok 1995-ben történő anyagi ellehetetlenítésével reményüket veszítették. A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége (a továbbiakban: SZMPSZ – Sz. K.) igyekezett programjaival pótolni a magyar pedagógusok szakmai képzését. (I. m. 277–278)

Felnőttoktatás – törvényi keretek

A felnőttoktatás az 1997-ben elfogadott Tt. 386/1997. számú törvény értelmében szerveződik. A képzések hivatalos nyelve az államnyelv, amennyiben igény van rá más nyelven is lehet a képzést lefolytatni, ha

erre a képző intézmény képes. A törvény egyenlő jogokat biztosít mindenki számára. Ez a típusú képzés nincs életkorhoz kötve, az élethosszig tartó tanulás elve érvényesül.(BLAZSEK, 2006: 279)

1991. október 27-én Királyhelmecen a Felső-Bodroghelyi kulturális, társadalmi és tudományos életének irányítása és összefogása céljából megalakult a Mécs László Népfőiskola. (POPÉLY Á., 2006: 529)

3. 5. 3. Egyházi iskolák

Az egyházi iskolák létrehozásáról és működéséről a Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériumának Tt. 536/1990. sz. rendelete (1990. október 30.) irányadó. (DOLNÍK, 2006: 40) Az 1948-as államosítástól kezdve nem működhettek egyházi iskolák. (Így természetesen magyar tanítási nyelvű egyházi iskolák sem.)

„Az egyházi iskolák évszázadokon át pótolhatatlan szerepet töltöttek be a Kárpát-medence országaiban. Mind a katolikus, mind a protestáns iskolák nagy feladatot vállaltak a népoktatásban, valamint a középfokú – gimnáziumi oktatásban. Csehszlovákiában ezek működését – az állami magyar iskolákkal együtt – 1945 tavaszán tiltották be. Az 1948 után hatalomra jutott kommunista párt nem tette lehetővé az egyházi iskolák létrehozását. Erre csak az 1989-es rendszerváltás után kerülhetett sor. (...) Az egyházi iskolák tantervét és tanmenetét a fenntartó hagyja jóvá az oktatási vagy egészségügyi minisztériummal történt megállapodást követően. Az iskolaév szervezésére, tankönyvhasználatra, a képzési szintre, a kötelező iskolalátogatásra stb. ugyanazon követelmények érvényesek, mint az állami iskolákban. Ezen kívül a fenntartó egyház által javasolt tankönyvek és eszközök is használhatók.” (I. m. 40–41)

„A dél-szlovákiai magyar katolikusok a maguk számára püspökökért és magyar hivatásokért imádkozva, a rendszerváltás óta évente imnapot tartanak Komáromban. Laikus kezdeményezésre, a magyar püspökség érdekében többszöri aláírásgyűjtést is szerveztek már, melynek íveit beadványukhoz csatolva a Vatikánba is eljuttatták. A nagyszombati egyházmegye jóváhagyásával, Koller Gyula főszervezésében 1990-től megjelenik a szlovákiai magyar katolikusok Remény című hetilapja, amely a második világháború után első ízben foglalkozhat nyíltan a dél-szlovákiai magyar katolikus hitélet kérdéseivel.” (MOLNÁR, 1998: 252)

3. 5. 4. Az 1991. január 9-i törvény

A Cseh és Szlovák Föderatív Köztársaság Szövetségi Gyűlése által 1991. január 9-én jóváhagyott „Az alapvető emberi jogokról és szabadságjogokról szóló Alkotmánylevél” 5. §-ának 2. bekezdése hatályon kívül helyezte a nemzetiségek jogait szabályozó Tt. 144/1968. számú Alkotmánytörvényt. (POPÉLY, 2006a: 497)

„A nevezett Alkotmánylevél 3. fejezete az eredeti törvényhez viszonyítva általában szűkítő jellegű és az oktatásüggyel kapcsolatban is kevesebb jogot biztosít a nemzeti kisebbségek számára.” (DOLNÍK, 2006: 24)

Abszurd helyzet, hogy az Oktatási, Ifjúsági és Sportminisztérium megfelelő főosztályán 1992-től a nemzeti kisebbségek anyanyelvi művelődését és nyelvhasználatának korlátozását célzó intézkedéseket dolgoztak ki. Az anyanyelvi oktatás kérdéseivel azonban nem foglalkoztak. (LÁSZLÓ, 2001: 43)

3. 5. 5. Önrendelkezés

1992-ben felmerült az igény a szlovákiai magyarok körében, „hogy pártok fölötti keretek között legyen legitimálva az önrendelkezés módja...” (DURAY, 1999: 374) Sajnos az „elképzelések legkonokabb kérekkötői éppen a szlovákiai magyar politika elitjéhez tartozó személyek voltak.” (I. m. 374) 1993-ban a Szlovák Statisztikai Hivatal felméréséből egyértelműen kiderül az önrendelkezési óhaj. 1994-ben a Spectator Alapítvány vizsgálata szerint a megkérdezettek 43,3%-a az autonómiát, 38,8%-a pedig a társnemzeti modellt tartja kívánatosnak. „Az önrendelkezési óhaj szempontjából e két elképzelés összevonható. (...) ...a szlovákiai magyarságnak (...) 82,1%-a az önrendelkezés elkötelezettje.” (I. m. 376–377) Vannak viszont a kommunizmus idejére visszatekintő, a „követésre és a fensőbbtség tiszteletére” berendezkedett egyének és csoportok, akik megosztani igyekeznek a szlovákiai magyarok meggyőződésbeli egységességét. (I. m. 387)

A Magyarország határain túli magyar közösségek fennmaradásához „egy nemzetet átfogó, kezdeményező politikára” van szükség. (I. m. 388) Magyarországnak védőhatalmi feladatokat kellene felvállalnia. (I. m. 399) A politikusok „az ország- illetve nemzetpolitikát ne cseréljék fel a pártpolitikával”. (I. m. 400)

3. 6. Magyar iskolák és kulturális intézmények az új Szlovákiában 1993-tól napjainkig

A Szlovák Köztársaság Alkotmánya (elfogadva 1992. szeptember 1-jén) a magyarok számára nem biztosítja „az anyanyelvi iskolák létrehozásának és működtetésének jogát, így az alkotmány szerint a létezők is megszüntethetők; ...az alkotmány az eddigi hivatalos nyelv fogalma helyett az államnyelv fogalmát vezeti be. (...) Az *identitáshoz*, a *szülőföldhöz* és az *önkormányzathoz* való jog megtagadása előrevetíti a hatalom asszimilációs szándékát...” (DURAY, 1999: 141)

Mit tehetünk ez ellen, például a nyelvművelés terén? Idézzünk egy „klasszikusnak” számító véleményt: „A csehszlovákiai magyar nyelvművelésnek (...) figyelemmel kell kísérnie a nyelv fejlődését és használatát: segítenie kell a pozitív jelenségek elterjedését, amelyek a nyelvnek hasznára vannak, gazdagodását elősegítik; szüntelen harcot kell folytatnia a negatív jelenségek ellen, amelyek a nyelvnek kárára vannak, függetlenül attól, kik és milyen széles körben használják őket.” (JAKAB I., 2010: 20)

3. 6. 1. A magyar iskolahálózat szétrombolásának kísérlete, „alternatív” oktatás

A Mečiar-kormány már 1991. első félévében javasolta a magyar tan nyelvű iskolák számára a szlovák nyelv heti óraszámának növelését, fakultatív szlovák nyelvórák bevezetését, a szakterminológia kétnyelvű oktatását, a tematikus egységek szlovák nyelvű összefoglalását.

„Ennek kapcsán tűzték napirendre az egyes tantárgyak szlovák nyelven történő oktatása lehetséges módzatainak kidolgozását. A javaslatnak 1992. december 31-ére kellett elkészülnie, kísérleti megvalósulását néhány iskolában az 1993/94-es iskolaévre tervezték.

A napvilágra került tervezet ellen szülők, pedagógusok, pszichológusok, orvosok, nyelvészek, politikusok és a civil szervezetek képviselői tiltakoztak a sajtóban, rádióban, nagygyűléseken.” (DOLNÍK, 2006: 31)

A kétnyelvűsítő tervezetet az „1990-es évek elején újból elővették és most már »Alternatív szlováknyelv-oktatás«⁵⁵ címen próbálták meg

³³ A szlovákiai „alternatív” oktatás kifejezés az alternatív iskoláknak (különböző reformpedagógiai iskolák, illetve azok törekvéseit bizonyos fokig alkalmazó iskolák) mint gyűjtőfogalomnak a degradálása.

rákényszeríteni a magyarokra. Hogy demokratikus jellege legyen a dolognak, javaslatként hozakodtak vele elő, mondván, »meg kell beszélni a szülőkkel, ők kérjék, hogy némely tantárgyat szlovákul tanuljanak gyermekeik«. Eva Slavkovská, Vladimír Mečiar harmadik kormányának oktatásügyi minisztere nem áttallotta kinyilatkoztatni, hogy ők nem tesznek mást, mint amire a nyugat-európai emberjogi törvények kötelezik őket, vagyis lehetővé kívánják tenni a nemzetiségeknek, hogy megtanulják az állam hivatalos nyelvét. Ez már több az agyafúrt taktikánál, ez már politikai cinizmus, aminek szellemében a magyarnak nevezett, csupán anyanyelvet oktató iskolákat, amelyeket kötelezően kívántak bevezetni, alternatívaként jelölték meg. Elsőként 1993 első hónapjaiban a Szlovákiai Magyar Anyanyelvi Társaság és a Szlovákiai Magyar Írók Társasága tiltakozott ellene. Ezután veszik kezdetüket az évekig tartó csendes utcai tüntetések és tiltakozó regionális nagygyűlések. Megszervezésükben kiemelt szerepe volt az SZMPSZ-nek.

1994. szeptember 10-én az SZMPSZ Országos Választmánya nyílt levélben fordult az oktatásügyi miniszterhez, figyelmeztetve őt, ha erőszakosan bevezetik a »kétnyelvű« oktatást, polgári engedetlenséget szervez.

A szlovák pedagógusok egyik szakmai szervezete, az Učiteľské fórum Slovenska (Szlovákiai Pedagógusok Fóruma) példamutatóan támogatta a magyar partnerszervezetet, és általában a szlovákiai magyarok jogos küzdelmét iskoláik megmaradásának érdekében. Képviselőik ott voltak minden ilyen jellegű rendezvényen és a politikusokkal folytatott tárgyalásokon is.

A szlovákiai magyar művelődés- és oktatásügy megmentése érdekében az SZMPSZ Országos Választmányának és a Csemadok országos vezetőségének a felhívására 1995. április 22-én mintegy hétezer ember gyűlt össze a komáromi sportcsarnokban, illetve előtte, mert az egybegyűlteknél csupán a kétharmada fért be a zsúfolásig megtelt épületbe. Pozsonytól Királyhelmecig Dél-Szlovákiának minden magyarok lakta járása képviseltette magát. Ott voltak az Učiteľské fórum Slovenska és a Szlovák Helszinki Polgári Társulás (szlovák nemzetiségű) vezetői is, akik felszólalásaikban határozottan kiálltak a magyarok jogainak védelmében.

Az SZMPSZ Országos Választmányának Elnöksége az összes szlovákiai politikai párt vezetőit, beleértve a kormányon lévő pártokat is, az oktatásügyi miniszter asszonyt, Eva Slavkovskát, Michal Kováč köztár-

sasági elnököt, személyesen kereste föl, hogy a szlovák kormány, illetve a parlament tekintszen el a magyar iskolák leépítésére irányuló program törvényesítéséről. Mivel a kormány hajthatatlannak látszott, levélben tájékoztatták a külföldi nagyköveteket és az emberjogi szervezetek vezetőit a szlovákiai magyarok kultúrája és oktatásügye ellen készülő merényletről.

A kormány diszkriminatív oktatási politikája és a magyar iskolaigazgatók sorozatos leváltása (...) ellen a magyar pedagógusszövetség 1996. szeptember 4-ének délutánjára (e nap délelőttjén volt minden iskolában a tanévnyitó) néma felvonulást szervezett a magyar iskolák épületei előtt. Szeptember 5-én, az első tanítási napon pedig a szülők (sajnos nem minden magyar iskolában) a polgári engedetlenségnek azt a formáját választották, hogy gyermekeiket nem küldték iskolába. A sorozatos tiltakozásokra az európai államok is kénytelenek voltak figyelni. Max von der Stoel, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) főbiztosa 1996-ban öt alkalommal tárgyalt a Szlovákiában akkreditált nagykövetekkel, s mind az öt látogatása alkalmával tárgyalt az SZMPSZ vezetőivel is.

Ilyen politikai visszhang után érthető, hogy a kormány nem merte a parlament elé terjeszteni a javaslatot. Ami viszont nem jelenti azt, hogy egyes szlovák politikai körök belenyugodnának a teljes mértékben anyanyelven oktató szlovákiai magyar iskolák létezésébe. Minden jel arra mutat, hogy ezután gazdasági szempontból készítik elő a leépítő koncepciót. A magyar iskoláknak az állandó korszerűsítéssel, a pedagógusok szakmai tudásának gyarapításával folyvást emelniük kell nevelő-oktató munkájuk színvonalát, hogy mindenekelőtt a szülők bizalmát élvezzék. Ugyanakkor a szlovákiai magyarság megmaradásáért, amelynek egyik alapfeltétele iskoláik megtartása és fejlődése, sokat tehet a magyar állam is. Egyik biztató jele ennek a 2001. június 19-én, a magyar parlament által elfogadott LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról, amelyet státustörvényként szokás emlegetni.” (CSICSAY, 2002: 175–176)

3. 6. 2. A kétnyelvű bizonyítványok ügye

A szlovákiai magyar iskolákban mindig is szlovák–magyar kétnyelvű bizonyítványt kaptak a tanulók. 1995-ben az államnyelvről szóló törvény 4.§ (3) bekezdése viszont kimondja, hogy „a teljes pedagógiai

dokumentáció vezetése államnyelven történik”. Ennek megfelelően a minisztérium 1997-ben betiltotta a kétnyelvű bizonyítványok kiállítását. Ez újabb tiltakozásokat váltott ki, mivel ugyanennek a törvénynek az 1. § (4) bekezdése szerint: „Jelen törvény nem szabályozza a nemzeti kisebbségek és az etnikai csoportok nyelvének használatát. E nyelvek használatát külön törvények szabályozzák.” (LÁSZLÓ, 2006: 87) Az ellenállás azonban nem volt olyan egységes, mint korábban. A legtöbb magyar tannyelvű iskolában kiadták az egynyelvű szlovák bizonyítványokat, az igazgatóknak csak egy része tanúsított ellenállást. Közülük többet le is váltottak állásából. A kétnyelvű bizonyítványok ügye 1999-ben a kormányváltás után rendeződött. (I. m. 87–88)

3. 6. 3. Nyelvi tájkép

A jelenleg hatályos jogszabályok lehetőséget nyújtanak arra, hogy egyes információk ne csak szlovákul kerüljenek közlésre, hanem magyar nyelven is. Az ún. „nyelvi tájképet” még a nagyobb számban magyarok lakta településeken is a szlovák nyelv uralja (A magyar lakosság eloszlását lásd a mellékelt térképen: 12. sz. melléklet.). A községi és körzeti hivatalok épületén általában elhelyezésre kerültek a magyar nyelvű feliratok, a többi közintézményre azonban csak szlovák – vagy hiányos magyar – nyelvű tábla került felhelyezésre (1–2. és 7–8. kép).

7–8. kép: A párkányi Ady Endre Magyar Tannyelvű Alapiskola és a Párkányi Gimnázium hiányos magyar feliratú névtáblái (MBKKE Archívum)

A közfeladatokat ellátó intézményekben szinte alig található magyar nyelvű tájékoztató szóróanyag. Ez jellemző a gazdasági és üzleti szférára is. „A nyelvi-etnikai dominanciaváltás, illetve később, 1945 után az ideológiai fordulat településnevek és utcanevek átkeresztelésében, szobrok ledöntésében, áthelyezésében, illetve új szobrok, emléktáblák felállításában is megnyilvánult.” (SZABÓMIHÁLY, 2006: 273–274) A szlovákiai magyar politikai elit a magyar nyelvű köztéri feliratokra, a szöveges jelenlétre kevesebb figyelmet fordít, inkább a nyilvános terek tárgyi „kijelölésére” fekteti a hangsúlyt. Pedig a közösségi nyelv megmaradása szempontjából a szöveges jelenlét fontosságát nem szabadna elhanyagolni. Több oka is lehet annak, hogy kis számban találkozunk magyar feliratokkal. A termékeket népszerűsítő reklámokat, reklámtáblákat központilag állítják elő, egyes speciális termék megfelelő magyar nevét nem is ismerik a kereskedők, a kétnyelvű feliratok elhelyezése plusz költséggel jár. Mindezek mögött azonban az ún. egyoldalú kétnyelvűség elfogadása húzódik meg, a magyar és a szlovák etnikum, a magyar és a szlovák nyelv nem egyenrangú viszonya domborodik ki. (I. m. 273–275)

A nyelvi elnyomás, a szlovák nyelv megkérdőjelezhetetlen dominanciája megnyilvánul a különböző helység- és más névtáblák felirataiban is. Néhány hónapja (2012. évre érte!) már nem tilos kitenni a „Párkány” helységnévtáblát, de ez – mint a többi magyarlakta településnél is – a szlovák, fehér alapú fekete felirat alatti kisebb (kb. harmad akkora felületű), kék hátterű, fehér feliratú táblán látható, a település elhagyását jelző táblán pedig a piros színű áthúzással kiadja a (kék-fehér-piros) (cseh)szlovák színhármast (9–12. kép). Első látásra mindezt nem „gondolja át” az ember, de minden bizonnyal rátelepszik a tudattalanjára, befolyásolja, meghatározza lelkivilágának alakulását. A magyarországi szlovák településeknél a szlovák nyelvű tábla adott esetben még valamivel hosszabb is a magyarnál, holott az adott szlovák helységnév hossza ezt nem követelné meg (13. kép).

A nap mint nap iskolába járó magyar gyerekek kénytelenek látni a „magyar” iskola bejáratnál elhelyezett, szlovák dominanciájú táblákat. (Vajon milyen benyomást kelt az a tábla, amelyen csak szlovákul van kiírva, hogy „magyar tannyelvű”? Szabó Mihály Gizella minisztériumi szakértőként elérte, hogy az új hivatalos nevekben nincs tannyelvre utalás, ugyanis nyilvánvaló, hogy csak a magyar tannyelvű iskolának van magyar neve is – Sz. G. e-mailes közlése 2012. április 16-án.) És a helységnévet

9–10. kép: Zselíz helységnévtáblái (Szűcs Boglárka felvételei, 2012)

11–12. kép: Párkány helységnévtáblái (MBKKE Archívum)

13. kép: Kesztlőc helységnévtáblája (MBKKE Archívum)

ezen az iskolai táblán olyan településen sem írják ki magyarul, ahol azt nem tiltotta volna a törvény. Így pl. az 1. képen a farnadi alapiskola tábláján a helységneve csak szlovákul szerepel (Farná).

Reménykeltő viszont, hogy egyre bővül azon támogatóknak a száma, akik csatlakoztak a szlovák értelmiségiek nyilatkozatához, amelyben az anyanyelv szabályainak tiszteletben tartása mellett állnak ki. A Fair-play Szövetség www.fair-play.sk honlapján mások is csatlakozhatnak. Eddig több mint ezeröttszáz személy támogatta a szövetség felhívását.

Mintegy 70 közeleti személyiség aláírásával nyomatékosította, hogy nem tartja természetesnek, ha a magyar iskoláknak szánt tankönyvekben összekeverik a szlovák és a magyar nyelvet. A nyelv törvényszerűségeinek erőszakkal és politikai hatalommal való megváltoztatása jelentősen ronthatja a kölcsönös kapcsolatokat, feszültséghez és az ország polgárainak megosztásához vezethet. Egy ilyen beavatkozás csak ronthatja a szlovákiai magyarok Szlovákiához fűződő viszonyát – áll egyebek mellett a nyilatkozatban.³⁴

3. 6. 4. Könyvtárak

A statisztikai kimutatások a könyvtárak állapotára vonatkozóan egyre rosszabbodó tendenciát mutatnak. Ez vonatkozik az állománygyarapításra, a kölcsönzésre és a műszaki ellátottságra. Dél-Szlovákiában a szlovákiai magyarok könyvtári ellátását a magyar nyelvű állománnyal rendelkező regionális könyvtárak látják el. Ezek mellett a nagyobb könyvtárak mellett még közel 300 magyarlakta községben működnek kisebb községi könyvtárak.

A szlovákiai magyarság írott emlékeinek megőrzésére jött létre 1990-ben a speciális gyűjtőkörű kutatókönyvtár a Bibliotheca Hungarica. Az első magánkönyvtárat 1999-ben Štrba Sándor és felesége Bibliotéka Kalláka néven alapította Érsekújvárbán. A könyvtár fontosnak tartja a kultúra és az irodalom népszerűsítését. A komáromi Selye János Egyetemen belül működik az egyetem könyvtára, amely a hallgatók, valamint az oktatók igényeit szolgálja ki. (VÉGH, 2006: 143–148)

„A könyvolvasás nyelvével egyenrangú kérdés, hogy egyáltalán kik olvasnak könyvet. Vizsgálataink, azt mutatják, hogy a környező orszá-

³⁴ Szlovák értelmiségiek nyilatkozata (2008.10.29). http://www.szmpsz.sk/szmpsz/add_frame_main.php?name=archivum/index.html (2012. 04. 11. 0:08)

gok felnőtt magyarságának mintegy 60-70%-a tekinthető (éves) könyv-olvasónak, míg Magyarországon a felnőtt népesség fele. A kisebbségi sors tehát – logikusan – az olvasási aktivitást is felhasználja a kulturális identifikáció erősítésére.” (GEREBEN, 2002: 190) Ez viszont azt jelenti, hogy a könyves szakma különböző területeire, így a könyvtárakra is fokozott felelősség hárul.

Megtudhatjuk továbbá, hogy „...a rendszeres olvasás legadekvább társadalmi közegének az értelmiség mutatkozik.” (GEREBEN 1999: 188) Ezért is fontos, hogy minél többen anyanyelvükön váljanak értelmiséggé. „...a nők többen és többet olvasnak, mint a férfiak; és általában a fiatalabb korúak (30 év alattiak) is aktívabb könyvolvasók, mint az idősebbek.” (I. m. 188) Ezért is fontos a fiatalok szülőföldön való tartása, kimondottan vonatkozik ez a fiatal nőkre. „...a nagyobb településeken többet olvasnak az emberek, mint a kisebb falvakban.” (I. m. 188) Így a kisebb települések, kimondottan a szórványok és a peremvidékek fokozottan ki vannak szolgáltatva az asszimilációnak.

Hosszú éveken keresztül szinte kizárólagos forrása a határon túli magyar könyvtáraknak az OSZK által juttatott könyvcsomag volt. Nagyon sok könyvtárba azonban nem jutott ezekből a könyvekből. Ez a támogatási forma egy idő után megszűnt. Az Oktatási és Kulturális Minisztérium 2007 júliusában elfogadta a Könyvtári Intézet tervezetét a határon túli magyar könyvtárak fejlesztésére.

„A hosszú távú együttműködésben megvalósuló stratégiai együttműködés kulcsterületei:

I. Rendszerszerű együttműködésben megvalósuló könyvtári tevékenység.

II. Könyvtári szakemberek képzése és rendszeres továbbképzése a határon túl kialakított állandó képzőközpontokban.

III. Szakembercseré, ösztöndíjak, közös európai uniós pályázati és projekttevékenység, kutatás.

IV. Szakmai képviselők együttműködése.

V. A magyar szellemi örökség számbavétele és szétsugárzása. (...)

A külhoni magyar lakosság számára pedig létfontosságú a jól képzett, mind az anyanyelv, mind a közös szellemi kulturális örökség ápolásában és megőrzésében kulcsszerepet betöltő könyvtáros szakma megfélemlő magyarországi támogatása. Meggyőződésem, hogy a pedagógus és

a lelkész után, mellett a könyvtáros a harmadik legfontosabb szereplő ebben a tekintetben.”³⁵ (VRAUKÓNÉ, 2011)

3. 6. 5. Könyvkiadás

A rendszerváltást követően megváltozott a könyv- és lapkiadás, átalakult a könyvterjesztés, változtak az olvasói szokások. Miközben fontos sajtótermékek szűntek meg, több új kiadó (még 1991-ben a pozsonyi Nap Kiadó – 1992-ben Dunaszerdahelyre költözik [POPÉLY Á., 2006: 550], lásd fent: 3. 5. 1. Új könyvkiadók, új lapok – és a Kalligram, a dunaszerdahelyi Lilium Aurum, majd 1993-ban a somorjai Méry Ratio, 1994-ben a pozsonyi AB-ART, 1996-ban a füleki Plectrum) és sajtótermék jelent meg. (A Plectrum Kiadó 2011 márciusában befejezte tevékenységét. Lásd még: <http://www.foruminst.sk/hu/41/kiadok> [2012. 04. 08. 12:28]) A fordításirodalom a minimumra csökkent. Volt olyan év, hogy sem szlovák, sem cseh nyelvből magyarra lefordított mű nem került kiadásra. A kisebbségi könyvkiadók megmaradását a hazai és magyarországi kulturális intézmények és alapítványok támogatják. A könyvterjesztés kívánnivalót hagy maga után. Nem található olyan könyvesbolt, amelyben megtalálnánk az összes szlovákiai magyar kiadó termékeit.

A könyvek iránti érdeklődés csökkenésére több magyarázat is található. Az egyik, hogy a kiadók a szlovákiai magyar piacra fókuszáltak. A nem megfelelő reklám és a népszerűsítés hiánya, valamint a vásárlóerő csökkenése is szerepet játszik az érdeklődés visszaszorulásában. A Szlovákiai Magyar Könyvnapok megrendezésére csupán két alkalommal került sor. (CSANDA, 2006: 14–16)

„A kialakuló új könyvkiadói struktúrában a Madách (1994-től Madách-Posonium) Könyv- és Lapkiadó képviselte a folytonosságot. A rendszerváltásig a Tatan Könyvkiadó Magyar Üzeméből 1969-ben önállósodott Madách Könyv- és Lapkiadó volt de facto a szlovákiai magyar szépírók egyetlen kiadói műhelye. Értéktörő és értékmentő küldetését rendkívüli nehéz politikai helyzetben, a husáki normalizáció évtizedeiben több-kevesebb sikerrel teljesítette.” (GRENDDEL, 2004: 449)

³⁵ Bartos Éva hozzászólása. Elhangzott 2010. november 30-án, Budapesten az Országgyűlési Könyvtár Deák-termében, a „Határon túli magyar könyvtárosok parlamenti kerekasztala” című találkozón.

A csehszlovák–magyar közös könyvkiadási egyezmény a rendszer-váltás után megszűnt.

A Nap Kiadó mindenekelőtt a szlovákiai magyar, alkalmanként szlovák és cseh műveket jelentet meg. Kiadványaik nagy része szépirodalmi mű. A Kalligram Könyv és Lapkiadó elsősorban szépirodalmi és társadalomtudományi műveket adnak ki, de közread szlovák nyelvű könyveket és sorozatokat is. A többi szlovákiai magyar könyvkiadótól abban van a lényegi eltérés, hogy kiadói politikáját az egyetemes szellemi élet és a közép-európai együttműködés szintjén érvényesíti. A Lilium Aurum Könyvkiadó szépirodalmi műveken kívül pedagógiai, egyházi és néprajzi irodalmat, művelődéstörténeti, társadalomtudományi és képzőművészeti kiadványokat jelentet meg. A Méry Ratio Kiadó a helytörténeti és képzőművészeti könyvek mellett nagyszámban jelentet meg gyermekirodalmat. Az AB-ART Kiadó a pályakezdő szerzőknek nyújt bemutatkozási lehetőséget. (I. m. 448–451)

3. 6. 6. A Beneš-dekrétumok kérdése, megerősítésük 2007-ben

„Az 1945 után kiadott beneši dekrétumok és végrehajtásuk kimerítik az emberiség elleni büntett tényét. Szellemük sajnos még ma is él és negatív irányba munkál. Visszavonásukat Csehszlovákia korábbi, s utódállamainak jelenlegi vezetői sem kezdeményezték.” (IZSÁK, 17)

A Kalligram Alapítvány Jogi Elemzőközpontja nem a Beneš-dekrétumok történelmi felelősségét, hanem – az adatok hiánya miatt a teljesség igénye nélkül – a dekrétumok máig tartó hatását vizsgálja a szlovák jogrendszerre, ill. a szlovákiai magyarságra vonatkozóan. A Cseh Köztársaság alkotmánybírósága a dekrétumokat saját idejükben jogos és legitim aktusnak ítéli. Ezek a jogszabályok teljesítették küldetésüket, több mint 40 éve nem alapoznak meg új jogviszonyt, tehát nincs konstitutív jellegük, így ma nem lehet ezek alkotmányellenességét, illetve a nemzetközi joggal való ütközésüket vizsgálni.³⁶ (Új Szó, 2002. május 31.)

³⁶ A vagyonelkobzásra vonatkozó néhány dekrétum:

5/1945 az elnyomás idején végrehajtott egyes vagyonjogi ügyletek érvénytelenségéről, továbbá a németek, a magyarok, az árulók és a kollaboránsok, valamint egyes szervezetek és intézmények vagyoni értékeinek állami kezeléséről. Kiadva: 1945. 5. 19. A dekrétum a 116/1949 és a 122/1951 jogszabályokkal volt módosítva.

28/1945 a németek, a magyarok és az állam ellenségei földjének cseh, szlovák és más szláv földművesekkel való betelepítéséről. Kiadva: 1945. 6. 19.

Mindezek ellenére a szlovák parlament 2007. szeptember 20-án megerősítette a beneši dekrétumok érinthetetlenségét.

A Beneš-dekrétumok kérdése nemcsak a szlovák és a magyar, hanem magukat a szlovák szakembereket is megosztja, elsősorban a jogászokat, hiszen a kérdés megítélésében elsősorban ők a kompetensek. Tény, hogy a dekrétumok egy részét a későbbi törvények módosították, de az is tény, hogy *an blokk* érvénytelenítésükre soha nem került sor. A kérdést a legrövidebben talán úgy lehetne összefoglalni, hogy lehet, hogy a dekrétumok már nem érvényesek, de a dekrétumokból következő jogsértéseket azóta sem orvosolta senki. Vagyis: pl. a vagyonát már senkinek nem kobozzák el a dekrétumokra hivatkozva, de: a magyar lakosság a dekrétumok által elkobzott vagyonát azóta sem kapta vissza. (Popély Árpád e-mailes közlése 2012. január 29-én)

3. 6. 7. Történelemlkönyvek a rendszerváltás után, új honismeret tankönyv

„A rendszerváltás utáni tankönyvek (főleg a szerzők professzionalizációja miatt) sokat javultak a magyarsággal kapcsolatban, de továbbra sem mente-

08/1945 az ellenséges vagyon elkobzásáról és a nemzeti újjáépítési alapokról. Kiadva: 1945. 10. 25. A dekrétum a 84/1949, 116/1949, 18/1950, 19/1950, 88/1950 és a 182/1950-es sz. jogszabályokkal volt módosítva, hatálytalanítva a mai napig nem volt.

A Szlovák Nemzeti Tanács által 4/1945 szám alatt 1945. 2. 27-én kiadott a németek, a magyarok, valamint a szlovák nemzet árulói és ellenségei mezőgazdasági vagyonának elkobzásáról és mielőbbi elosztásáról szóló rendelete.

A dekrétumoknak szlovákiai magyarságra való hatásvizsgálata már sokkal komolyabb munkát igényel, nem elsősorban jogi értelemben, sokkal inkább a hiányos dokumentáció miatt. Annak ellenére, hogy a legtöbb rendeletet már az 1948-as kommunista hatalomátvétel után eltörölték, számos dekrétumnak máig tartó hatása lehet. Elsősorban a kárpótlás általi hatásra, ill. a nem egyenlő bánásmódra lehet rámutatni. A kárpótlás rendre csak azon elkobzott vagy egyéb módon eltulajdonított vagyon visszaszolgáltatására ad jogalapot, amely tulajdonjogi viszonyainak megváltoztatására 1948. február 25. és 1990. január 1. között került sor. Ebből kifolyólag a Beneš-dekrétumok kárvallottjai a kárpótlási törvények értelmében nem igényelhetik vissza elkobzott vagyonukat automatikusan. Egyedüli kivételt a termőföld visszaigénylése terén találhatók, mivel a 92/1992-es számú törvény (földtörvény) 6. §-nak 2. bekezdése bizonyos esetekben alámegy az 1948-as határnak, amely számos esetben adott jogalapot a 90-es években az egyes kárvallottak sikeres bírósági perére. (Új Szó, 2002. május 31.)

sek a burkolt ellenségkép-teremtéstől. A magyarságkép minőségi javulásának: azaz a történelmi igazságon alapuló, de nem ellenségképet alakító tanulásnak egyik lehetséges eszközei az alapos didaktikai apparátussal felvértezett konfrontatív történelemoktatás formái lehetnének. Vagyis: a magyarokból, mint gyűlölt ellenségből egyelőre nem vált sem szocialista, sem kapitalista jóbarát.” (VAJDA, 2009: 274)

A gimnáziumok és a középiskolák 1. osztálya számára írt új történelem tankönyv tartalmi szempont szerinti vizsgálatából kiderül, „hogy a magyar diákok ebből a tankönyvből nem ismerhetik meg őseik múltját, hiszen a könyv szinte sugallja, hogy az események csak a mai Szlovákia területén, csak a szlovák személyiségek körül forogtak...” (DEÁK-ELEK, 2012: 19)

Új honismeret tankönyv

„Mivel a földrajzi nevek hagyományosan és történelmileg jelen vannak és használatosak a magyar nyelvben, részét képezik a magyar kulturális örökségnek, és egyben részei a kodifikált, standardizált magyar nyelvnek.” (GYÖRY, 2010: 88)

A magyar tannyelvű alapiskolák negyedikes diákjainak összeállított új Honismeret tankönyvek 2008. szeptemberi megjelenése nagy felháborodást keltett a szlovákiai magyarság körében. Az ún. tankönyvbotrányt az váltotta ki, hogy a tankönyvek szövegében a Szlovákia határain belül fekvő földrajzi neveket csak az államnyelven tüntették fel. (I. m. 91)

A Nemzetiségi Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény, valamint a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája támogatja a kisebbséget kultúrája minden egyes elemének megőrzésében, valamint pártolja a kisebbség tagjainak anyanyelvi oktatását. E nemzetközi szerződések rendelkezései értelmében a kisebbség használhatja saját földrajzi megnevezéseit, hiszen ezek kulturális örökségük szerves részét képezik. „A Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és az Oslói Ajánlások külön taglalják a földrajzi nevek kisebbségi nyelvű használatát. Mindkét dokumentum szerint a kisebbségek jogában áll a kisebbségi nyelvi megnevezéseit használni és megőrizni. Ezen kívül az Oslói Ajánlások magyarázatából megtudhatjuk, hogy a kisebbségi megnevezések használatának korlátozása vagy ezeknek a megvonása súlyos asszimilációs tettetnek számít, mely mélyen elítélendő egy demokratikus ország keretein belül.” (I. m. 91)

Gyermekirodalom a tankönyvekben

Visszatérve a fent (3. 4. 6. Fordulat a gyermeklírában) már tárgyaltakra, hogy az írók akár személyes kapcsolatba kerüljenek a gyerekekkel, azt is fontosnak tartjuk, hogy a gyermekirodalom a tankönyvekbe is bekeverüljön. Megállapítható ugyanis, hogy a felvidéki magyar gyermekirodalom „ígéretesen fejlődik – a tankönyvekben való jelenléte azonban még kívánnivalót hagy maga után”. (PÉNZES, 2005: 35)

3. 6. 8. Pedagógusképzés a rendszerváltás után

Comenius Egyetem

„A Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karán 1929-től tanítanak magyar nyelvet és irodalmat. 1931-ig a magyaroktatás a Szláv Szeminárium intézményi keretei között valósult meg. 1956-ban megalakult a magyar és a sémi filológia közös tanszéke, 1959-ben pedig az önálló magyar tanszék. Az intézmény már a kezdeti időszakban is a pedagógusok, illetve az oktatásügyben, a kultúra területén, valamint a nemzetiségi újságírásban tevékenykedő szakemberek képzését tartotta legfőbb feladatának. Az 1990/91-es akadémiai évben először nyílt meg az ún. hungarisztika–szlovák nyelv és irodalom szak, amely a magyarnak mint idegen nyelvnek az oktatására helyezte a fő hangsúlyt. Jelenleg két önálló szakirány működik a tanszéken: a tanárképzés és a hungarológiai képzés (a tanárképzés mesterfokon, a hungarológia alapfokon). A tanszék, amelynek munkatársai a nyelvészet, az irodalomtudomány és a magyarságtudomány speciális szakterületeit kutatják, doktori képzést is biztosít.” (<http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=1663> [2012. 03. 26. 16:22])

Selye János Egyetem

A szlovák parlament 2003. október 23-án hagyta jóvá a Selye János Egyetem (SJE) létrehozását a 465/2003-as törvénnyel, amely 2004. január 1-jén lépett érvénybe. Az SJE Szlovákia legfiatalabb felsőoktatási intézménye. Létrehozásának fő célja az volt, hogy magas színvonalú képzést biztosítson általános és középiskolai tanárok, teológusok részére, valamint szakembereket képezzen olyan területeken, mint a pénzügy, informatika és a marketing. Abszolvensei az elért szakmai és nyelv-

vi tudásnak, valamint a kommunikációs készségeknek köszönhetően megállják a helyüket mind a szlovák, mind a nemzetközi munkapiacra. Cél az oktatás minőségének emelése a nemzeti oktatásügyben, és a társadalom értékeinek megtartása, ill. megszilárdítása. A Selye János Egyetem küldetésének tekinti az anyanyelvi oktatást, valamint a majdan magyar tannyelvű óvodákban, általános és középiskolákban dolgozó pedagógusok, teológusok és közgazdászok számára minőségi oktatás biztosítását. Az egyetem alap- és mesterfokon, valamint doktori iskolában kínál képzést.

Az oktatás nyelve alapvetően a magyar; emellett az egyetem nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a diákok szlovákul és angolul (esetleg más világnyelveken) is ismerjék a szakkifejezéseket. Ezenkívül a hallgatóknak ismerniük kell az Európai Unió intézményeit és jogi rendszerét. Az ide kapcsolódó szaktantárgyak oktatása szlovák, valamint angol, ill. német nyelven történik. Az egyetemen Tanárképző, Gazdaságtudományi és Református Teológiai Kar működik. (<http://www.selyeuni.sk/hu/bemutakozas.html> [2012. 03. 26. 16:18])

Nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara

1920 júniusa és 1951 között Szlovákia területén lényegileg nem volt magyar nyelvű felsőfokú képzés. Kivételnek csak az 1925-ben létrehozott losonci református teológiát tekinthetjük. A második világháború után 1951-ben a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke alakult meg elsőként. Itt magyar nyelv és irodalom szakos tanárképzés folyt, illetve folyik ma is. A magyar szakos hallgatók másik szakjukat már teljesen szlovák nyelven végzik. 1953 és 1959 között Pozsonyban a kétéves, ún. Felsőfokú Pedagógiai Iskola magyar tagozatán valamennyi szükséges szakon felső tagozatos tanárképzés folyt. A négyéves képzés ugyancsak Pozsonyban indult meg a Pedagógiai Főiskolán, ahol néhány évig magyar tanulmányi csoportokat is indítottak középiskolai tanári szakon. Ezt 1956-ra teljesen megszüntették.

Közel fél évszázados a magyar pedagógusképzés Nyitrán

A pedagógusképzés sorozatos átszervezése folytán 1960-ban a teljes alsó tagozatos tanító- és felső tagozatos magyar tanárképzést Pozsonyból Nyitrára helyezték át. Ettől kezdve a pozsonyi magyar nyelv és iro-

dalom szakos középiskolai tanárképzésen kívül állami intézményben magyar nyelvű felsőoktatás egyedül Nyitrán a Pedagógiai Karon, majd később a Pedagógiai Főiskolán és annak jogutódján, a Konstantin Egyetemen folyt.

Az említetteken túl 1998-ban a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen kis létszámú hallgatósággal magyar filológusképzést indítottak. 2003 végéig a három egyetemen történt államilag finanszírozott felsőfokú intézményekben magyar vagy részben magyar nyelvű felsőfokú oktatás, amelyekben együttesen 500–600 között mozog a nappali tagozatos hallgatók száma.

A három egyetem közül a nyitrai Konstantin Egyetem 1960 óta meghatározó helyet foglal el: (Cseh)Szlovákiában mindig is itt volt a részben vagy teljes egészében magyarul tanuló hallgatók létszáma a legmagasabb. 2002-ben közel 420 magyarul tanuló nappali, továbbá 120 levelező hallgatója volt az egyetemnek. 1960-tól a napjainkig elvileg valamennyi szakon történik magyar pedagógusképzés a magyar nyelvű iskolák számára. Az itt végzett hallgatók 1980-tól középiskolai tanári képesítést is szerezhetnek.

A Közép-európai Tanulmányok Karának létrejötte

A nyitrai magyar tanító- és tanárképzést az elmúlt 45 évben többször is a megszűnés veszélye fenyegette. A tanári kar e kiszolgáltatottságból a kivezető utat az önálló magyar egyetem vagy egyetemi kar létrehozásában látta. A rendszerváltást követően a komáromi Jókai Mór Egyetem alapítására, valamint a nyitrai Nemzetiségi Kultúrák Kara létrehozására tett kezdeményezések nem jártak sikerrel.

1998-ban ígéretes fordulat történt Szlovákiában. A Magyar Koalíció Pártja a kormánykoalíció tagja lett. Az új kormány programja többek között megoldásokat keresett a kisebbségi tannyelvű iskolák pedagógus-utánpótlásának biztosítására.

Az MKP ezt a deklarációt egyetemi kar létrehozásaként értelmezte a nyitrai Konstantin Egyetemen belül. Az egyetem magyar szekciója is kezdeményezően lépett fel a magyar tanító- és tanárképzésre épülő egyetemi kar létrehozása érdekében. Ennek megtámogatására született meg 2001. január 24-én az a szlovák kormányhatározat, amelyben a kormány a nyitrai Konstantin Egyetem vezetésének önálló egyetemi kar létrehozását javasolja: pedagógusok, kulturális és népművelő szakem-

berek képzését magyar nyelven. A tervek a lehető legrövidebb időn belül képzelték el a karalapítást, és ehhez anyagi támogatást is kilátásba helyeztek. A Konstantin Egyetem szenátusa 2002. július 1-jén hagyta jóvá a Magyar Koalíció Pártja által is elfogadott kari tervezetet. A fakultásnak a Közép-európai Tanulmányok Kara megnevezést választotta. A 2003. október 2-i sikeres akkreditáció után a kar hivatalosan 2003. november 11-én jött létre. Ennek következtében az egyetem teljes magyar tanító- és tanárképzése átkerült a többi fakultásról. Az új karon lehetőség nyílt az egyetem valamennyi akkreditált tanító- és tanárképző szakát magyar nyelven is oktatni.

Ezzel az egyetem a szlovákiai magyarság, a nyitrai magyar tanárok és diákok kezébe adta a szlovákiai magyar pedagógusképzés sorsát, biztosítva számukra a szakmai-tudományos és infrastrukturális háttérrel. A kar alapító okiratának ünnepélyes átadására 2004. november 27-én került sor.

A nyitrai Közép-európai Tanulmányok Karának küldetése

A Közép-európai Tanulmányok Kara Szlovákiában az egyedül Nyitrán folyó magyar tanító- és tanárképzés 43 éves hagyományaira épül. A Konstantin Egyetem – és jogelődjei – a szóban forgó időszakban több mint 3500 magyar pedagógust nevelt a magyar iskolák számára. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy Szlovákiában a magyar alap- és középiskolák pedagógusainak több mint háromnegyede Nyitrán szerzett diplomát a magyar tannyelvű és magyar–szlovák közös igazgatású alap- és középiskolákban a hivatalos adatok szerint magyar nyelven oktató pedagógusok száma 4100 körül mozog. A szlovák–magyar vegyes lakosságú területeken a szlovák népesség többségben van.

Ennél fogva a Közép-európai Tanulmányok Karának küldetési nyilatkozata az oktatási és kutatási profiljának kialakítása két fő alappilléren nyugszik:

- biztosítani valamennyi szakspecializációban a pedagógusok magyar nyelvű képzését a szlovákiai magyar alap- és középiskolák számára,
- a vegyes lakosságú területek önkormányzatai, állami intézményei a magánszféra, továbbá a harmadik szektor számára is olyan szakembereket képezni, akik a kultúra, a szociális ügyek, a közigazgatás, a regionális politika, a gazdaságszervezés és idegenforgalom területein meg tudnak felelni az európai integrációs feltételeknek, elősegítve a régiók felzárkózását.

Az első pillérre épülő tanulmányi programok akkreditációja az egyetemen teljes egészében biztosítva van. A második pillér tanulmányi programjai közül a hungarológia akkreditálása már megtörtént. A többi program akkreditációja most folyik. Az említett szakemberek képzésekor a háromnyelvűség elve kerül előtérbe, külön magyar tanulmányi csoportok létrehozásával.

A karon több sajátos elképzelés megvalósítása került előtérbe.

Így például:

- több környező országhoz hasonlóan – Szlovákiában elsőként – a diploma megszerzése idegennyelv-vizsga letételéhez kötődik,
- minden hallgató számára, lehetővé válik az ökológiai alapismeretek elsajátítása különös hangsúlyt fektetve a pedagógusképzésben történő meghonosítására,
- valamennyi hallgató számára elérhetővé válik az elektronikus információs rendszerek használatának elsajátítása. (<http://www.infovek.sk/predmety/madarcina/index.php?k=12> [2012.03. 26. 16:45])

Bél Mátyás Tudományegyetem

A beszttercebányai Bél Mátyás Tudományegyetem Filológiai Kar Hungarisztika Tanszékén (szlovákul: Univerzita Mateja Bela, Filologická fakulta, Katedra hungaristiky; angolul: Matej Bel University, Faculty of Philosophy, Department of Hungarology) öt éves filológusképzés folyik a fordító- és tolmács-szak keretén belül.

Kutatási területek

- Komparatisztika
- Kontrasztív nyelvészet
- A fordítás és műfordítás elmélete és gyakorlata
- A tolmácsolás elmélete és gyakorlata
- Kétnyelvűség
- Kisebbségi magyar nyelvhasználat
- Kisebbségi magyar irodalom és kultúra (<http://mta.hu/cikkek/bel-matyas-tudomanyegyetem-filologiai-kar-hungarisztika-tanszek-126235> [2012. 02. 29. 17:08])

„A kisebbségi oktatás komplex, sokszereplős folyamat, problémáinak megoldása ily módon számos összetevő függvénye. Részben az érintett közösségeken, igényeiken és hozzáállásukon, belföldi és nemzetközi kapcsolataikon múlik, részben pedig az állam által biztosított feltételrendszertől függ, amelynek többek között vannak jogi, pénzügyi, intézményi, szakmai és személyi tényezői.” (A. SZABÓ, 2011: 113)

4. táblázat: Szlovákiai felsőoktatási intézmények összes hallgatója és a magyar diákok száma, aránya – 2010. október 31.³⁷

Kiválasztott szlovákiai egyetemek	Összes hallgató	Magyarok száma	Magyarok aránya
Selye János Egyetem (Komárom)	1 517	1 482	97,7
SJE Tanárképző Kar	798	779	97,6
SJE Közgazdasági Kar	688	673	97,8
SJE Református Teológiai Kar	31	30	96,8
Comenius Egyetem (Pozsony)	18 744	825	4,4
Konstantín Egyetem (Nyitra)	7 930	983	12,4
Konstantín Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara (Nyitra)	688	386	56,1
Mezőgazdasági Egyetem (Nyitra)	6 760	249	3,7
Műszaki Egyetem (Pozsony)	15 584	966	6,2
Műszaki Egyetem (Kassa)	12 450	365	2,9
Közgazdasági Egyetem (Pozsony)	9 781	416	4,3
Bél Mátyás Egyetem (Besztercebánya)	7 604	138	1,8
Szlovákiai egyetemek összesen	125 501	5 989	4,8

³⁷ A táblázat forrása a szlovákiai Iskolaügyi Információs és Prognosztikai Intézet statisztikai évkönyve. http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/JC/ROCENKA/VS/vs_7.xls (letöltve: 2011. 04. 12.), vö. SZARKA, 2011: 135.

Szlovákiai helyzet

„Az utóbbi esztendőök egyik legfontosabb – és egyben hiánypótlónak nevezhető – oktatási törvénye a pedagógusokról szóló 317/2009-es számú jogszabály. Ennek kapcsán elsősorban azt mondhatjuk el, hogy a 6. paragrafusban a munkavégzés feltételei közt a megfelelő végzettség és a fedhetetlenség, valamint az egészségügyi alkalmaság mellett előírja az államnyelv ismeretét is. Ezt a kérdést a 11. paragrafusban részletezi, s kimondja, ha valaki nem az államnyelven szerezte képesítését, akkor egy éven belül nyelvvizsgát kell tennie szlovák nyelvből. Amennyiben az illető pedagógus rendelkezik érettségi vizsgával a szlovák nyelv és irodalom tantárgyból, e nyelvvizsga alól mentesül.” (I. m. 109) A törvény 5. paragrafusa rendelkezik arról, hogy a pedagógusnak joga van a továbbképzésre, azon a nyelven, amelyen pedagógiai tevékenységét gyakorolja. Intézmény hiányában azonban, amely az anyanyelvén akkreditált képzést nyújtana a kisebbséghez tartozó tanár részére, ez a továbbképzés sajnos nem valósítható meg. (I. m. 109)

Magyar televíziós műsorok

Tulajdonképpen 1989 után a magyar televíziós műsorok színvonala nem változott, továbbra is alacsony maradt. A szlovák állami televízió vezetése 1991. január 8-án a heti *Hírmagazin* műsoridejét pénzhiányra hivatkozva negyvenöt percről tizenöt percre csökkentette, majd önálló adásként meg is szüntette a magyar hírműsort, egy általános nemzetiségi műsor keretei közé rendelve.

1990 után a helyi igényeket kielégítve a nemzetiségi területeken megindult a közösségi televíziózás. (LACZA, 1998: 426, vö. POPÉLY Á., 2006: 497)

2010. június 18-án tartotta alakuló ülését Párkányban a Szlovákiai Magyar Televíziósok Szövetsége, amely a Szlovákiában magyar nyelven televíziós műsorokat gyártó szakemberek országos érdekképviselői szervezeteként alakult.

„A szlovákiai magyarság alapvető joga az anyanyelvű tájékoztatás. A szlovákiai magyar televíziósok közössége úgy látja, hogy ez a jog az államnyelvtörvény egyes előírásai miatt csak korlátozott mértékben érvényesül. A szlovák államnyelvtörvény nem teszi lehetővé az interak-

tív anyanyelvű tartalmak sugárzását az országos és a lokális televíziókban” – vélekednek a szervezet tagjai a zárónyilatkozatban.

A törvény a tévések szerint „előírja a kétnyelvűséget, amit a Szlovákiai Magyar Televíziósok Szövetsége a nemzetközi emberjogi és kisebbségvédelmi szervezetekkel egyetemben diszkriminációként és gazdasági versenyhátrányként értelmez. Ezen megszorítás a felvidéki magyar televíziózás fejlődésének az akadályá.”

A szervezet tagjai az érdekképviselőten és a tévések képzésén kívül fontosnak tartják egy interaktív, elektronikus televíziós hírportál beindítását és a magyarságkép alakítását.

Középtávon egy egész napon át sugárzó, magyar nyelvű televíziót indítának be, valamint formálisan is megvalósítanak a szakemberek magyar nyelvű képzését.

„A Szlovákiai Magyar Televíziós Szövetség elvárja a szlovákiai magyar közéleti szereplőktől, hogy az eddiginél nagyobb fontosságot tulajdonítsanak a modern kommunikációs csatornáknak. Ennek megfelelően vonják be a szlovákiai magyar televíziós közösséget a magyarságkép átgondolt alakításába. Elvárjuk továbbá, hogy a szlovákiai magyarok parlamenti képviselői az eddiginél erélyesebben lépjenek fel az államnyelvtörvény diszkriminatív pontjainak eltörlése érdekében. Bízunk benne, hogy az új kormány és az új parlament az európai szervezetek ajánlásait figyelembe véve lehetővé teszi a szlovákiai magyar televíziózás kiteljesítését” – áll a zárónyilatkozatban.³⁸

3. 6. 9. Kitekintés

Az egészségügy mellett az oktatás a népgazdaság egyik legnagyobb és több oknál fogva is legfontosabb üzemága. Csak jól működő oktatással lehet gazdaságilag is erős egy ország. És szintűgy, csak jól működő nemzetiségi iskolákkal maradhat meg egy nemzeti kisebbség. Iskoláinak (lassú, nem feltétlenül látványos, de) szisztematikus tönkretétele magának a kisebbségnek is lassú, de biztos megsemmisüléséhez vezethet. A többségi nemzetnek a nemzetiségi iskolák ellen irányuló lépései

³⁸ Szervezkednek a szlovákiai magyar tévések, Tévéhez való jog, 2010. 06. 19. <http://www.bumm.sk/43315/szervezkednek-a-szlovakiai-magyar-tevesek.html>; lásd még: 2013-ig szeretnék lerakni az országos felvidéki magyar televízió alapjait. <http://www.bumm.sk/44795/2013-ig-szeretnek-lerakni-az-oroszagos-felvideki-magyar-televizio-alapjait.html> (2012.. 04. 12. 11:35)

azért is igényelnek fokozott figyelmet, mert a hatás nem kézenfekvő, az csak jóval később, adott esetben csak évtizedek múlva jelentkezik. Egy szlovák óvodába, vagy iskolába beíratott magyar gyerek nem feltétlenül válik rögtön szlovákká. Magyar szülei a népszámlálás alkalmával magyar nemzetiségűnek írják be. Iskolái után azonban, főként, ha szlovák környezetbe kerül, a következő népszámlálások egyikén már nagy valószínűséggel szlováknak fogja vallani magát. 1921 és 2001 között a szlovákiai magyarok lélekszáma (asszimiláció, elűzés, áttelepítés, elvándorlás stb. miatt) nyolc tizedére zsugorodott, míg a szlovákok száma majdnem 2,4-szeresre nőtt.

5. táblázat: **Műveltségi eloszlás**

A szlovákiai magyarok társadalmi és gazdasági felemelkedéséhez feltétele-

Legmagasabb iskolai végzettség	1991				2001			
	Szlovákia	szlovákok	magyarok		Szlovákia	szlovákok	magyarok	
			száma	%			száma	%
1. Alapiskola (nem befejezett is)	1 512 818	1 227 127	224 025	14,81	1 132 995	907 115	158 693	14,01
2. Középiskola érettségi nélkül, ebből:	1 114 717	966 827	120 724	10,83	1 264 144	1 096 585	134 388	10,63
2. 1. szakmunkás	1 004 657	871 575	109 791	10,93	1 060 854	914 476	120 521	11,36
2. 2. szakiskola	110 060	95 252	10 933	9,93	203 290	182 109	13 867	6,82
3. Középiskola érettségi-vel, ebből:	963 715	851 981	84 775	8,80	1 378 077	1 228 354	115 018	8,35
3. 1. szakmunkás	90 773	84 084	4 880	5,38	251 992	231 181	16 107	6,31
3. 2. szakiskola	703 969	626 872	57 422	8,16	872 677	783 055	67 277	7,71
3. 3. gimnázium	168 973	141 025	22 473	13,30	253 408	214 118	31 634	12,48
4. Középiskola összesen	2 078 432	1 818 808	205 499	9,89	2 642 221	2 324 939	249 406	9,44
5. Felsőfokú, ebből:	306 920	274 871	16 407	5,35	423 324	380 175	23 652	5,59
5. 1. bakalár					17 917	15 636	1 466	8,18
5. 2. Magiszter, mérnök, orvos					382 013	342 950	21 087	5,52
5. 3. PhD.					23 394	20 589	1 099	4,70
6. Iskolai végzettség nélkül	27 043	19 109	2 765	10,22	15 529	10 978	1 890	12,17
7. ismeretlen	35 161	26 137	2 483	7,06	85 533	50 129	4 045	4,73
8. Gyerekek, 1991: 15 évig, 2001: 16 évig	1 313 961	1 153 276	116 117	8,84	1 079 853	941 518	82 842	7,67
9. Összesen	5 274 335	4 519 328	567 296	10,76	5 379 455	4 614 854	520 528	9,68

Forrás: LÁSZLÓ, 2006: 135

nül szükséges a műveltségi szint emelése. (LÁSZLÓ, 2001: 70) Ugyanis a felsőfokú műveltségi szintjük messze elmarad az országos szinttől. „Szlovákiában ez 7,87%, míg a magyar nemzetiségű lakosoknak csak a 4,54%-a végzett felsőfokú intézményben.” (LÁSZLÓ, 2006: 137)

Általánosan érvényes, hogy az alulképzettek fokozottan kiszolgáltatott helyzetben vannak, saját erőből pedig nem tudják megoldani a felemelkedést, mivel „nem képesek elfogadni az »elhalasztott jutalom« (deferred gratification) alapelvét. (...) ti. az egész társadalmi lét olyan helyzetbe kényszeríti őket, ami megfosztja őket a hosszú távon való racionális előregondolkodás képességétől – éppen saját társadalmi helyzetük bizonytalansága révén.” (FERGE, 1984: 47–48) Fontos lenne, hogy a magyar tanulók közül minél többen kerüljenek magyar tanítási nyelvű középiskolába, ugyanis itt a továbbtanulás szükségessége az oktatási-nevelési folyamat során már jobban tudatosítható a tanulókkal. (RUDA, 2002: 80)

6. táblázat: Lemaradás a felsőfokú képzésben

„Ugyanakkor a kisebbségi magyar iskolák sorvadnak el – no nemcsak a

MN főiskolás korosztály (20-25 évesek)		Hallgatók száma						% (HI)
Év	% (MN)	Év	Szlovákia	MN	% (MN)	KL	HI	
1955	12,5							
		1957/58	15 991	690	4,25	2 003	1 323	66,05
1960	12,5	1960/61	20 298	1 208	5,95	2 525	1 317	52,15
		1963/64	31 086	1 748	5,62	3 782	2 034	53,78
1965	12,2							
		1967/68	34 585	1 406	4,06	3 795	2 389	62,95
1970	10,6	1970/71	39 755	1 506	3,78	4 187	2 681	64,03
1975	11,4	1975/76	47 511	2 017	4,24	5 415	3 398	62,75
1980	10,8	1980/81	56 453	2 619	4,63	6 091	3 472	57,00
1985	10,4	1985/86	49 192	2 293	4,66	5 106	2 813	55,09
		1987/88	47 605	2 281	4,79	4 855	2 574	53,01
1990	10,0	1990/91	52 609	2 578	4,90	5 312	2 734	51,46
1995	9,5	1994/95	66 900	3 078	4,60	6 422	3 344	52,07
MN = magyar nemzetiségű; KL = a korosztály arányai szerint ennyi magyar kellene, hogy legyen; HI = hiány								

Forrás: LÁSZLÓ, 1998: 144, 174

gyermekhiány okán, hanem a *diszkriminatív oktatási törvények*, a tudatos visszafejlesztés miatt is. A magyar tanítási nyelvű osztályokat két-nyelvűvé, a kétnyelvűeket csupán nyelvoktatóvá változtató akarat, az ún. alternatív iskolák sanda szándéka mind-mind az alig burkolt asszimiláció eszközei.” (SZÉKELY A., 2005: 34)

Az 1989-es rendszerváltás során elszalasztott lehetőségek után a nemzeti kisebbségeknek újabb reményt adott az EU-ba való belépés, de „...az Európai Uniónak ma még nagyon korlátozott eszközei vannak a kisebbségvédelem előmozdítására, s esetenként a probléma jelentőségének felismerése is hiányzik. A kisebbségvédelem Európai Unió belüli eszköztárának kimunkálásánál nagyon fontos az arány és mérték eredményének érvényesítése, lévén, hogy két versengő szempontot kell összehasonlítani. Egyrészt az integrációnak a jelenleginél komolyabb támogatást kellene adnia a nemzeti kisebbségek érdekvédelméhez, másrészt a szubszidiaritás elve, a partikularitás és lokalitás tiszteletben tartása jegyében nem szabad csak „központi” európai megoldásokban reménykedni, a tagállami szint ezen a területen is megkerülhetetlen marad.” (KIRÁLY, 2007: 117)

Meglehetősen fonák helyzet az, hogy egyrészt kulturálisan és nyelvi sokszínű Európát tartunk kíváncsnak, másrészt viszont az egyes országok nemzeti kisebbségei meglehetősen kiszolgáltatottak az adott többségi nemzet különböző szintű és módszerű asszimilációs törekvéseivel szemben. Az az ország, amely nem tartja tiszteletben nemzeti kisebbségeinek védelmét, saját kultúráját szegényíti azáltal, hogy az ennek részét képező nemzeti kisebbségi kultúra(ka)t sorvasztja.

A kisebbségi lét szempontjából kedvezőtlen folyamatokat fel kell tárni, és megfelelő stratégiákat kell kidolgozni azok megszüntetésére, enyhítésére. Ez a feladat vár a magyar kisebbségre és politikai képviselőire.

A 2001-es népszámlálási adatok szerint a szlovákiai magyarok száma 10 év alatt több mint 8%-kal csökkent, ennek egyik oka az országosnál alacsonyabb népszaporulat, a másik az asszimiláció. A magyar népesség csökkenésének megállítását, illetve annak kiindulópontját az óvodai nevelésben kell keresni, ugyanis az iskolai beiratkozásnál kiemelkedően nagy eltérések már nincsenek. (LÁSZLÓ, 2004: 205)

Az asszimiláció nemcsak a gyermek megszületésekor, a szülők által a nemzetiség választásával történik, hanem minden korcsoport esetében

folyik az asszimiláció. Fiatalok körében inkább, felnőtt korban már kisebb intenzitással.

A nyolcvanas években a magyarok asszimilálódása megállt, a kilencvenes években viszont csökkent. (I. m. 201)

Szlovákia és Magyarország között a határ mentén lévő színvonalas magyarországi középiskolák konkurenciát jelentenek / jelenthetnek a szlovákiai magyar középiskoláknak. Jelzésértéke lehet azoknak az adatoknak, amelyeket a Márai Sándor Alapítvány 2004-ben 36 határ menti magyarországi gimnáziumból kért be. 19 intézmény válaszolt a körlevélre. Ezek közül 16-ban tanultak szlovákiai magyar diákok. Míg 1992-ben csak 7 volt, addig a 2003/2004-es tanévben 160-ra nőtt ezeknek a diákoknak a száma. Feltételezhető, hogy ez a szám folyamatosan továbbra is nőni fog. (I. m. 215–216)

A nyelvek fennmaradása Európa kulturális örökségének záloga. Kisebbségi helyzetben még a példaértékű vagy az ideálisnak mondható jogi lehetőségek sem jelentenek garanciát az anyanyelv megtartására, ha a törvények az utolsó pillanatban születnek, ha nem tud, vagy bizonyos okok miatt nem is akar velük élni. Az államnak a nyelvi jog végrehajtásában és védelmében felelősséget kell vállalnia. A nyelv ügye nem lehet, hogy veszélyes téma legyen, mivel a nyelvi jogoknak jelentős szerepük van a globális, multikulturális világban.

„A Kárpát-medencében élő magyar kisebbségek nyelve veszélyeztetett helyzetben van. A nyelvviszasszorulásnak, a nyelvcserefolyamat felgyorsulásának, a másodnyelvi iskoláztatás terjedésének okát abban találjuk, hogy a magyar nyelv nyelvhasználati színteret veszít: kiszorul a politikából, a közéletből, a közigazgatásból. (Vö. É. KISS 2004: 154) Azáltal, hogy a magyar mint kisebbségi nyelv nem használható mindenhol, nincs meg az emberben a tejeség érzése a nyelvével kapcsolatban. Elfelejtji, vagy nem is fogja megtanulni bizonyos szakterületek szókincsét, nem érti majd meg magyarul egy nyomtatvány kifejezéseit, s a következő lépcső az lesz, hogy a szülő nem érzi majd fontosnak, hogy átadja anyanyelvét gyermekének” (SZOTÁK, 2011: 160–161)

Ha egy nyelv használatával kapcsolatban félelem alakul ki és ez rögzül, akkor a nyelvcsere felé viszi el a nyelvet. A szlovák nyelvtörvény ebbe az irányba mutat. A hétköznapi embert félelemben tartja, elbizonytalanítja. Ezek az intézkedések, a nyelv ellen és annak fennmaradása ellen irányulnak. (I. m. 153–162)

A népszámlálási adatok és a statisztikai-demográfiai felmérések és a magyar közösségben végzett identitásvizsgálatok azt igazolják, hogy a magyar nemzetiség és magyar anyanyelv bevallása nagyfokú korrelációt mutat. A nyelvcserére rendszerint nemzetiségváltást is jelent.

A nyelv megtartása a kisebbségi magyar közösség megmaradását jelenti. Ezért nem szabad hagyni, hogy a magyar nyelv a magánéletbe szoruljon vissza. A magyar iskoláknak színvonalas képzést kell biztosítaniuk a diákoknak megadva az esélyegyenlőséget ahhoz, hogy érvényesülni tudjanak a munkaerőpiacon. (I. m. 162)

A második világháborút követően azon magyar kisebbségeknek, amelyek a szovjet érdekszféra államaiban, a szocialista országokban éltek az internacionalista propaganda köntösébe bújtatott asszimilációs politikával kellett, hogy szembe nézzenek. A magyar közösségeknek sikerült létrehozni iskolákat, színházakat, közművelődési intézményeket, könyvtárakat, tehát a nyilvános szférában jelen volt nyelv, ennek ellenére jelentős volt az asszimiláció. A 20. század végén a szovjet befolyás megszűnése magával hozta a térség politikai és gazdasági átalakulását. A nemzeti és nyelvi jogok területén is változások történtek. A nyelvi alapú konfliktusok nagyrészt abból adódnak, hogy némely országokban a nyelvi nacionalizmus ideológiája az uralkodó, a nyelv kommunikatív funkciója elé helyezi a többségi nyelv nemzeti-reprezentatív funkcióját. Az uralmon lévő politikai hatalom, olyan helyzetet teremt, hogy az érvénysülés alapvető feltétele csakis az államnyelven valósulhat meg. A legtöbb országban a nyelvi jogok szűkítése a jogszabályok szintjén jelentkezik, a nyelvpolitikát pedig az asszimilációs ideológia határozza meg. A nemzeti ideológia nyílt hangoztatását kerülve ma már inkább a gazdasági és társadalmi érdekeknek, valamint a kisebbségi integráció szükségességének adnak hangot. Ilyen érvekkel magyarázzák a kisebbségi iskolákban az államnyelven oktatott tárgyak óraszámának növelését. (CSERNICSKÓ–SZABÓMIHÁLY, 2011: 165–170)

Komáromi magyarok iskolaválasztási szokásairól tudhatjuk meg, hogy: „Az iskolaválasztás – mely egyszersmind nyelvválasztást is jelent – közvetlen útja az individuális nyelvfeladatnak, s indikátora annak, hogy egy nyelv – esetünkben a magyar nyelv Szlovákiában – milyen perspektívával bír.” (KEHL–VINCZE, 2009: 71) Az idézett tanulmányból kiderül, hogy a lányok és a városi gyerekek nagyobb eséllyel kerülnek szlovák iskolába, mint a fiúk, illetve a falusiak. Még nagyobb

hatással van azonban a család nyelvi összetétele, és az, hogy a szülők milyen iskolába jártak. Ezen belül is inkább adja gyermekét szlovák iskolába a szlovák iskolát végzett magyar nő, mint a szlovák iskolát végzett magyar férfi. A szlovák nyelv családon belüli térnyerése a szlovák iskola iránti szimpátia sokszorosára növekedését eredményezi.³⁹ A magyar nyelv szempontjából kedvezőtlen tendenciák hátterének vizsgálata még várat magára. (I. m. 77–78)

Pedig nagyon fontosak lennének az ilyen jellegű kutatások, mivel az iskola a nemzetiségi lét legfontosabb bástyája. „Annak idején több alkalommal akartunk az iskolaügyi minisztérium nemzetiségi osztályának szervezésében elvégezni olyan országos felméréseket, melyek során azt szerettük volna megtudni, hogy milyen pályára álltak, hol tanulnak tovább a szlovák alapiskolákban végzett magyar nemzetiségű tanulók. Nem kaptunk engedélyt rá, tehát ezt a területet tilos volt kutatni, mindannyian tudjuk, hogy miért.” (FIBI, 2011)

Értékközvetítő iskola, hasznos tudást adó oktatás

Az MKP célja az anyanyelvű nevelés és oktatás az óvodától az egyetemig. Támogatja a szabad iskolaválasztást, az esélyegyenlőséget, az iskolafenntartói pluralizmust, a decentralizált irányítást és átlátható finanszírozást. Követelések:

1. Óvodát és legalább alsó tagozatos iskolát minden településnek! Ahol ez lehetetlen, iskolák és gyermekintézmények összevonásával, iskolaközpontokkal, iskolabusz-programokkal, ingázó pedagógusokkal kell elérhetővé tenni az anyanyelvű tanulást.

2. Az MKP szorgalmazza a szakképzés megújulását. Egyrészt több gyakorlati képzésre van szükség, kevesebb elméleti oktatás mellett, másrészt: képességektől függően az emelt szintű oktatást is lehetővé kell tenni. Elengedhetetlen a gyakorlati képzés minőségének javítása tehetséggondozással, felzárkóztatással is.

3. A versenyképesség alapeleme egy világnyelv jó színvonalú elsajátítása is.

³⁹ Azok a családok, amelyek odahaza mindkét nyelvet egyformán használják, 185-ször, azoknál viszont, ahol inkább szlovákul beszélnek, 1381-szer nagyobb valószínűséggel járatták gyerekeiket szlovák iskolába. (KEHL–VINCZE, 2009: 77)

A kultúra mint megtartó pillér

A szlovákiai magyar kultúra az egyetemes magyar kultúra része. A kultúra autonóm. Egy politikai párt csak kezdeményező, közvetítő és ösztönző lehet.

1. Tisztelni és becsülni kell a kultúrát, támogatni annak mind hivatásos, mind amatőr művelőit. A kisebbségi kultúra nem maradhat fenn csak államilag garantált, minimális hivatásos intézményhálózattal, szükség van annak nem hivatásos művelőire is.

2. Fontos a törvényi háttér megteremtése a kisebbségi kultúrák és kulturális szervezetek jogállásáról, munkájuk finanszírozásáról, az átlátható pályázati rendszerekről. (A Magyar Koalíció Pártja választási programnyilatkozata – 2012, 2012. jan. 24. <http://www.mkp.sk/pv2012> [2012. 03. 10. 20:24])

A többségi állam tehát nem veszi teljes mértékben figyelembe a nemzeti kisebbségek kultúramegtartó igényeit, ez megnyilvánul az oktatás területén is. „A tömeges történelemtanítás ugyanis mindmáig a nemzetállam legitimációs igényeire épül, a nemzetközpontú történelemszemléletet képviseli. Más szóval: az iskolai történelemoktatás alapvető társadalmi funkciója a nemzet(állam)központú történelemszemlélet közvetítése.” (JAKAB Gy., 2009: 330) A nemzetállam-központúságot azonban többen is túlhaladottnak tartják. Rudolf Kučera *Közép-Európa története egy cseh politológus szemével* című kötete utószavában írja Popély Gyula: „...társaságunkban ejteni kellene a nemzetállam eszméjét, és valamilyen közös közép-európai identitást kellene magunkra öltöznünk.” (POPÉLY Gy., 2008: 153; 2009: 44)

Ennek a közös közép-európai identitásnak azonban nem mond ellent a nemzeti kisebbségek önrendelkezésre való törekvése. Így például „a magyarság lelkületében évtizedeken át élő ellenzéki vágy is az önrendelkezési vágy lappangó megnyilvánulásaként lehet tekinteni.” (DURAY, 1999: 371) Az önrendelkezés lenne ugyanis a kultúra és ezáltal a nemzeti kisebbség megmaradásának egyik biztosítója.

Tudjuk, hogy „...ha a vegyes házasságokban élők nem magyartalanodnának el, ha mindannyian magyar iskolába íratnánk a gyermekeinket, ha az anyaországi hatalom párhovatartozástól függetlenül törődne velünk, akkor nem kellene aggódnunk a fennmaradásunkért.” (Koncsol László kijelentése Csáky Pál *Álom a szabadságról* című könyve bemutatóján, 2012. február 10-én. Csáky: megoldás a kulturális autonómia.

KITEKINTŐ.HU. http://kitekinto.hu/karpat-medence/2012/02/10/csaky_megoldas_a_kulturalis_autonomia [2012. 03. 06. 8:08] De vajon meddig lesznek még magyar iskolák, meddig támaszkodhat rájuk a nemzetiségi kultúra, ha az iskolákat állandói támadás éri a többségi nemzet részéről?

7. táblázat: A szlovákiai magyarok számának és arányának változása az egyes évtizedekben 1921–2001

Évek	Növekedés/csökkenés			
	Szlovákia szám szerint	Szlovákia %	magyarok szám szerint	magyarok %
1921–1930	328 923	11,0	-58 260	-9,0
1930–1950	112 524	3,4	-237 805	-40,1
1950–1961	731 729	21,3	164 250	46,3
1961–1970	363 244	8,7	33 224	6,4
1970–1980	453 878	10,0	7 484	1,4
1980–1991	283 167	5,7	7 806	1,4
1991–2001	105 120	2,0	-46 768	-8,2

Forrás: GYURGYÍK, 2011: 122

8. táblázat: A szlovákiai magyarok természetes népmozgalma 1991–2010

Évek	Regisztrált adatok			Várható adatok		
	Születések száma	Halálozások száma	Természetes szaporodás	Születések száma	Halálozások száma	Természetes szaporodás
1991–2000	54 923	57 068	-2 145	55 747	67 911	-12 164
2001–2010	39 895	52 948	-13 053	40 493	63 538	-23 044

Forrás: GYURGYÍK, 2011: 123

Az előzetes optimista becslés szerint 2011-ben a magyarok száma megközelíti a 487 ezret, a pesszimista változat szerint alig haladja meg a 461 ezret. (GYURGYÍK, 2011: 127) A 2011-es népszámlálás azonban még

a legpesszimistább becslésnél is rosszabb eredményt hozott. Nemzetiség szerint a magyarok száma 2011-ben 458 467 fő, 2001-hez képest 62 061 fő a fogyás, míg anyanyelv szerint 508 714 fő, de erősebb, 64 215 fős fogyás mellett. A magyarok döntő többsége (több mint 90%-a) Dél-Szlovákiának a Magyarországgal határos déli sávjában él. (Lásd a 12. sz. térképmellékletet: A magyar lakosság népsűrűsége Szlovákiában)

9. táblázat: **A szlovákiai magyarok számának változása 1980–2011**

Év	Magyarok száma (nemzetiség)	%	Változás	Magyarok száma (anyanyelv)	%	Változás
1980	559 490		7 484			
1991	567 296	10,8	7 806			
2001	520 528	9,7	-46 768	572 929	10,7	
2011 -	461 241		-59 287			
2011 +	486 701		-33 827			
2011	458 467	8,5 ⁴⁰	-62 061	508 714	9,4	-64 215

Forrás: GYURGYÍK, 2011: 127, http://hu.wikipedia.org/wiki/Szlov%C3%A1kiai_magyarok (2012. 04. 16. 1:28)

Veszélyes demográfiai jelenségek mutatkoznak: „...míg 1951-ben az alapiskolás korú gyerekek korosztályában a magyar nemzetiségű gyerekek aránya még 14,24% volt, ez 1996-ra fokozatosan 8,48%-ra csökkent. Ha ezt a rohamosan csökkenő tendenciát nem sikerül mérsékelni és megállítani, úgy 30-35 év múlva a szlovákiai magyarok részaránya jóval 5% alá zuhanhat...” (FIBI, 2001: 22)

A megmaradás egyik legfontosabb feltétele a jól működő magyar iskola, és az, hogy a magyar gyerekek magyar, és ne szlovák iskolába járjanak. A magyar gyerekek szlovák iskolába való beíratásának körülményeiről, továbbtanulási esélyeiről, nyomon követésükről nem készültek átfogó felmérések, azok elkészítését a szlovák állam nem támogatja, hanem inkább akadályozza. (lásd fent, ebben a fejezetben, FIBI, 2011)

⁴⁰ 382 493 személy (7%) hovatartozása ismeretlen! http://hu.wikipedia.org/wiki/Szlov%C3%A1kiai_magyarok (2012. 04. 12. 1:28)

Következtetés: az említett, hiányzó felméréseket minél előbb el kell végezni. Mert amíg nem ismerjük pontosan azt a folyamatot, ami ellen védekezni szeretnénk, nem is tudhatjuk a legmegfelelőbb stratégiát kidolgozni, így például az ellen a hiedelem ellen sem, hogy csak a szlovák iskola biztosít a gyerekek széleskörű továbbtanulási lehetőségeket, megalapozva ezzel a jövőjét.

Beiratkozási programok, iskolaválasztás

A Bethlen Gábor Alaptól pályázat útján Nevelés, oktatási, valamint tankönyv és taneszköz támogatásban részesülhet (20 000 + 2 400 Ft-nak megfelelő EUR összeg):

- az az óvódás, aki Szlovákiában működő óvodában magyar nyelvű nevelésben/képzésben vesz részt, illetve magyar nyelvű képzésben kezdi tanulmányait a 2012/2013-as tanévben.

- az az általános és középiskolás tanuló, aki Szlovákiában működő oktatási intézményben alap- vagy középfokú tanulmányait magyar nyelven folytatja, vagy speciális magyar nyelvű oktatásban részesül.

A 2011/2012. tanévben igényelhető támogatásokra 2012. március 15-től 2012. április 30-a közötti időszakban folyamatosan lehet pályázni. (http://www.szulofold.hu/id-439-quot_szulofoldon_magyarul_quot.html (2012. 04. 05. 14:53))

Mivel az egész szlovákiai magyar iskolahálózatot érintő, meghatározó kérdésről van szó, nagy szükség van a különböző beiratkozási és támogatási programok résztvevői közötti összehangolásra. A szerteágazó tevékenységekről tájékoztatásul lásd lent az 5. 2. Ajánlott irodalom „Beiratkozási programról” részét.

A „klasszikus” értelemben vett alternatív iskolák

Az iskolaválasztási lehetőségek tágabbá tétele érdekében érdemes lenne talán Dél-Szlovákiában felmérést végezni arra vonatkozóan, hogy lenne-e igény valamilyen alternatív iskolatípus bevezetésére. (Itt az alternatív nem a szlovákosítás fedőneve, hanem reformpedagógiai – pl. Montessori iskolák és Waldorf-iskolák –, valamilyen szerű, illetve hagyományostól eltérő iskolát jelent.) Ezeknek a pedagógiáknak egyik közös vonása, hogy megkísérlik feloldani az iskolán belüli merevséget. (Az iskolán belüli merevségekről lásd FERGE, 1984: 80–81)

Monostori Sebestyén: Életjel (Farnad, 2004)
(Szűcs Boglárka felvétele, 2014)

4. Összegzés

Ami a felvidéki magyarság helyzetét, megmaradását, intézményeinek, kultúrájának életben maradását illeti, én nagyon borúlátó vagyok. Milyen jövőképet tudok elképzelni? Nagyon sanyarút.

A népszámlálási adatok eredményei a magyar kisebbség csökkenő tendenciáját vetítették elénk. Sokak számára sokkoló volt, hiszen még a legpesszimistább előrejelzések is ettől az értéktől jobbat jósoltak. Az adatok megjelenésekor sokan, sokféleképpen elemezték, magyarázták a számokat, amelyek magukért beszélnek. És mi van a számok mögött? A kisebbségi magyar népesség elöregedése, asszimiláció, nemtörődömség, a hovatartozás bizonytalansága, esetleg félelem? Ha nem sikerül valamit tenni, úgy 30-35 év múlva a szlovákiai magyarok részaránya jóval 5% alá zuhanhat (lásd fent FIBI, 2001: 22). Mi lenne az alapvető feladatunk, teendőnk, hogy a további csökkenést megállítsuk? Mi lehetne a megoldás? Az a párt, amelytől a leginkább elvárható lett volna, hogy képviselje a szlovákiai magyarok érdekeit, nem került be a parlamentbe (MKP, Megoldás – Riešenie), és ráadásul a választások napján (2012. március 10-én), mint valami végzetes (intő) előjel, leégett az egyik legértékesebb összmagyar kulturális örökség, a krasznahorkai vár (amely természetesen Szlovákia kultúrájának is részét képezi). A magyar nyelv és identitás megtartása, valamint a kultúra ápolása elengedhetetlen feltétele a kisebbségben élő magyarság megmaradásának. Ezért is lenne fontos, hogy a felvidéki magyar szülők magyar tannyelvű iskolákba járassák gyermekeiket. A legfőbb problémák egyike viszont éppen az, hogy a valójában üres háttérű, csak az asszimilációt gyorsító propaganda hatására a magyar családok 15-20%-a magyar nyelvű iskola helyett a szlovákot választja gyermekének, nem gondolva arra, hogy amikor iskolát választ gyermekeinek, akkor egyben a jövőjét is meghatározza a számára. Meg kellene értetni a szülőkkel, hogy téves az a nézet, hogy gyermekük boldogulása csak a többség nyelvén, azaz szlovákul megszerzett tudással valósulhat meg. Fontos lenne a magyar anyanyelvű oktatás erősítése, egy minőségi oktatás megteremtése, amely felhasználható tudást ad a jól felszerelt, megfelelően képzett és elkötelezett pedagógusokat foglalkoztató, ésszerű tankönyvkínálattal rendelkező magyar tannyelvű iskolákból kikerült diákok számára, megalapozva ezzel az életben való sikeres boldogulásukat. El kellene oszlatni azt

a tévhitet, hogy csak szlovák iskolába járva valósul meg az egyén érvényesülése. Ezzel a több évtizedes hamis, megalapozatlan érveléssel, szlogennel az identitásukban elbizonytalanodott szülőket manipulálják. A szlovák iskola soha nem adhatja meg azt, amit a magyar iskola. Hogy mire is gondolok? Gondolok itt többek között az irodalomunkra, a történelmünkre, a hagyományainkra és a kultúránkra. A szlovák iskolába járó gyerekek nagy többségénél a magyar kultúrához való kötődés megszűnik. A sokaknál létrejövő nyelvcserével pedig megtörténik az identitásváltás is. (Vö. PÉK, 2011: 5) Tudatosítani kell az anyanyelvű oktatás előnyeit, annak fontosságát. Szilárd alapokat csakis az anyanyelven lehet elsajátítani, és erre a stabil alapképzésre lehet majd építkezni, mind tudásban, mind léleken. Ezen kívül ne feledkezzünk meg egy nagyon fontos tényről sem, ugyanis a magyar iskolákban szerzett bizonyítvány ma az Európai Unió munkaerőpiacán mindenképp versenyképesebb a csak szlovákul tudókkal szemben. A magyar iskolában az anyanyelvű oktatás mellett biztosított a világnyelv elsajátítása, valamint a többségi nemzet nyelvének elsajátítása is. Azoknak a szülőknek, akik attól tartanak, hogy magyar iskolában gyermekük nem tanulja meg az államnyelvet a megfelelő szinten, vannak egyéb lehetőségek is, amelyekkel segíthetik, hogy gyermekük jól kommunikáljon szlovákul. A szlovák nyelvű könyvek olvasása, filmek nézése, szlovák nyelvű közegben való táboroztatás, esetleg nyelvi különórák.

A mindenkori szlovák kormánynak, amely országa jövőjét tartja szem előtt, tudnia kellene, hogy nemzetiségei számára a nemzetiségi iskolák tönkretétele és az anyanyelv szankcionálása helyett annak használatának elősegítését kellene szorgalmaznia és segítenie, biztosítani az anyanyelven megszerzett tudás lehetőségét. Le kell szögezni, hogy a nemzeti kisebbségek asszimilációjára tett minden kísérlet egyben az ország kulturális sokszínűségét is szegényíti.

A többségi nemzet részéről a szlovák iskolák (látszatervekkel, de sajnos mégis hatékony) propagálása mellett erőszakosabb asszimilációs eszköz a magyar iskolák különböző szinten való kétnyelvűsítésére tett (ez ideig szerencsére mindig megghiúsult) kísérletek, már az 50-es évek közepétől kezdve gyakorlatilag napjainkig.

A hatalom különböző, nem törvényerejű rendeletekkel is folyamatosan igyekezett megbontani a magyar anyanyelvű oktatást, gyöngíteni a magyar iskolák szerepét, visszaszorítani a magyar nyelvhasználatot. 1989 óta ilyen volt a nemzetiségileg vegyes lakosságú területek iskola-

ügyének előtérbe állítása, az ún. alternatív oktatás bevezetésére tett kísérlet és a kétnyelvű bizonyítványok megvonása. (LÁSZLÓ, 2001: 29)

A kisiskolák körzetesítése rendkívül súlyosan érintette a szlovákiai magyar iskolahálózatot. A már 1953-ban megtervezett, de csak a 60-as évek elején megkezdett integráció következményei a mai napig is éreztetik hatásukat. Megbomlott az egységes magyar iskolahálózat, aminek következtében rohamosan emelkedett a szlovák iskolába kényszerítő körülmények miatt járó magyar gyerekek száma. (FIBI, 2001: 20–21)

Szemléletváltásra lenne szükség a szlovákiai magyarok körében mind a gyermekvállalási szokások, mind az iskolaválasztás következetességének tekintetében. A kétnyelvűsítés (érthetőbben: a magyar iskolák elszlovákosítása) ellen mindeddig (a rendszerváltás előtt és után is) eredményesen tudott fellépni a magyar közösség, de ha gyengül a közösségen belüli összetartó erő (márpedig sajnos ez tapasztalható), akkor már nem lehet a többségi nemzet részéről jövő erőszakos asszimiláció elleni egységes fellépésre sem gondolni. Egymást gyengítő (jobb esetben erősítő) folyamatokról van szó: ha csökken a magyar népesség, csökken a kollektív magyar identitástudat, könnyebben kikezdzhető a közösség, könnyebben érvényesül a propaganda, hogy a magyar gyerekek akkor érvényesülnek jobban, ha szlovák iskolába járnak. Hosszú távon pedig és nagy átlagban a szlovák iskolába járó magyar gyerekek a későbbiekben elvesznek a magyar kultúra, a magyar közösség számára, és ezzel is csökken majd a magyar népesség. Jelenleg azt tehetjük meg, hogy meggyőzzük a szülőket: írássák magyar óvodába, iskolába a gyerekeiket, hogy ezáltal nagyobb eséllyel maradjanak meg magyar identitásúaknak, így jobban ellen tudnak majd állni a többségi nemzet részéről jövő, különböző asszimilációs törekvéseknek. Sokat számít az anyaország viszonyulása a kérdéshez. Kedvező Magyarország-kép bizonyára arra inspirálja a szlovákiai magyarokat, hogy tartsák meg magyar identitásukat, és fordítva. Ne legyen szegény a magyar identitás, mert lelkiileg „Európában senkinek sem szabad kisebbségének lennie, mert az nem statisztikai kérdés, hanem a méltóság vagy a megalázottság alternatívája.” (PÉNTEK, 2007: 98)

Községi Hivatal, Farnad
(Szűcs Boglárka felvétele, 2014)

5. Irodalom

5. 1. *Felhasznált irodalom*

- ANDRÁSFALVY Bertalan: Mit nevezhetünk magyarnak? In: Mi a magyar? Szerk. Romsics Ignác–Szegedy-Maszák Mihály. Budapest: Habsburg Történeti Intézet–Rubicon Kiadó, 2005.
- ARDAY Lajos: Nyelv, identitás, oktatás. In: Identitás – nyelv – irodalom. Kérdések és válaszadási lehetőségek a Muravidéken és Dél-Szlovákiában. Szerk. Ruda Gábor. Pilisvörösvár: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (a továbbiakban: MBKKE), 2005. 147–155. p.
- A. SZABÓ László: A nemzeti oktatás problémái Szlovákiában a közoktatási törvény és a nyelvtörvény ellentmondásai tükrében. In: Fórum Társadalomtudományi Szeme. 2011. 3. sz. 97–114. p.
- BAJNOK István: A helytelen kétnyelvűsítés a gyermekelmegyógyász szemével. In: Kétnyelvűség a Kárpát-medencében. Szerk. Győri-Nagy Sándor–Kelemen Janka. Szada: Pszicholingva Nyelviskola, 1992. 20–27. p.
- BENŐ Attila–PENTEK János (szerk.): A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok. Dunaszerdahely–Kolozsvár: Gramma Nyelvi Iroda–Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, 2011.
- BINDORFFER Györgyi: NYELVÉBEN ÉL AZ ETNIKUM – Identitás, nyelvi és kulturális reprezentáció egy magyarországi sváb faluban. <http://www.mtapti.hu/mszt/19972/bindorff.htm> (2012. 03. 02. 8:53)
- BLAZSEK Rudolf: A népművelés jogi háttere Szlovákiában. In: Magyarok Szlovákiában IV. kötet. Oktatásügy (1989–2006). Szerk. László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 277–290. p.
- CSANDA Gábor: Az irodalmi élet alakulása és intézményi feltételei. In: Magyarok Szlovákiában III. kötet. Kultúra (1989–2006). Szerk. Csanda Gábor–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 11–16. p.
- CSANDA Gábor–FÓNOD Zoltán: Könyvkiadás 1945 után (szócikk). In: A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona 1918-tól napjainkig. (Folyamatosan kiegészülő internetes változat) Somorja: Fórum Ki-

- sebbségkutató Intézet, http://www.foruminst.sk/hu/9/lexikon/0/a_csehszlovakiai_magyarok_lexikona/34 (2012. 04. 11. 7:16)
- CSERNICSKÓ István–SZABÓMIHÁLY Gizella: Hátrányból előnyt: a magyar nyelvpolitikai és nyelvtervezés kihívásairól. In: A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok. Szerk. Benő Attila–Péntek János. Dunaszerdahely–Kolozsvár: Gramma Nyelvi Iroda–Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, 2011. 163–194. p.
- CSICSAY Alajos: Iskolatörténet. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2002.
- CSICSAY Alajos: Gyermekirodalom megjelenési lehetősége (Cseh) Szlovákiában. In: Kisebbségi gyermekirodalmak. Muravidék, Magyarország, Dél-Szlovákia. Szerk. Ruda Gábor. Pilisvörösvár: MBKKE, 2005. 46–50. p.
- CSICSAY Alajos: Kisebbségi (magyar) oktatásügy és benne a pedagógusok szerepe Szlovákiában. = Átkelő – az Ister-Granum Eurorégió kulturális folyóirata, 2008/2. Észak-Kelet Régió Alapítvány, 2008. 37–41. p.
- DEÁK–ELEK: Történelem a gimnáziumok és a középiskolák 1. osztálya számára. = PEDAGÓGUSFÓRUM. A Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetségének lapja, XI. évf. 2. sz. (2012. február) 19. p.
- DEKAN, Ján–MACEK, Jozef–HUSA, Václav–HUSOVÁ, Mária–KLÍMA, Arnošt–DOLEŽAL, Juraj–KRÁL, Vaclav: A Csehszlovák Köztársaság történelme. A csehszlovákiai magyar tannyelvű harmadfokú iskolák IV. osztálya számára (11. évfolyam). Bratislava: Szlovák Pedagógiai Kiadóvállalat, 1953.
- DOLNÍK Erzsébet: Iskolarendszerek, törvényalkotás az iskolaügy területén. In: Magyarok Szlovákiában IV. kötet. Oktatásügy (1989–2006). Szerk. László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 19–45. p.
- DURAY Miklós (összeáll.): Kettős elnyomásban. Dokumentumok a csehszlovákiai magyarság helyzetéről és jogvédelméről 1978–1988. New York: Hungarian Human Rights Foundation–Püski, 1989; Pozsony/Bratislava: Madách-Posonium, 1993, második, bővített (Szlovákiában első) kiadás.
- DURAY Miklós: Önrendelkezési kísérleteink. Somorja: Méry Ratio, 1999.
- É. KISS Katalin: Anyanyelvünk állapotáról. Budapest: Osiris Kiadó, 2004.

- FAZEKAS József–HUNČIK Péter (szerk.): Magyarok Szlovákiában II. kötet. Dokumentumok, kronológia (1989–2006). Somorja–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2005.
- FERGE Zsuzsa: Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1984.
- FIBI Sándor: A szlovákiai magyar iskolák ötven éve (1960–1989). In: A szlovákiai magyar iskolák története 1949–1999. (Katedra Füzetek 8) Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2001. 17–36. p.
- FIBI Sándor: Nem előadás, inkább elmélkedés, hangosan kimondott belső monológ. www.felvidek.ma 2011. február 21. http://old.felvidek.ma/index.php?option=com_content&view=article&id=27127&catid=64&Itemid=131 (2012. 03. 15. 21:14)
- GABZDILOVÁ, Soňa: Magyar nyelvű oktatás Szlovákiában az 1944–1949-es évek politikai-társadalmi változásainak tükrében. http://www.saske.sk/cas/archiv/2-2007/gabzdilova_sapos.html (2012. 04. 05. 0:56)
- GÁL Sándor egybegyűjtött művei VI. A Szövetség. Pozsony: AB-ART Kiadó, 2006.
- GÁLL Ernő: A sajátosság méltósága és ami mögötte van. In: Uő: A sajátosság méltósága. Bp.: Magvető Könyvkiadó, 1983.
- GEREBEN Ferenc: Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében. Budapest: Osiris Kiadó–MTA Kisebbségkutató Műhely, 1999.
- GEREBEN Ferenc: A Kárpát-medencei magyarság identitástudtának regionális és össznemzeti vonásai. In: Éltető anyanyelvünk. Mai nyelvművelésünk elmélete és gyakorlat. Írások Grétsy László 70. születésnapjára. Szerk. Balázs Géza–A. Jászó Anna–Koltói Ádám. [Budapest], Tinta Könyvkiadó, [2002] 186–192. p.
- GÖRÖMBEI András: Az irodalom szerepe a magyar nemzeti tudat alakításában. In: Irodalom, nemzet, identitás. A VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Debrecen, 2006. augusztus 23–26.) elhangzott előadások. Szerk. Jankovics József–Nyerges Judit. Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2010. <http://mek.oszk.hu/08100/08170/html/index.htm#2> (2012. 03. 05. 17:24)
- GRENDÉL Lajos: Irodalom, könyvkiadás. In: Magyarok Szlovákiában (1989–2004). I. kötet. Szerk. Fazekas József–Hunčík Péter. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2004. 448–445. p.

- GYÖRY Adrienn: Az államnyelv és a kisebbségi nyelv a tankönyvekben. = Fórum Társadalomtudományi Szemle. 2010. 1. sz.
- GYÖRI-NAGY Sándor: Kétnyelvű kiegyenlítődés a magyarban. In: Kétnyelvűség a Kárpát-medencében II. Szerk. Györi-Nagy Sándor–Kelemen Janka. Szada: Pszicholingva Nyelviskola, 1992. 109–119. p.
- GYURGYÍK László: A szlovákiai magyarok számának változásai és várható alakulása a 2011. évi népszámlálás időpontjában. In: Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában. Szerk. Ruda Gábor. Pilisvörösvár: MBKKE, 2011. 121–128. p.
- Hét. Ünnepi különszám. 50 éves Csemadok. Pozsony, 1999. március 6.
- HIZSNYAN Géza: Színházak – színházi élet. In: Magyarok Szlovákiában III. kötet. Kultúra (1989–2006). Szerk. Csanda Gábor–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 95–104. p.
- HORŇÁK Otília: MAGYAR VAGYOK! – magyar vagyok? A szlovákiai magyar nemzeti kisebbség írása a grafológia tükrében (kézirat)
- HUSA, Václav–KROPILÁK, Miroslav: Csehszlovákia története. Bratislava: Szlovák Pedagógiai Kiadóvállalat, 1966.
- IZSÁK Lajos: A felvidéki magyarság jogfosztása és szülőföldjéről való eltávolítása 1944–1949. http://www.foruminst.sk/publ/szemle/2004_3/szemle_2004_3_izsak.pdf (2012. 03. 06. 19:54)
- JAKAB György: Lehet-e közös magyar–szlovák történelemkönyvet írni? In: Kutatási Füzetek 14. A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században. Szerk. Hornyák Árpád–Vitári Zsolt. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2009. 321–350. p. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/kutatasifuzetek14.pdf> (2012. 03. 16. 19:45)
- JAKAB István: A szlovákiai magyar nyelvművelés múltja, jelene és jövője (részletek). = Zempléni Múzsza X. évf. 4. szám, 2010. tél, 20–21. (megjelent: I. évf. 3. szám, 2001. augusztus. 5–17.)
- KALÁSZ Márton: Berlin – zárt övezet. Emlékezések. Budapest: Holnap Kiadó, 2010.
- KÉGLI Ferenc: Többszörös peremhelyzetben. Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. „A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemi történeti útja”. In: ZÁGOREC-CSUKA Judit: A muravidéki magyar könyvek világa. Tanulmányok és publicisztikai írások. Pilisvörösvár–Lendva: MBKKE–Muravidéki Magyar Tudományos Társaság, 2010. 57–63. p.
- KEHL Dániel–VINCZE László: Ki adja szlovák iskolába gyermekét? Néhány adalék a komáromi magyarok iskolaválasztási szokásainak hátteréhez. In:

- Tanulmányok a kétnyelvűségről. Szerk. Lanstyák István–Menyhárt József–Szabó Mihály Gizella. Dunaszerdahely: Gramma, 2009. 71–78. p.
- KIRÁLY Miklós: Egység és sokféleség. Az Európai Unió jogának hatása a kultúrára. Budapest: Új Ember Kiadó, 2007.
- KOMÁROMY Sándor: Erdély, Felvidék, Kárpátalja és a Vajdaság magyar nyelvű gyermeklírja az ezredfordulón (részletek). = Zempléni Múzsza X. évf. 4. szám, 2010. tél, 25. (megjelent: I. évf. 2. szám, 2001. május. 20–30.)
- KULCSÁR Mária: Felnőttoktatás. In: Magyarok Szlovákiában IV. kötet. Oktatásügy (1989–2006). Szerk. László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 277–290. p.
- KUSÝ, Miroslav: A magyarkérdés Szlovákiában. Pozsony: Kalligram, 2002.
- LACZA Tihamér: A magyar sajtó Szlovákiában 1945 után. In: TÓTH László–FILEP Tamás Gusztáv (szerk): A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. II. kötet: Oktatásügy – közművelődés – sajtó, rádió, televízió. Ister Kiadó, Budapest, 1998. 378–426. p.
- LANSTYÁK István: Töprengések a szlovákiai magyarok kétnyelvűségéről. GYÖRI-NAGY Sándor–KELEMEN Janka (szerk.): Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I. Budapest: Széchenyi Társaság, 1991. 20–29. p.
- LANSTYÁK István: Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között. Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1994. 5. évf. 4. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00020/pdf/07.pdf> (2012. 02. 27. 23:48)
- Ne taszítsuk ki a kettős identitásúakat! Beszélgetés LANSTYÁK István nyelvészprofesszorral. westindex.sk <http://www.westindex.sk/asszimilacio/ne-taszitsuk-ki-a-kettos-identitasuakat> (2012. 03. 06. 8:16)
- LÁSZLÓ Béla: A (cseh)szlovákiai oktatásügy szerkezete, valamint közigazgatási és jogi keretei 1945 után. In: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 II. Szerk. Tóth László–Filep Tamás Gusztáv. Budapest: Ister Kiadó, 1998. 94–178. p.
- LÁSZLÓ Béla: A szlovákiai magyar oktatásügy a kilencvenes években. In: A szlovákiai magyar iskolák története 1949–1999. (Katedra Füzetek 8) Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2001. 37–71. p.

- LÁSZLÓ Béla: A magyar oktatásügy. In: Magyarok Szlovákiában (1989–2004). Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az Európai Unió csatlakozásig I. kötet. Szerk. Fazekas József–Hunčík Péter. Somorja–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2004. 183–246. p.
- LÁSZLÓ Béla: Az iskolai művelődés a statisztikák tükrében. In: Magyarok Szlovákiában IV. kötet. Oktatásügy (1989–2006). Szerk. László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 59–149. p.
- LÁSZLÓ Béla: Magyar pedagógusképzés Csehszlovákiában 1945 után. In: Magyarok Szlovákiában IV. kötet. Oktatásügy (1989–2006). Szerk. László Béla–A. Szabó László–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 153–156. p.
- LISZKA József: A szlovákiai magyar tudományos könyvkiadás a rendszerváltástól napjainkig. In: A határon túli magyar tudományos könyvkiadás. Összeáll., szerk. SIMON Attila. Somorja–Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum Könyvkiadó, 2005. 95–110.
- NOSTRA TEMPORA, 12. Sorozatszerk. TÓTH Károly. Somorja – Šamorin: Fórum Kisebbségkutató Intézet. <http://www.ekonyvkereso.net/file/03200/03270/03270.pdf> (2012. 04. 17. 20:49)
- MOLNÁR Imre: A magyar anyanyelvű egyházak helyzete Csehszlovákiában. In: A (Cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998. I. kötet. Szerk. Tóth László–Filep Tamás Gusztáv. Ister Kiadó, 1998. 207–255. p.
- NÉMETH Zoltán: Egy magyarországi szlovák és egy szlovákiai magyar község kétnyelvűsödésének sajátosságairól. In: Kétnyelvűség a Kárpát-medencében I. Szerk. Győri-Nagy Sándor–Kelemen Janka. Budapest: Széchenyi Társaság, 1991. 35–52. p.
- PÉK László: A döntés a szülők kezében van. = Pedagógusfórum X. évf. 1. sz. (2011. január) 4–5. p.
- PÉNTÉK János: Nyelv és identitás a Kárpát-medencében. = Hitel XX. évf. 7. sz. (2007) 91–98. p.
- PÉNZES István: A felvidéki magyar gyermekirodalom évtizedei s jelenléte a tankönyvekben. In: Kisebbségi gyermekirodalmak. Mura-vidék, Magyarország, Dél-Szlovákia. Szerk. Ruda Gábor. Pilisvörösvár: MBKKE, 2005. 31–35. p.
- POPÉLY Árpád: A csehszlovákiai magyar kisebbség történeti kronológiája (1950–1964). Fórum Kisebbségkutató Intézet. -> Publikációk -

- > Fórum Társadalomtudományi Szemle -> IV. évfolyam, 2002/1. szám <http://epa.oszk.hu/00000/00033/00009/popely.htm> (2012. 03. 02. 11:39)
- POPÉLY Árpád: A (Cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992. [Budapest:] Xantusz Iroda, 2006.
- POPÉLY Árpád: A (Cseh)szlovákiai magyarság történeti kronológiája 1944–1992. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006a. <http://mek.oszk.hu/08000/08069/08069.pdf> (2014. 06. 05. 1:08)
- POPÉLY Gyula: Utószó: Közép-európai sorsszerűségeink – térben és időben. In: Kučera Rudolf: Közép-Európa története egy cseh politológus szemével. Budapest: Korma, 2008. 145–153. p.
- POPÉLY Gyula: Közép-európai sorsszerűségeink. = Zempléni Múzsá IX. évf. 3. szám, 2009. ősz, 39–45. p.
- RUDA Gábor: Gondolatok a szlovéniai Muravidéken alkalmazott kétnyelvű oktatási modellről. In: Az iskola mint asszimilációs gépezet. Muravidéki kétnyelvű oktatás, rábavidéki nemzetiségi iskolák. Szerk. Uő. Pilisvörösvár: MBKKE, 2002. 71–85. p.
- RUDA Gábor: Előszó. In: Kisebbségi gyermekirodalmak. Muravidék, Magyarország, Dél-Szlovákia. Szerk. Uő. Pilisvörösvár: MBKKE, 2005. 4–5. p.
- RUDA Gábor: „Honnan jövünk? Kik vagyunk? Hová megyünk?” Adalékok az 50 éves muravidéki kétnyelvű oktatási modellhez. In: A muravidéki kétnyelvű oktatás fél évszázada. ZORA 68. Szerk. Kolláth Anna. Bielsko-Biala–Budapest–Kansas–Maribor–Prah: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti–Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, 2009. 149–158. p.
- SIDÓ Zoltán: Ötvenéves a 2. világháború utáni magyar oktatás Szlovákiában (1949–1960). In: A szlovákiai magyar iskolák története 1949–1999. (Katedra Füzetek 8) Sidó Zoltán–Fibi Sándor–László Béla. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2001. 7–15. p.
- SIMON Attila: A szlovákiai magyarok története. Xantusz, 2001. http://www.hhrf.org/xantusz/mvszlo_tortenet.html (2012. 03. 01. 8:35)
- SZABÓ Rezső: A Csemadok és a Prágai Tavasz. Pozsony: Kalligram, 2004.
- SZABÓMIHÁLY Gizella: A szlovákiai magyarság nyelvi helyzete. In: Magyarok Szlovákiában III. kötet. Kultúra (1989–2006). Szerk. Csanda Gábor–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 261–278. p.

- SZARKA László: Magyar tannyelvű közoktatás és felsőoktatás Szlovákiában. Adatok a jogszabályi és tannyelvi szabályozásról. In: Nemzetiségi iskolák Magyarországon, Szlovákiában és Szlovéniában. Szerk. Ruda Gábor. Pilisvörösvár: MBKKE, 2011. 130–136. p.
- SZÉKELY András Bertalan: Határhártyák. Pilisvörösvár: MBKKE, 2005.
- SZÉKELY András Bertalan (szerk.): Varga Sándor emlékkönyv. Szlovéniai magyar változások a XX. században. Pilisvörösvár: MBKKE, 2008.
- SZÉKELY Tünde: „Minden szervezetben minden hónapban egy rendezvény” – A Csemadok hatvan éve – In: HATÁRHELYZETEK II. Kultúra – Oktatás – Nyelv – Politika. Szerk. Kötél Emőke–Szarka László. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, 2009. 128–147. p.
<http://kataszter.martonaron.hu/docs/doc21.pdf> (2012. 03. 03. 15:04)
- SZOTÁK Szilvia: Törvényes garanciák és gyakorlat a horvátországi, szlovéniai és ausztriai magyarság életében. BENŐ Attila–PÉNTEK János (szerk.): A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok. Gramma Nyelvi Iroda–Szabó T. Attila Nyelvi Intézet, Dunaszerdahely–Kolozsvár, 2011. 153–162. p.
- TÓTH László: Köz – művelődés – történet. In: A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 II. kötet. Szerk. TÓTH László–FILEP Tamás Gusztáv. Budapest: Ister Kiadó, 1998. 234–322. p.
- A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998 IV. Szerk. TÓTH László–FILEP Tamás Gusztáv. Budapest: Ister Kiadó, 2000.
- TÓTH Pál Péter: Kreativitás és stressz a kisebbségben élő magyarság körében. = Regio – Kisebbségtudományi Szemle 1991. 2. évf. 2. sz. <http://epa.oszk.hu/00000/00036/00006/pdf/11.pdf> (2012. 02. 27. 0:14)
- VADKERTY Katalin: A reszlovakizáció. Pozsony: Kalligram, 1993.
- VAJDA Barnabás: Magyarságkép a csehszlovákiai történelem tankönyvekben 1950–1993. In: A magyarságkép a közép-európai tankönyvekben a 20. században, 259–282. p. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2009. szeptember. <http://www.idi.btk.pte.hu/dokumentumok/kutatasifuzetek14.pdf>
- VANČO Ildikó: A szövegértés alakulása alsó tagozattól az érettségiig, az azt befolyásoló tényezők. = Átkelő – az Ister-Granum Eurorégió kulturális folyóirata, 2008/1. Észak-Kelet Régió Alapítvány, 2008. 35–39. p.

- VANČONÉ Kremmer Ildikó: A beszédészlelés és a szövegértés problémái magyar–szlovák kétnyelvű gyermekeknél. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem, 2007.
- VARGA Sándor: Csemadok. In: Magyarok Szlovákiában (1989–2004). I. kötet. Szerk. Fazekas József–Hunčík Péter. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2004.
- VÉGH László: Könyvtárak. In: Magyarok Szlovákiában III. kötet. Kultúra (1989–2006). Szerk. Csanda Gábor–Tóth Károly. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2006. 143–148. p.
- VRAUKÓNÉ LUKÁCS Ilona: Gondolatok a külhoni magyar könyvtárak és könyvtárosok támogatásáról. = Könyv, könyvtár, könyvtáros. 2011. 12. sz. 20. évf. 12. szám. 12–30. p.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. „A muravidéki magyarság könyvkultúrájának szellemtörténeti útja”. Lendva: Magyar Nemzeti Művelődési Intézet, 2007.

5. 2. Ajánlott irodalom

- BITSKEY Botond (szerk.): Határon túli magyarság a 21. században. Konferencia sorozat a Sándor-palotában. Tanulmánykötet. Budapest: Köztársasági Elnöki Hivatal, 2010.
- ECO, Umberto: Hogyan írunk szakdolgozatot? Budapest: Gondolat, 1994.
- FELVIDÉKI PORTÁLOK <http://www.felvidek.ma/linkek/karpat-medence/felvideki-portalok> (2012. 03. 03. 15:16)
- Folyóirattár, Fórum Intézet <http://www.foruminst.sk/hu/16/4/18/folyoirattar/5>
- GABZDILOVÁ, Soňa: Maďarské školstvo na Slovensku v druhej polovici 20. storočia. Lilium Aurum: Dunajská Streda, 1999.
- GABZDILOVÁ, Soňa: Mennyei mutatók változásai a magyar tanítási nyelvű intézmények és diákjainak számára 1990–2001 között. = Fórum Társadalomtudományi Szemle -> V. évfolyam, 2003/3. szám. 41–48. p.
- G. KOVÁCS László–POPÉLY Gyula: Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből (1918–1992). Pozsony: Kalligram, 1993.
- A Goldman-féle jéghegy modell http://www.interkulturalis.hu/pagesMO/Alapfog_jeghegy.html (2012. 01. 25. 8:14)

- Határon túli magyarság a XXI. században: tények és perspektívák – Válogatás a KEH által szervezett konferencia előadásaiból, 2006. május 4. <http://adatbank.transindex.ro/cedula.php?kod=1268>
- HODOSSY Gyula (összeállította): Helyzetkép a szlovákiai magyar közoktatásról. A Szlovákiai Magyar Oktatási Fórum konferenciájának anyaga. Dunaszerdahely: Lilium Aurum, 2002 (<http://mek.oszk.hu/01500/01528/01528.pdf>)
- Kalligram Alapítvány Jogi Elemzőközpontja: Háttéranyag a Beneš-dekrétumokról. Új Szó, 2002. május 31. péntek <http://uj szo.com/cimkek/gondolat/2002/05/31/hatteranyag-a-benes-dekretumokrol>
- KORABELI DOKUMENTUMOK <http://www.mtaki.hu/docs/cd1/konyv/konyv2.pdf> (2012. 03. 16. 8:36)
- KRASZNAHORKA. Vendég: Fehér István meghurcolt magyar. Téma: Krasznahorka és a magyargyűlölet a Felvidéken. Műsorvezető: Szaniszló Ferenc. ECHOTV, Világ-panoráma, Adás dátuma: 2012-03-23 http://www.echotv.hu/index.php?akt_menu=71&mm_id=108&v_id=12802 (2012. 03. 27. 21:40)
- MADÁR Ildikó, 2007. március 19. - 11.42 Alternatív iskolák http://pihgy.hu/?q=bemutatkozo/szaktan/iskolasegito/publikacio/alternativ_iskolak_napjainkban
- Magyar tanítók albuma. Tanulmányok a nemzetnevelés jegyében folyó elemi népoktatás, a népiskolával kapcsolatos intézmények és a népművelés legfőbb kérdéseiről. Budapest: May János nyomdaipari műintézet Rt., 1938.
- MELEG Csilla (válogatta és szerk.): ISKOLA ÉS TÁRSADALOM II. (SZÖVEGGYŰJTEMÉNY). JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke, Pécs, 1999. <http://rs1.szif.hu/~nyeki/okt/isktarsII.pdf> (2012. 02. 29. 23:46)
- MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Fórum Kisebbségkutató Intézet–Max Weber Társadalomtudományi Központ–Beregszászi Magyar Főiskola–Vajdasági Magyarságkutató Tudományos Társaság: Karrierutak vagy parkoló pályák? Friss diplomások karrierje, migrációja, felnőttoktatási igényei a Kárpát-medencében. Kutatási zárójelentés, 2007. http://www.mtaki.hu/docs/mandel_kinga_all_in_one/mandel_kinga_karrierutak_vagy_parkolopalyak_zarojelentes.pdf (2012. 3. 3. 15:16)
- MTI: Újra lehet használni a szlovákiai iskolákban a magyar történelemkönyveket http://eduline.hu/kozoktatas/2011/12/13/Ujra_lehet_hasznalni_a_szlovakiai_iskolakba_DQMUOR

- PÁSZTOR Adél: Iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek kisebbségben. Budapest: BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM Szociológia Tan-szék, 2004. http://www.szochalo.hu/uploads/media/iskolazottsagi_eselyegyenlotlensegek.pdf (2012. 03. 06. 8:09)
- PÉK László (szerk.): Beiratkozások a szlovákiai magyar iskolákba. Tanulmányok, vélemények, statisztikák. Az SZMPSZ belső kiadványa, megjelent a Szülőföld Alap támogatásával. Galánta, 2006. http://www.szmps.sk/szmps/add_frame_main.php?name=beiratkozas/index.html (2012. 02. 24. 9:42)
- POPÉLY Árpád: Iratok a csehszlovákiai magyarság 1948–1956 közötti történetéhez I. Válogatás a csehszlovák állami és pártszervek magyar kisebbséggel kapcsolatos dokumentumaiból. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008. <http://mek.niif.hu/06700/06746/06746.pdf>
- POPÉLY Árpád–SIMON Attila (szerk.): A rendszerváltás és a csehszlovákiai magyarok II. – 1989–1992. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2011.
- RUDA Gábor (szerk.): Kisebbségek és népcsoportok Európája. Pilisvörösvár: MBKKE, 2007.
- RUDA Gábor–SZABÓMIHÁLY Gizella (szerk.): Pilisvörösvár – Dunaszerdahely – Komárom – Nyitra – Esztergom: Nemzetkép és identitás a nemzetiségi iskolák tankönyveiben. Közép-európai példák: Magyarország és Szlovákia. MBKKE – GRAMMA Egyesület – Nyitrai Konstantín Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar – Selye János Egyetem, 2013. <http://muravidek.eu/images/dokumentumok/nemzetkep-es-identitas-cd.pdf>
- SZARKA László (szerk.): A szlovákiai magyarok kényszerkitelepítésének emlékezete, 1945–1948. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kecskés László Társaság, Komárom, 2003, 303 o. (CD melléklet)
- SZARKA László: Az 1945–1948. évi kényszerszervek története és emlékezete. http://www.mtaki.hu/docs/szarka_laszlo_1945_1948_kenyszerkilepitesek_emlekezete.pdf (2012. 03. 16. 8:41)
- SZARKA László (szerk.): Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában, 1944-1949. Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet-Kecskés László Társaság, Komárom, 2005, 313 p.
- Források a Kelet-közép-európai Kisebbségek 20. századi történetéhez 2. Sorozatszerkesztő: SZARKA László és TÓTH Ágnes <http://>

www.mtaki.hu/kiadvanyok/jogfoszto_jogszabalyok_main.html?printable=1 (2012. 04. 05. 9:19)

SZARKA László: A Beneš-dekrétumok. Cseh dilemmák. Közép-európai történelmi szomorújátékok, 2000. (15. évf.), 2003. 2. 46–47. p. http://www.mtaki.hu/docs/szarka_laszlo_cseh_dilemmak_2000_2003_02.pdf

SZARKA László: Edvard Beneš elnöki dekrétumairól. Németek és magyarok kitelepítése Csehszlovákiából, Historia, 24(2), 5–10 (2002) http://www.mtaki.hu/docs/szarka_laszlo_edvard_benes_dekretumairol_historia_2002_02.pdf

Szlovákia http://www.hhrf.org/xantusz/mv_szlovakia.html

Szlovákiai magyar tannyelvű alap- és középiskolák jegyzéke <http://www.infovek.sk/predmety/madarcina/index.php?k=56>

<http://felvidekiiskola.lap.hu/>

Szlovákiai magyarok http://hu.wikipedia.org/wiki/Szlov%C3%A1kiai_magyarok

VAJDA Barnabás: Bevezetés a történelemdidaktikába és a történelemmetodikába. Egyetemi jegyzet. Selye János Egyetem, Komárom, 2009.

VAJDA Barnabás: A pozsonyi magyar pedagógiai iskola 1956-os fekete szalagos akciói. In: Együtt – Az 1956-os forradalom és a határon túli magyarok. Szerk. Szesztay Ádám. Budapest: Lucidus Kiadó, 2006. 177–195. p.

VAJDA Barnabás: Az 1956-os forradalom tanítása a szlovákiai magyar gimnáziumokban. In: Acta Historica Danubiensia, 1. Szerk. Simon Attila. Komárno: Selye János Egyetem, 2007. 63–71. p.

VAJDA Barnabás: Multiperspektivitás mint a magyar–szlovák közös történelemkönyv alapja. Új Pedagógiai Szemle, 2009/1., 95–101.

VAJDA Barnabás: Miért ne lehetne közös magyar–szlovák történelemkönyvet ími? In: Eruditio-Educatio, SJE, Komárno, 2007/4, II.évf., 4. p. 73–84.

VAJDA Barnabás: Modernizálódó történelemtanítás – kisebbségi helyzetben. In: Iskolakultúra, Pécs, Hungary, XVII. (2007), 11–12., p. 110–119.

VAJDA Barnabás: Az 1956-os forradalom visszhangja a Felvidéken. In: Iskolakultúra, 2006/10, p. 120–128.

A beiratkozási programról

http://www.szmpsz.sk/szmpsz/add_frame_main.php?name=beiratkozasok/index.html

Beiratkozási körút, Via Nova ICS, [Bratislava] h. és é. n. (letöltve: 2012. 01. 28. 0:52) <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=explorer&chrome=true&srcid=0B9l57r3AhiXlNzM5ZGQ0ZGMtNTJkYy00ZTkwLWE5MTYtZjBiY2IxMGRkNDJm&hl=sk&pli=1>

Beiratkozások a szlovákiai magyar iskolákba: http://www.szmpsz.sk/szmpsz/add_frame_main.php?name=beiratkozas/index.html

Tanulmányok, vélemények, statisztikák <http://www.foruminst.sk/hu/67/kereses>

<http://www.foruminst.sk/publ/egyeb/kerekasztal/kerekasztal-pek-laszlo.pdf>

<http://www.felvidek.ma/felvidek/oktatas/32200-beiratasi-programok-par-felvideki-iskolaban>

http://www.rakocziszovetseg.org/common/main.php?pgid=cikk&cikk_id=144&tema_id=71

<http://www.felvidek.ma/felvidek/oktatas>

http://www.szmpsz.sk/szmpsz/add_frame_main.php?name=beiratkozasok/2011/0125_berky/index.html

<http://www.felvidek.ma/felvidek/oktatas/31952-matus-monika-iskolaigazgato-a-szenci-alapiskolarol>

<http://www.bumm.sk/55683/lampl-zsuzsanna-az-asszimilacio-logikaja.html>

<http://www.mkp.sk/search/node/be%C3%ADratkoz%C3%A1si%20program>

Pedagógusfórum. http://www.szmpsz.sk/szmpsz/letoltes/ujsag/pf_2011_01.pdf (2012. 03. 13. 23:34)

Pedagógusfórum. http://www.szmpsz.sk/szmpsz/letoltes/ujsag/pf_2012_02.pdf (2012. 03. 13. 22:59)

Szücs Boglárka felvétele, 2014)

6. Függelék

6. 1. Rövidítések jegyzéke

Csemadok	Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete; Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége; Csehszlovákiai Magyarok Társadalmi és Kulturális Szövetsége; Csehszlovákiai Magyarok Demokratikus Szövetsége
CSISZ	Csehszlovák Ifjúsági Szövetség
CSKP	Csehszlovákia Kommunista Pártja
CSMADNÉSZ	Csehszlovákiai Magyar Demokratikus Népi Szövetség
CSMNB	Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Bizottmánya
EBESZ	Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
KB	Központi Bizottság
MBKKE	Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
MKP	Magyar Koalíció Pártja
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
SZISZ	Szocialista Ifjúsági Szövetség
SZÍSZ	Szlovák Írók Szövetsége
SZLKP	Szlovákia Kommunista Pártja
SZMÍT	Szlovákiai Magyar Írók Társasága
SZMPSZ	Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége
SZNT	Szlovák Nemzeti Tanács

6. 2. Mellékletek jegyzéke

- 1–5. sz. melléklet:** Iskolai bizonyítványok (A szerző tulajdona)
1971/72, 1. oldal, 1971/72, 2. oldal, 1979/80, 1. oldal, 1979/80, 2. oldal, 1984
- 6–8. sz. melléklet:** A *Szovjetbarát* című lap címlapjai
- 9. sz. melléklet:** Igazolvány („Fehérlap”) – Nagy Stefan (Nagy István)
- 10. sz. melléklet:** Igazolvány („Fehérlap”) – Jozef Sányi (Sányi József)
- 11. sz. melléklet:** Výměr – Štefan Nad’ [Végzés – Nagy István]
- 12. sz. melléklet:** A magyar lakosság népsűrűsége Szlovákiában (térkép). Forrás: http://hu.wikipedia.org/wiki/Szlov%C3%A1kia_i_magyarok (2012. 04. 07. 8:33)

6. 3. Mellékletek

1

**ČESKOSLOVENSKÁ SOCILISTICKÁ REPUBLIKA
CSEHSZLOVÁK SZOCILISTA KÖZTÁRSASÁG**

ZÁKLADNÁ DEJÁTROČNÁ ŠKOLA KILÉNCÉVES ALAPISKOLA — FARNÁ

Trieda: I. Školský rok 1971/1972
 Osztály: I. Tanév:
 Ročník: I. Číslo v triednom výkaze: 14
 Évolyam: I. Az osztálynapló száma:

VYSVEČENIE BIZONYTÁVNY

Meno a priezvisko:
 A tanuló neve:
 Dáta narodenia: deň, mesiac, rok 19.....
 Születési adatok: 19..... év, hónap, nap
 Miesto: kres:
 Születési helye: Leliszovce árás: Leliszovce
 Narodnosť: maďarska - magyar, tátna príslušnosť: CŠSR
 Nemzetisége: állampolgársága:

	I. polrok — I. félév	II. polrok — II. félév
Správanie — Magaviselet	1	1
Prospech vo vyučovacích predmetoch: - Előmenetel a kötelező tantárgyakban:		
Maďarský jazyk — Magyar nyelv		1
Slovenský jazyk — Szlovák nyelv		1
Počty — Számítan		1
Vlastiveda — Honismeret		
Telesná výchova — Testnevelés		1
Výtvarná výchova — Képzőművészeti nevelés		1
Hudobná výchova — Zenei nevelés		1
Pracovné vyučovanie — Munkára való nevelés		1

I. polrok — I. félév	II. polrok — II. félév
Nepovinné predmety — em kötelező tantárgyak	
Navštevoval(a) Látogatott	Navštevoval(a) Látogatott
Zajmvé krúž — Érdekkörök	
Pracoval(a) v krúžku Dolgozott a körben.	Pracoval(a) v krúžku Dolgozott a körben.
Pracoval(a) v krúžku Dolgozott a körben.	Pracoval(a) v krúžku Dolgozott a körben.
Zameškané hodiny — Mulasztott tanórák:	
ospravedlnené: igazolt:	ospravedlnené: igazolt:
neospravedlnené: igazolatlan:	neospravedlnené: igazolatlan:
Celkový prospech: Általános tanulmányi előmenetel: <i>prospela - megfelelt</i>	Celkový prospech: Általános tanulmányi előmenetel: <i>prospela - megfelelt</i>
Pochvaly a odmeny: Dicsérek és jutalmak:	Pochvaly a odmeny: Dicsérek és jutalmak: <i>Alacsony iskolai kategóriáról dicsé- rétben részesült.</i>
Doložka:	
Je spôsobu postúpiť do vyššieho ročníka. Alkalmas — nem alkalmas — magasabb osztályba való fellépésre.	
V dňa 19... <i>31. január 1972</i>	V dňa 19... <i>30. június 1972</i>
 riaditeľ — igazgató tárgyújság — osztályfőnök	 riaditeľ — igazgató tárgyújság — osztályfőnök

Stupnica známok — Erdemjegyek fokozata

Správanie Magaviselet	1	2	3	—	—
Prospech Előmenetel	1	2	3	4	5
Celkový prospech v 1. až 4. ročníku Általános előmenetel az 1.—4. évfolyamban	prospel(a) megfelelt		neprospel(a) nem felelt meg		
Celkový prospech v 5. roč. Általános előmenetel az 5. évf.	prospel(a) s vyznamenáním kitüntetéssel megfelelt		prospel(a) megfelelt		neprospel(a) nem felelt meg

I. polrok — I. félév		II. polrok — II. félév	
Prospech v nepovinných predmetoch — Előmenetel a nem kötelező tantárgyakban			
nemecký jazyk	dobrý - jó	dobrý - jó	---
konv. jaz. slov.	výborný - kitűnő	výborný - kitűnő	---
Zájmóvó kráčky — Érdekkörök			
Pracoval[a] v kráčku dolgozott		Pracoval[a] v kráčku dolgozott	
Pracoval[a] v kráčku dolgozott		Pracoval[a] v kráčku dolgozott	
Zameškané vyučov. hodiny — Mulasztott tanórák:		Zameškané vyučov. hodiny — Mulasztott tanórák:	
ospravedlnené: 0 neospravedlnené: 0 igazolt: igazolatlan:		ospravedlnené: 8 neospravedlnené: 0 igazolt: igazolatlan:	
Celkový prospech: Általános tanulmányi előmenetel: s vyznamenáním - kitüntetéssel megf.		Celkový prospech: Általános tanulmányi előmenetel: prosp. s vyznam. - kitüntetéssel megf.	
Pochvaly a odmeny: Dicséreték és jutalmak: ---		Pochvaly a odmeny: Dicséreték és jutalmak: ---	
Význačné kladné črty Járakovej osobnosti: A tanuló jelentősebb pozitív jellemvonásai: ---			
Je <u>éno</u> spôsobilý a postúpiť do vyššieho ročníka. Alkalmas — nem alkalmas — magasabb osztályba való felépésre.			
V <u>o</u> Farnej n. dňa <u>31. január</u> 19 <u>80</u> <u>31. január</u> <u>31</u> - é n. Pecíatka školy Az iskola bélyegzője riaditeľ — igazgató triedny učiteľ — osztályfőnök		V <u>o</u> Farnej n. dňa <u>27. jún</u> 19 <u>80</u> <u>27. jún</u> <u>27</u> - é n. Pecíatka školy Az iskola bélyegzője riaditeľ — igazgató triedny učiteľ — osztályfőnök	

Stupnice známok — Az érdemjegyek fokozata

Stupeň: Fokozat:	1	2	3	4	5
Správanie: Magaviselet:	veľmi dobré kiváló	uspokojivé kielégítő	neuspokojivé nem kielégítő	—	—
Prospech: Előmenetel:	výborný kitűnő	chválitebný dicséretes	dobrý jó	dostatočný elégséges	nedostatočný elégtelen
Celkové hodnotenie: Általános értékelés:	prospél[a] s vyznamenáním kitüntetéssel megfelelt	prospél[a] megfelelt	neprospél[a] nem felelt meg	—	—

ČESKOSLOVENSKÁ SOCIALISTICKÁ REPUBLIKA
 CSEHSZLOVÁK SZOCIALISTA KÖZTARSASÁG
 Gymnázium s vysvedčením jazykmi maďarským
 Magyar Tanulási Igazgatóság — Budapest

Trieda: Štvrtá Orientácia: matematiko-fyzika Číslo: 2
 Osobný: negatív Iskolai tanterv: matematika Szám: 8
 Csomag: 79-02-5/82 základy technickej chemie - mäsosai kémia alapjai

Vysvedčenie o maturitnej skúške
 Érettségi bizonyítvány
 Druhopis - Másodlat

Meno priezvisko: _____
 a. imkó neve: _____
 Deň, mesiac a rok narodenia: _____
 születési év, hónap és nap: _____
 Rodisko: Želiezovce Okres: Levice Kraj: Slovenská
 születési hely: _____ járás: _____ kerület: _____
 Národnosť: maďarská Státna príslušnosť: SSSR
 Nemzetisége: magyar Állampolgársága: _____
 Maturitnú skúšku konala podľa úpravy Ministerstva školstva Slovenskej socialistickej re-
 érettségi vizsgát tett a Szlovák Szocialista Köztársaság Oktatási Minisztériuma.
 publiky z 18. decembra 1984, číslo _____
 1984 december 15.-én kelt _____ számú rendeletre alapja.

Maturitnú skúšku vykonala
 Érettségi vizsgát tett

z maďarského jazyka a literatúry magyar nyelvből és irodalomból	s prospechom <u>okmányos</u> alcserekes eredménnyel
zo slovenského jazyka a literatúry szlovák nyelvből és irodalomból	s prospechom <u>dobrym</u> jó eredménnyel
z matematiky matematika -ból	s prospechom <u>okmányos</u> alcserekes eredménnyel
zo základy technickej chemie mäsosai kémia alapjai -ból	s prospechom <u>dobrym</u> jó eredménnyel
z _____ -ból	s prospechom _____ _____ eredménnyel
z _____ -ból	s prospechom _____ _____ eredménnyel

Celkové hodnotenie:
 Általános értékelés

prospera: megfelelt
 V Želiezovciach dňa 24. mája 1984
Želiezovce 1984 május 24-én

v.r. Eugen Cseri
 předseda maturitnej komisie
 az érettségi bizottság elnöke

Lakus
 riaditeľ školy
 az iskola igazgatója

triedny profesor / osztályfőnök

Forró üdvözetünk a népek tanítójának és vezérének!

ZMOCNENEC

pre hójenie zúimov maďarských
prestahovalcov z Československu

9

Pán
Pani

Krágy Stefan
robia 7. 5. 11.

úrnak,
urnőnek,

Fiarnad 513

Igazgatólvány

Potvrdenie

Igazolom, hogy az Ön ne-
ve szerepel a csehszlovák kor-
mány által a magyar kormánynak
1946. augusztus hó 26.-án át-
nyújtott ama névjegyzékén, a-
mely a Magyarországra való át-
telepítésre jelöl ki a lakó-
ságszere tárgyában létesült
Egyezmény VIII. cikke alap-
ján magyar nemzetiségű sze-
mélyeket.

Potvrđzujem Vám, že Vaše
meno sa nachádza na listine
presídliť sa majúcich osôb
maďarskej národnosti z ČSR
do Maďarska, sostavenej v
smysle VIII. článku Dohody o
výmene obyvateľstva, ktorú
odovzdala čsl. vláda maď.,
vláde dňa 26. augusta t.r.

Magyar meghatalmazott helyett :
za maď. zmocnenec :

[Signature]
min. titkár - min. tajomník

Pozsony, 1946. nov.27.-én

Bratislava, dňa 27.nov.1946

42.715
HC 3709/4

SZOVJETBARÁT

Előadásra készülnek a szovjet katonák

7
103.709X

SZOVJETBARÁT

II. évfolyam / 11. szám / 1952 november

Lenin, Sztálin, Szverdlov és Dzserzsinszkij az Októberi Forradalom napjaiban

Yrjöf Salmi	urnak, urnónak
elit. 179 Ispp. student	Dezale 10.
	Moldava nad Jdrorn
185	Moldava nad Bodron

Potvrdenie.

Felszólított, hogy amennyiben személyét bármi nemű jogbántás érné, ethaláldektalanul jelentse hivatalosnak, hogy a hatóságok egyezményesértő eljárását a csehszlovák külügyminisztériumnak, továbbá kormányomnak jogorvoslat céljából azonnal tudomására hozzam.

Dr. Wagner Ferenc sk.
magyar meghatalmazott

Pozsony, 1946. okt. 8-án.

Vyzývam Vás, aby ste v prípade akejkoľvek právnej ujmy hlásili vec neodkladne môjmu úradu, aby som mohol takéto porušenie Dohody so strany vykonávaných orgánov hlásiť hneď šéf. ministerstvu zahraničných vecí, ďalej našej vláde cieľom zjednotenia nápravy.

Dr. Wagner Ferenc v. r.
maďarský zmocnenec

Bratislava, dňa 8. okt. 1946.

Okresná správná komisia v Štúrove

Číslo: 217/ — 13/1.1949.

Výmer

Štefan Naď narodený dňa 5. júna 1898
 v F a r n e j okres Štúrovo bytom v F a r n e j
 složil dňa 14. 11. 1949 sľub vernosti Československej republike podľa
 § 1. zákona zo dňa 25. októbra 1948 č. 245 o štátnom občianstve osôb maďarskej
 národnosti a nadobudol tým

československé štátne občianstvo.

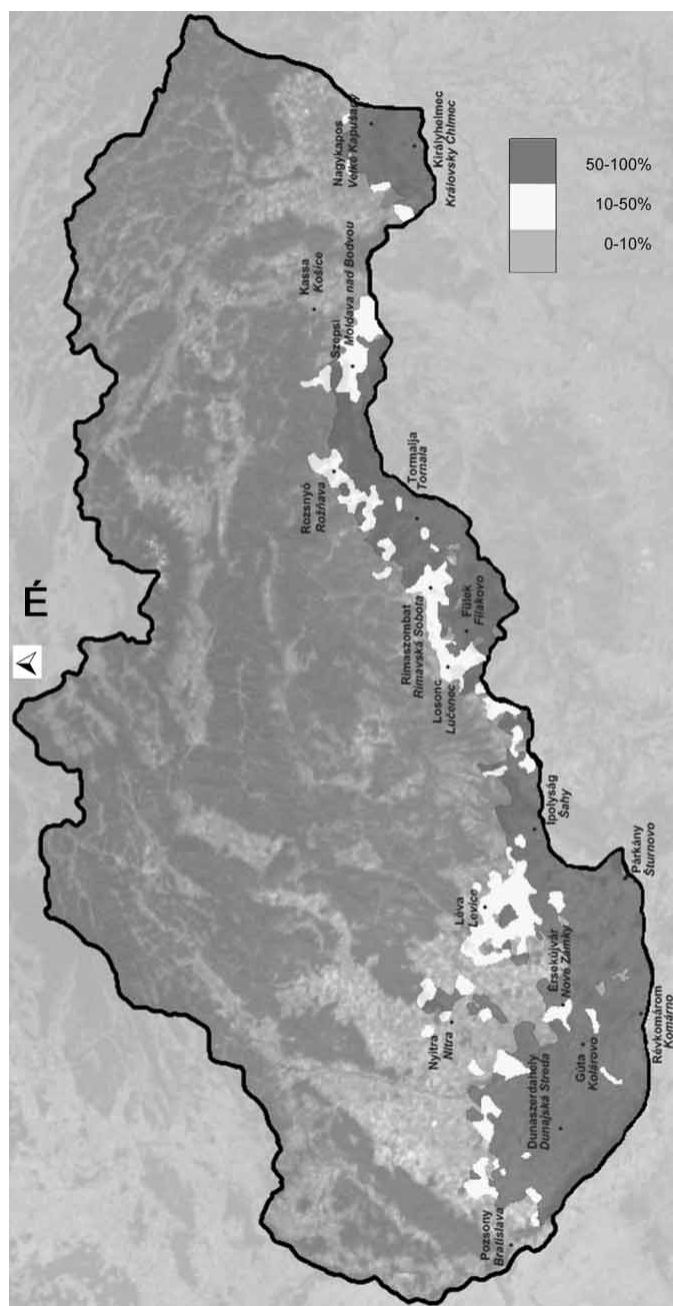
Súčasne nadobudl ⁸ československé štátne občianstvo jeho manželka
Mária roč. Gajdošová nar. dňa 12. marca 1902
 a maloleté deti
Ján nar. dňa 23. januára 1933
 _____ nar. dňa _____
 _____ nar. dňa _____
 _____ nar. dňa _____
 _____ nar. dňa _____

V Štúrove dňa 14. 11. 1949

Kukura
 prednosta úradu OSK

Opilský
 predseda OSK

Tartalom

Ajánlás	3
1. Bevezetés	7
1. 1. Személyes vonatkozások	7
1. 2. Miről is szól a tanulmány?	10
1. 3. Források	11
2. Általános összefüggések	13
3. A magyar iskolák háború utáni történetének hat korszaka	21
3. 1. A jogfosztottság időszaka 1944–1948.	21
3. 1. 1. A magyar iskolák bezárása	23
3. 1. 2. A Beneš-dekrétumok a történelemkönyvekben	25
3. 1. 3. Ellenállás	26
3. 2. Egyenjogúsítás 1948–1963	27
3. 2. 1. A magyar sajtó és könyvkiadás	28
3. 2. 2. Az 1948. április 21-én jóváhagyott oktatási törvény	32
3. 2. 3. Pedagógusképzés, felsőoktatás	32
3. 2. 4. A Csemadok megalakulása	33
3. 2. 5. Óvodák	35
3. 2. 6. Első kísérletek a kétnyelvű oktatás bevezetésére 1953–1959	35
3. 2. 7. Az 1960. július 11-i törvény	37
3. 3. A pártállam demokratizálásának kísérlete 1963–1969	38
3. 3. 1. Kétnyelvűsítő tantervek 1963-ban	38
3. 3. 2. Az 1968-as események	40
3. 3. 3. Az 1968. október 27-i törvény	43
3. 4. A normalizáció két évtizede, kisebbségi jogvédő mozgalom 1969–1989	44
3. 4. 1. A (szlovák–magyar) vegyes igazgatású iskolák létrehozása 1970–1971-ben	44
3. 4. 2. Az 1973-as időszak	44
3. 4. 3. Törekvés a kétnyelvű (alternatív) iskolák létrehozására 1974-től	44
3. 4. 4. Tervezet a magyar iskolahálózat felszámolására 1977-ben	45
3. 4. 5. Mozgalom a kétnyelvűsítés ellen 1983–84-ben	45
3. 4. 6. Fordulat a gyermeklírásban	47
3. 5. A „bárhonyos forradalomtól” Csehszlovákia megszűnéséig. A kisebbségi intézményrendszer kiépülése 1989–1992	49
3. 5. 1. Új könyvkiadók, új lapok	50
3. 5. 2. A Csemadok a rendszerváltás után, felnőttoktatás, közművelődés	52
3. 5. 3. Egyházi iskolák	54
3. 5. 4. Az 1991. január 9-i törvény	55
3. 5. 5. Önrendelkezés	55

3. 6. Magyar iskolák és kulturális intézmények az új Szlovákiában 1993-tól napjainkig.....	56
3. 6. 1. A magyar iskolahálózat szétrombolásának kísérlete, „alternatív” oktatás	56
3. 6. 2. A kétnyelvű bizonyítványok ügye	58
3. 6. 3. Nyelvi tájkép	59
3. 6. 4. Könyvtárak	62
3. 6. 5. Könyvkiadás	64
3. 6. 6. A Beneš-dekrétumok kérdése, megerősítésük 2007-ben	65
3. 6. 7. Történelemkönyvek a rendszerváltás után, új honismeret tankönyv ..	66
3. 6. 8. Pedagógusképzés a rendszerváltás után.....	68
3. 6. 9. Kitekintés.....	75
4. Összegzés	87
5. Irodalom	91
5. 1. Felhasznált irodalom	91
5. 2. Ajánlott irodalom	99
6. Függelék.....	105
6. 1. Rövidítések jegyzéke.....	105
6. 2. Mellékletek jegyzéke.....	105
6. 3. Mellékletek.....	107

Szűcs (Nagy) Katalin 1965-ben született Zselízen (Szlovákia), a közeli Farnadon nevelkedett, ahol a 9 osztályos magyar tannyelvű alapiskolát is végezte. A Zselízi Magyar Tanítási Nyelvű Gimnáziumban érettségizett 1984-ben, ezután Magyarországra települt át. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Karán 2008-ban kommunikáció szakos bölcsész-művelődésszervező, 2012-ben mesterképzésben andragógus diplomát szerzett. 2007-től az esztergomi Helischer József Városi Könyvtár könyvtárosa, 2011-től az újrainduló Esztergom és Vidéke Társadalmi és Kulturális Folyóirat szerkesztője.

Szűcs Katalin: Magyar iskolák (Cseh)Szlovákiában 1944-től napjainkig,
a kulturális élet fontosabb vonatkozásaival

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
Pilisvörösvár, 2014
muravidek@freemail.hu
www.muravidek.eu

Borítóterv: Németh Csongor, Szűcs Boglárka fényképfelvétele felhasználásával
Nyomdai előkészítés: Trajan Kft.
Bodnár Nyomda Bt., Budapest

ISBN 978-615-5026-45-4 (nyomtatott)
ISBN 978-615-5026-46-1 (online, PDF)
ISBN 978-615-5026-47-8 (CD)

